

RIVM rapport 260412001/2007

**Overgewichtpreventie in het voortgezet
onderwijs: het landelijke en regionale beeld**

L. Middelbeek, L. Blokdijk, A.J. Schuit, G. Buijs,
S.I. Rutz, H.J. Schilthuis, W.J.E. Bemelmans

Contact:

W.J.E. Bemelmans

Centrum voor Preventie- en Zorgonderzoek

wanda.bemelmans@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht en ten laste van de Inspectie voor de
Gezondheidszorg, in het kader van project 'Overgewichtpreventie in het voortgezet
onderwijs' V/260412/01/OP.

RIVM, Postbus 1, 3720 BA Bilthoven, telefoon: 030 - 274 9111

Rapport in het kort

Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs: het landelijke en regionale beeld

In het voedings- en beweegaanbod op middelbare scholen zijn verbeteringen mogelijk die kunnen bijdragen aan een reductie van overgewicht bij de jeugd. Dit blijkt uit de eerste landelijke enquête naar de preventie van overgewicht op middelbare schoollocaties in Nederland.

Bijna 90 % van de schoollocaties heeft een kantine en/of frisdrankautomaat en 77 % heeft een snoepautomaat. Ruim de helft omschrijft het aanbod van producten op school als overwegend calorierijk. In veel gevallen kan de directie het aanbod beïnvloeden: 60 % kan de samenstelling van de automaten aanpassen en 80% heeft invloed op het kantineaanbod. Slechts een kwart verwacht echter een verandering van het aanbod in het komende half jaar.

Ook de omgeving van de school is van belang. Driekwart van de schoollocaties bevindt zich op minder dan 1 km afstand van een supermarkt, snackbar of tankstation. Op ongeveer de helft van de schoollocaties hebben leerlingen toegang tot deze voorzieningen omdat ze in tussenuren en pauzes het schoolterrein mogen verlaten.

Op de meeste schoollocaties wordt in de onderbouw 3 tot 4 uur lichamelijke opvoeding per week gegeven. De capaciteit van de sportzalen wordt door 25% als onvoldoende ervaren. Het schoolterrein zelf biedt vaak mogelijkheden om te bewegen. Op 80% van de schoollocaties kunnen jongeren op of rondom het terrein wandelen en 40% van de schoollocaties biedt extra sportfaciliteiten op het schoolterrein. De verkeersveiligheid in de buurt van de school wordt door 90% als gemiddeld tot zeer veilig beoordeeld.

Er is nog veel verbetering mogelijk. Slechts eenderde van de schoollocaties geeft buiten het reguliere onderwijs aandacht aan het thema overgewicht. Op 13% van de schoollocaties zijn er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor kinderen met overgewicht. De meeste schoollocaties verwachten in de toekomst meer aandacht te geven aan overgewicht. Gezien de verwachte toename van overgewicht onder jongeren in Nederland adviseert RIVM dat scholen deze voornemens in de praktijk brengen.

Trefwoorden: overgewicht; obesitas; voeding; beweging; voortgezet onderwijs; preventie

Abstract

Prevention of overweight at Dutch secondary schools: the national and regional picture

With regard to the food and physical activity offered at secondary schools, improvements can be made that can contribute to the reduction of overweight among the youth. This was shown in the first national survey on the prevention of overweight at Dutch secondary schools.

The survey cited canteens and/or soda vending machines in almost 90% of the schools, and candy dispensers in 77%. More than half the schools described the food assortment as being primarily rich in calories. In most cases the school board can influence the food supplied to the schools: 60% have an influence on food supplied in machines and 80% have an influence on what is offered in canteens. Only one-quarter of the locations expected a positive change in the following six months.

The school environment can also be important: 75% of schools are located near a supermarket, snack bar or petrol station. Pupils at about half the schools have access to these food facilities, since they are allowed to leave the schoolyard during school hours.

In the lower classes most schools offer 3-4 hours a week of physical education, but 25% of the capacity of the sport facilities is considered as being insufficient. The schoolyard itself offers possibilities for physical activity: pupils can walk in or around the schoolyard at 80% of the schools and 40% of the schools offer additional sport facilities on the schoolyard. Traffic circumstances around the school are considered to be average to very safe at 90% of the schools.

There is still a lot of improvement possible. Only one-third of the schools focuses on overweight prevention outside the curriculum and 13% have specific guidelines for screening and follow-up monitoring of overweight pupils. Most schools expect to pay more attention to overweight prevention in the near future. Since prevalence of overweight among Dutch teenagers will probably rise further, RIVM recommends that schools put these good intentions into practice.

Key words: overweight; obesity; diet; physical activity; secondary education/schools; prevention

Voorwoord

Dit rapport presenteert de situatie rond overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs in Nederland. Het is gebaseerd op een vragenlijstonderzoek bij alle 1250 schoollocaties in de periode november 2006 tot en met januari 2007. Het onderzoek werd uitgevoerd door het centrum Preventie en Zorgonderzoek (PZO) en het centrum Volksgezondheid en Toekomstverkenningen (VTV) van het RIVM in samenwerking met het NIGZ.

Graag wil ik de volgende mensen bedanken voor hun bijdrage: Arent Beugelink (voormalig medewerker onderwijsinspectie) voor de nuttige reflectie op het project. Een aantal overige medewerkers van de onderwijsinspectie voor het verstrekken van gegevens en waardevolle discussie. Barbora Kostalova en Laurens Zwakhals voor hun ondersteuning bij het maken van de kaartjes en Jolanda Boer, Salome Scholtens en Susan Picavet (RIVM) voor het kritisch lezen van het rapport. Een aantal schooldirecteuren voor de enthousiaste hulp bij het pre-testen van de vragenlijst en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor een aanvullende financiering.

Dit is het eerste landelijke onderzoek dat de 'obesogeniteit' van de schoolomgeving en het huidige gezondheidsbeleid op middelbare scholen in kaart brengt. Het project werd uitgevoerd in opdracht van de Inspectie voor de Gezondheidszorg.

Dr. ir. Wanda Bemelmans
Projectleider

Inhoud

Samenvatting	13
1. Inleiding	17
1.1 Achtergrond	17
1.2 Kort overzicht nationaal en internationaal beleid	17
1.3 Integrale aanpak tegen overgewicht is noodzakelijk	17
1.4 Aanleiding voor dit onderzoek	18
1.5 Onderzoeksvraagstellingen	19
1.6 Leeswijzer rapport	19
2. Methoden	21
2.1 Onderzoeksmethoden	21
2.1.1 <i>Onderzoeksgroep</i>	21
2.1.2 <i>Schooltype</i>	21
2.1.3 <i>Onderzoeksdesign en datacollectie</i>	21
2.2 Respons en non-respons	22
2.2.1 <i>Respons</i>	22
2.2.2 <i>Respons per thema en regio</i>	23
2.2.3 <i>Non-responsanalyse</i>	23
2.3 Datacontrole en -analyse	23
3. Resultaten deel 1 – Het landelijke beeld	25
3.1 Thema 1 – Automaten	25
3.1.1 <i>Stand van zaken</i>	25
3.1.2 <i>Aanbod in frisdrankautomaten</i>	25
3.1.3 <i>Aanbod in snoepautomaten</i>	26
3.1.4 <i>Maatregelen verleden en toekomst</i>	26
3.1.5 <i>Schooltype en automaten</i>	26
3.2 Thema 2 – Kantine	28
3.2.1 <i>Aanbod van ongezonde producten</i>	28
3.2.2 <i>Aanbod van gezonde producten</i>	28
3.2.3 <i>Maatregelen verleden en toekomst</i>	29
3.2.4 <i>Schooltype en kantine</i>	29
3.3 Thema 3 – Beweegmogelijkheden op schoolterrein	29
3.3.1 <i>Sportvoorzieningen en wandelen</i>	30
3.3.2 <i>Schooltype en beweegmogelijkheden</i>	30
3.4 Thema 4 – Omgeving van de school	31

3.4.1	<i>Voorzieningen in de buurt</i>	31
3.4.2	<i>Schoolbeleid verlaten terrein</i>	31
3.5	Thema 5 – Vervoer naar school en verkeersveiligheid	32
3.5.1	<i>Vervoer naar school</i>	32
3.5.2	<i>Verkeersveiligheid in de schoolomgeving</i>	32
3.6	Thema 6 – Educatie	33
3.6.1	<i>Onderwerpen binnen curriculum</i>	33
3.6.2	<i>Aandacht binnen de vakken biologie en verzorging</i>	33
3.6.3	<i>Lichamelijke opvoeding</i>	35
3.6.4	<i>Kookles</i>	35
3.7	Thema 7 – Projecten	36
3.7.1	<i>Stand van zaken</i>	36
3.7.2	<i>Deelname aan projecten</i>	36
3.7.2	<i>Ervaringen met projecten</i>	36
3.7.3	<i>Mening over aanbod</i>	36
3.8	Thema 8 – Beleid	38
3.8.1	<i>Gezondheidsbeleid en beleid t.a.v voeding, beweging en overgewicht</i>	38
3.8.2	<i>Maatregelen gezonde voeding</i>	38
3.8.3	<i>Maatregelen bewegen</i>	39
3.8.4	<i>Maatregelen overgewicht</i>	40
3.8.5	<i>Mening over verantwoordelijke partijen bij overgewicht</i>	40
4.	Resultaten deel 2 – Regionale verschillen	43
4.1	Thema 1 – Automaten	44
4.1.1	<i>Aanwezigheid van automaten</i>	44
4.1.2	<i>Aanwezigheid van een calorierijke frisdrankautomaat</i>	45
4.1.3	<i>Mogelijkheid aanpassen aanbod</i>	46
4.2	Thema 2 – Kantine	47
4.2.1	<i>Aanwezigheid van een ‘gezonde’ kantine</i>	47
4.2.2	<i>Aanbod van vers fruit</i>	48
4.3	Thema 3 – Beweegmogelijkheden op schoolterrein	49
4.3.1	<i>Beweegvoorzieningen op het schoolterrein</i>	49
4.3.2	<i>Mogelijkheid om te wandelen op schoolterrein</i>	50
4.4	Thema 4 – Omgeving van de school	51
4.4.1	<i>Voedselvoorzieningen in de buurt</i>	51
4.4.2	<i>Snackbar in de buurt</i>	52
4.5	Thema 6 – Educatie	53
4.5.1	<i>Prioriteit voor overgewicht binnen regulier onderwijsprogramma</i>	53
4.6	Thema 7 – Projecten	54

4.6.1 <i>Aandacht in de vorm van projecten voor voeding, beweging en overgewicht</i>	54
4.7 Thema 8 – Beleid	55
4.7.1 <i>Beleid op het gebied van voeding</i>	55
4.7.2 <i>Maatregel voeding: aanbieden evenwichtig voedings- en drankenaanbod</i>	56
4.7.3 <i>Beleid op het gebied van sport en beweging</i>	56
4.7.4 <i>Maatregel beweging: aanbod naschoolse activiteiten</i>	57
4.7.5 <i>Beleid op het gebied van overgewicht</i>	58
4.7.6 <i>Maatregel overgewicht: voeren van richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen</i>	58
5. Discussie en conclusie	61
5.1 Discussie	61
5.2 Conclusie	62
6. Aanbevelingen	65
6.1 Algemeen	65
6.2 Algemene aanbevelingen op basis van de literatuur	65
6.3 Aanbevelingen voor scholen op basis van dit onderzoek	66
6.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	68
Lijst van Afkortingen	69
Literatuur	71
Bijlage 1. Vragenlijst	75
Bijlage 2. Antwoordkaart	91
Bijlage 3. Respons naar GGD-regio	93
Bijlage 4. Non-responsanalyse	95
Bijlage 5. Percentages per indicator per GGD-gebied	96

Samenvatting

Achtergrond

Het aantal jongeren met overgewicht blijft toenemen. Overgewicht en de daaraan gerelateerde gezondheidsrisico's vormen een groot gezondheidsprobleem in Nederland. Deskundigen gaan ervan uit dat overgewicht bestreden moet worden middels een integrale aanpak, waarbij meerdere partijen samenwerken. Omdat jongeren veel tijd op school doorbrengen, spelen de school en de schoolomgeving een belangrijke rol binnen deze integrale aanpak van overgewicht. Het is dan ook nodig om de 'obesogeniteit' van de schoolomgeving goed in kaart te brengen, dat wil zeggen de factoren die het krijgen van overgewicht kunnen belemmeren of bevorderen. Op basis van deze informatie wordt de huidige stand van zaken duidelijk en kunnen aangrijpingspunten geïdentificeerd worden voor te nemen maatregelen.

Onderzoeksvraagstellingen

Het hoofddoel van dit onderzoek is een overzicht te geven van de nationale situatie rondom overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs. De volgende acht thema's werden onderzocht:

1. Automaten: aanwezigheid en inhoud van frisdrankautomaten, snoepautomaten, versautomaten en waterkoelers.
2. Kantine: aanwezigheid van en aanbod in de kantine.
3. Schoolterrein: mogelijkheden op het schoolterrein om te bewegen/sporten.
4. Buurt: mogelijkheden in de schoolomgeving om eten te kopen of te bewegen.
5. Vervoer naar school en verkeersveiligheid.
6. Educatie: aandacht die binnen het reguliere onderwijsprogramma aan de thema's voeding, beweging en overgewicht wordt besteed.
7. Projecten: aandacht die buiten het reguliere onderwijsprogramma – in de vorm van projecten – aan de thema's voeding, beweging en overgewicht wordt besteed.
8. Beleid: het beleid en maatregelen rondom voeding, beweging en overgewicht.

Een tweede doelstelling is om de regionale situatie te beschrijven. Er is gekozen om dit te doen op GGD-regio niveau, omdat GGD's een belangrijke taak hebben in het bevorderen van de lokale gezondheid en zodoende scholen kunnen ondersteunen bij het uitvoeren van gezondheidsbevorderende activiteiten.

Methoden

In november 2006 is een vragenlijst verstuurd naar alle vmbo-, havo- en vwo-locaties in Nederland (n=1250). De lijst bevatte 80 vragen over de bovengenoemde acht thema's. Een tweede mailing in januari 2007 bevatte naast de vragenlijst ook de mogelijkheid om te reageren via een non-responskaart. In het totaal reageerden 703 locaties (56%), waarvan 555 via de vragenlijst en 148 via de antwoordkaart.

Resultaten

Deel 1: Landelijk beeld

Bijna 90% van de schoollocaties heeft een kantine en/of frisdrankautomaat en 77% heeft een snoepautomaat. Ruim de helft van de locaties omschrijft het aanbod via de automaten en kantine als overwegend calorierijk. Daarnaast bevindt zich bij 75% van de locaties een supermarkt, snackbar of tankstation op minder dan 1 km afstand en mogen de leerlingen op ruim de helft van de locaties het terrein in tussenuren en pauzes verlaten.

De meeste locaties verzorgen in de onderbouw 3 tot 4 uur lichamelijke opvoeding per week, maar 25 % vindt de capaciteit van de sportzalen onvoldoende. Het schoolterrein zelf biedt vaak mogelijkheden om te bewegen. Op 80% van de scholen kunnen jongeren op of rondom het terrein wandelen en 40% van de locaties biedt extra sportfaciliteiten op het schoolterrein. De verkeersveiligheid in de buurt van de school wordt op 90% van de locaties als gemiddeld tot zeer veilig beoordeeld.

Ongeveer de helft van de locaties voert projecten uit rondom voeding, beweging en/of overgewicht. Eenderde van de locaties schenkt buiten het reguliere onderwijs aandacht aan het thema overgewicht en 17% voert (met name mondeling) beleid op het gebied van overgewicht. Op 13% van de scholen zijn er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor kinderen met overgewicht.

Deel 2: Regionale verschillen

De regionale gegevens moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden vanwege het kleine aantal scholen in een regio en/of de soms lage respons. In het algemeen zijn de regionale verschillen klein en er zijn weinig duidelijke patronen. Voor de volgende indicatoren lijkt een bepaald patroon herkend te worden: aanbod van vers fruit op scholen (minder in het noorden, rivierenland en Zuid-Limburg), aanwezigheid van snackbar in de buurt van de school (minder in het zuiden), de beweefaciliteiten op het schoolplein (meer in Midden-Nederland/Flevoland) en in het voeren van signaleringsrichtlijnen voor kinderen met overgewicht (meer in Nijmegen, Zuid-Limburg, Gooi en Vechtstreek/Amsterdam en Den Haag).

Discussie en conclusie

De algemene conclusie is dat de schoolomgeving in het voortgezet onderwijs op verschillende punten als 'obesogeen' bestempeld kan worden. Er zijn dus veel aangrijpingspunten voor verbeteringen die kunnen bijdragen aan overgewichtpreventie bij de jeugd, zoals het gezonder maken van het voedingsaanbod op school.

De helft van de schoollocaties vindt dat zij verantwoordelijk zijn voor het tegengaan van overgewicht bij de jeugd. Toch ondernemen scholen nog nauwelijks systematisch actie om overgewicht bij hun leerlingen te voorkomen. Wel verwachten de meeste schoollocaties in de nabije toekomst meer aandacht te geven aan overgewichtpreventie. Als het huidige onderzoek over een aantal jaren herhaald wordt, kan nagegaan worden in hoeverre deze voornemens ook daadwerkelijk in de praktijk zijn gebracht.

Aanbevelingen

Om overgewicht in het voortgezet onderwijs aan te pakken wordt een integrale aanpak geadviseerd. Bij een dergelijke aanpak zijn verschillende partijen betrokken (bijvoorbeeld lokale overheden, buurt, ouders). De scholen wordt sterk aangeraden om gebruik te maken van de ondersteuningsmogelijkheden van de GGD.

Concrete aangrijpingspunten voor de scholen om overgewicht bij de jeugd tegen te gaan zijn de volgende:

- het voedingsaanbod via automaten en de kantine verbeteren;
- de leerlingen te stimuleren meer gebruik te maken van de mogelijkheden voor sport en beweging op school;
- het kopen van ongezonde producten in de directe omgeving van de school ontmoedigen;
- de mogelijkheden om veilig fietsend of lopend naar school te komen, waar nodig, verbeteren;
- binnen het reguliere onderwijsprogramma structureel aandacht besteden aan gezonde voeding, voldoende lichaamsbeweging en overgewicht;
- meer aandacht besteden aan voeding, beweging en overgewicht in de vorm van projecten;
- planmatig een beleid en maatregelen ter preventie van overgewicht ontwikkelen en implementeren, bij voorkeur passend binnen het Gezonde Schoolmodel en als onderdeel van een breder gezondheidsbeleid.

Deze aanbevelingen zijn voornamelijk gebaseerd op bestaande consensus onder nationale en internationale deskundigen. Het huidige rapport beschrijft de stand van zaken op dit moment en identificeert daarmee de implementatiegraad en de ruimte voor verbeteringen.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

In 2006 is het aantal Nederlanders met overgewicht opnieuw gestegen. Eén op de tien Nederlanders heeft obesitas en ruim 46% van de 20-plussers heeft overgewicht.¹ Ook bij jongeren is een stijgende trend zichtbaar. Sinds de Vierde Landelijke Groeistudie van 1997 zijn de prevalentie cijfers van overgewicht onder kinderen en jongeren meer dan verdubbeld. Percentages voor jongens en meisjes (4-15 jaar) zijn respectievelijk 14% en 17% voor overgewicht en 3% voor obesitas.^{2,3}

Overgewicht op jonge leeftijd verhoogt het risico op ziektes op latere leeftijd, met name diabetes, hart- en vaatziekten en klachten van het bewegingsapparaat. Daarnaast hebben jongeren met overgewicht een lagere zelfwaardering en daarmee samenhangende psychosociale problemen.^{4,5}

1.2 Kort overzicht nationaal en internationaal beleid

In de preventienota 'Kiezen voor gezond leven' heeft het kabinet de preventie van overgewicht aangemerkt als speerpunt voor de komende jaren.⁶ Het nationale beleid rond preventie van overgewicht wordt momenteel ingevuld door verschillende partijen samen te brengen binnen het Convenant Overgewicht. Elke partij wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid en draagt vanuit zijn eigen bevoegdheid en mogelijkheden bij aan het tegengaan van een verdere stijging van overgewicht.⁷ Ook op internationaal niveau worden partijen samengebracht, zoals in het platform 'Diet, Physical Activity and Health' van de Europese Commissie.⁸ Recent bracht de Europese commissie een witboek uit met potentiële maatregelen, deels gebaseerd op dit platformproces.⁹ Tot slot is ook de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) bezig met het creëren van draagvlak voor maatregelen om overgewicht tegen te gaan. In november 2006 werd in Istanbul de 'European Charter against obesity' getekend door de lidstaten.¹⁰

1.3 Integrale aanpak tegen overgewicht is noodzakelijk

Zowel op nationaal als internationaal niveau zijn deskundigen het eens dat een integrale aanpak nodig is om overgewicht te bestrijden. Bij een dergelijke aanpak wordt tegelijkertijd ingegrepen in de omgeving en bij het individu.^{11,12} Binnen een integraal gezondheidsbeleid moet niet alleen worden samengewerkt met de sector Volksgezondheid, maar ook met andere sectoren. Te denken valt bijvoorbeeld aan het inrichten van een gezonde wijk en het aanbieden van gezonde en veilige voeding. Ook op lokaal niveau vereist een integrale aanpak dat verschillende beleidsafdelingen en partijen met elkaar samen werken. Het Voedingscentrum stelde onlangs een handleiding samen als hulpmiddel bij het ontwikkelen van lokaal beleid ter preventie van overgewicht. De integrale benadering neemt hierin een

centrale plaats in.¹³ Voor de jeugd geldt dat samenwerking nodig is tussen de sectoren onderwijs, buurt, gemeente, jeugdgezondheidszorg en het gezin. Een eenduidige benadering op de verschillende plekken waar jongeren hun tijd doorbrengen (thuis, school, vrije tijd) speelt daarbij een belangrijke rol.

1.4 Aanleiding voor dit onderzoek

In 2005 constateerde de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) dat maatregelen ter preventie van overgewicht op lokaal niveau niet optimaal worden ingezet. De gemeentelijke regie op de aanpak van overgewicht wordt bijvoorbeeld onvoldoende ingevuld en kansrijke maatregelen worden te weinig uitgevoerd.¹⁴ Een van de plekken waar de aanpak van overgewicht op lokaal niveau kan plaatsvinden en waar ‘good practices’ beschikbaar zijn, is de school. Daarnaast spelen scholen een belangrijke rol in de omgeving van het kind, omdat kinderen er veel tijd doorbrengen. Deze sector kan dus veel bijdragen aan de preventie van overgewicht bij de jeugd (zie tekstblok).

Kansrijke maatregelen op scholen

Scholen kunnen een goed voedingspatroon, voldoende beweging en een gezond gewicht van hun leerlingen stimuleren door het aanbieden van een gezonde selectie producten, fysieke activiteiten en educatie over gezonde leefstijlen. Ook de schoolomgeving zelf heeft invloed op het voedings- en beweegpatroon van de leerlingen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de aanwezigheid van voedselvoorzieningen in de buurt (zoals snackbar/supermarkt) en beweegmogelijkheden (park/voetbalveld), maar ook aan de manier waarop de leerlingen naar school komen en de verkeersveiligheid. Het schoolbeleid en maatregelen op het gebied van voeding, beweging en overgewicht kunnen ondersteunend werken bij de preventie van overgewicht.^{9, 10}

Een recent RIVM-rapport¹⁵ identificeerde twee maatregelen als erg kansrijk, namelijk het verbeteren van het voedingsaanbod op scholen en het geven van voldoende en goed bewegingsonderwijs.

De GGD's kunnen scholen ondersteunen in de aanpak van overgewicht door te adviseren over kansrijke activiteiten en te helpen bij het uitvoeren daarvan. Ook kunnen GGD's de gemeente adviseren over maatregelen rondom de school en zorgen voor samenhang met andere preventieactiviteiten.

De IGZ werkt steeds meer met een risicogestuurd toezicht op de spelers in de openbare gezondheidszorg. Dat betekent dat de IGZ inspecteert in die GGD-regio's of gemeenten met de grootste gezondheidsrisico's en/of een onvoldoende aanpak. De IGZ verwacht dat GGD's en gemeenten zorgen voor een optimaal preventieaanbod op en rondom scholen. Om meer inzicht te krijgen in de risico's is een goed beeld nodig van de landelijke situatie en eventuele regionale verschillen. Daarom heeft de IGZ, samen met de Inspectie van het Onderwijs, het

RIVM gevraagd om een landelijk representatief beeld te schetsen van (aangrijpingspunten voor) preventie van overgewicht op en rondom de school. Daarbij is gekozen voor het voortgezet onderwijs, omdat de leerlingen van het voortgezet onderwijs -vergeleken met leerlingen van het basisonderwijs- meer invloed hebben op hun voedings- en beweegpatroon. Daarnaast is er nog relatief weinig onderzoek gedaan in het voortgezet onderwijs rondom overgewicht.

1.5 Onderzoeksvraagstellingen

De eerste doelstelling van dit onderzoek is om de nationale situatie rond preventie van overgewicht in het voortgezet onderwijs in kaart te brengen. Er zijn acht thema's geïdentificeerd:

1. Automaten: aanwezigheid en inhoud van frisdrankautomaten/snoepautomaten/versautomaten en waterkoelers.
2. Kantine: aanwezigheid van en aanbod in de kantine.
3. Schoolterrein: mogelijkheden op het schoolterrein om te bewegen/sporten.
4. Buurt: mogelijkheden in de schoolomgeving om eten te kopen of te bewegen.
5. Vervoer naar school en verkeersveiligheid.
6. Educatie: aandacht die binnen het reguliere onderwijsprogramma aan de thema's voeding, beweging en overgewicht wordt besteed.
7. Projecten: aandacht die buiten het reguliere onderwijsprogramma – in de vorm van projecten – aan de thema's voeding, beweging en overgewicht wordt besteed.
8. Beleid: het beleid en maatregelen rondom voeding, beweging en overgewicht.

Per thema wordt de landelijke situatie onderzocht voor een aantal relevante indicatoren. Voor thema 1 is dat bijvoorbeeld het aantal locaties met frisdrankautomaten, maar ook of scholen de mogelijkheid hebben om het aanbod aan te passen (zie Bijlage 1: vragenlijst).

Een tweede doelstelling van het onderzoek is een beschrijving te geven van eventuele regionale verschillen. Hierbij is gekozen voor GGD-regioniveau, omdat GGD's een belangrijke taak hebben in het bevorderen van de lokale gezondheid en zodoende scholen kunnen ondersteunen bij het uitvoeren van gezondheidsbevorderende activiteiten. De resultaten van dit onderzoek kunnen worden gebruikt als aanknopingspunten ter verbetering van de preventie van overgewicht bij de jeugd en in het onderwijs.

1.6 Leeswijzer rapport

In hoofdstuk 2 staat een beschrijving van de gebruikte methoden voor dit onderzoek.

De resultaten worden vervolgens in twee delen beschreven:

Deel 1 (hoofdstuk 3) beschrijft de landelijke situatie voor de acht thema's (automaten, kantine, schoolterrein, omgeving van de school, vervoer en verkeersveiligheid, educatie,

projecten en beleid). Ieder thema wordt afgesloten met een kader waarin de belangrijkste resultaten kort weergegeven worden.

Deel 2 (hoofdstuk 4) geeft grafisch voor een aantal indicatoren weer wat de situatie is per GGD-regio. Bij elke indicator worden de verschillen bediscussieerd.

Ten slotte volgt in hoofdstuk 5 de discussie en conclusies en in hoofdstuk 6 een lijst met aanbevelingen voor verbetering van de preventie van overgewicht in het voortgezet onderwijs.

2. Methoden

Paragraaf 2.1 presenteert de onderzoeksmethoden en paragraaf 2.2 de respons en non-respons. Tot slot gaat paragraaf 2.3 in op de datacontrole en -analyse.

2.1 Onderzoeksmethoden

2.1.1 Onderzoeksgroep

Het voortgezet onderwijs (VO) bestaat uit praktijkonderwijs (PRO), vmbo, havo en vwo. In het totaal kent Nederland ongeveer 700 middelbare scholen, bestaande uit ruim 1400 locaties. Omdat het praktijkonderwijs als leerrichting erg verschilt van de andere drie leerrichtingen, is voor deze studie de keuze gemaakt om het praktijkonderwijs buiten beschouwing te laten. In totaal zijn er 1250 VO-locaties (577 scholen) aangeschreven met het verzoek om de vragenlijst in te vullen.

2.1.2 Schooltype

Voor de thema's 1, 2, 3 en 6 (alleen het deel bewegonderwijs) zijn verdiepende analyses uitgevoerd naar schooltype. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen drie categorieën 1) vmbo, 2) gemengd (vmbo/havo, vmbo/havo/vwo), 3) havo/vwo (havo, havo/vwo, vwo). Tabel 2.1 presenteert het aantal locaties per schooltype.

Tabel 2.1 Aantal locaties per schooltype.

	Aantal schoollocaties	Percentage schoollocaties
Schooltype totaal	515	100%
vmbo	216	42%
Gemengd	231	45%
havo/vwo	68	13%

2.1.3 Onderzoeksdesign en datacollectie

De onderzoeksgegevens van deze studie zijn verkregen via een gestandaardiseerde vragenlijst (zie Bijlage 1). Deze vragenlijst omvat 80 vragen over de volgende vier onderwerpen:

- De schoolomgeving; aanwezigheid van en aanbod via automaten, kantine, het schoolterrein (thema 1-5).
- Educatie op het gebied van voeding, beweging en overgewicht binnen het reguliere lesprogramma (thema 6).
- Aandacht voor voeding, beweging en overgewicht buiten het reguliere lesprogramma (thema 7).
- Het beleid met betrekking tot voeding, beweging en overgewicht (thema 8).

Om de vragenlijst zo goed mogelijk af te stemmen op de doelgroep is deze voorafgaand aan de definitieve ontwikkeling op drie VO-locaties getest. Vervolgens zijn in november 2006 1250 VO-locaties benaderd met deze vragenlijst. Onder de scholen die de lijst binnen twee weken terugstuurden, werd vijf maal een geldprijs van 400 euro verloot.

Om de respons te verhogen is begin januari 2007 een tweede mailing uitgevoerd naar de locaties die nog niet hadden gereageerd. Deze mailing bevatte naast de vragenlijst ook de mogelijkheid om te reageren via een non-responskaart (zie Bijlage 2).

De non-respons kaart bestond uit zeven vragen en de belangrijkste reden om deze kaart toe te voegen was inzicht te krijgen in de reden van non-respons. Om meer data te verzamelen over automaten en beleid op het gebied van overgewicht bevatte deze kaart ook enkele kernvragen uit de vragenlijst voor de thema's automaten, schoolterrein en beleid (*vraag 6 en 11: aanwezigheid frisdrankautomaten en snoepautomaten, vraag 27: mogelijkheid wandelen schoolterrein, vraag 70 en 71: beleid en maatregelen met betrekking tot overgewicht*).

De vragenlijst werd gericht aan de (locatie/vestiging)-directeur. Omdat vermoed werd dat een deel van de vragen lastig te beantwoorden was door de directeur, werd gesuggereerd deze vragen voor te leggen aan een andere geschikte persoon binnen de school.

2.2 Respons en non-respons

2.2.1 Respons

Van de 1250 locaties die voor deze studie aangeschreven zijn, hebben er 703 (56%) gereageerd. Hiervan stuurden 555 locaties (44%) een ingevulde vragenlijst terug en 148 locaties (12%) de non-responskaart. Van de 555 ingevulde vragenlijsten zijn er 359 verkregen via de eerste mailing en 196 via de tweede mailing (Tabel 2.2).

Tabel 2.2 Overzicht van respons.

	N	%
Aangeschreven locaties	1250	100%
totale respons	703	56%
totale respons op vragenlijst	555	44%
respons 1ste mailing	359	29%
respons 2de mailing	196	15%
totale respons op non-respons kaart	148	12%
totale non-respons	547	44%
Aangeschreven scholen	578	100%
totale respons	423	73%
totale respons op vragenlijst	354	61%

Als deze percentages omgerekend worden naar schoolniveau dan heeft 61% van de scholen de vragenlijst geretourneerd en 73% de vragenlijst óf de antwoordkaart. Dit rapport beschrijft de resultaten alleen op locatieniveau (tenzij anders aangegeven).

In Bijlage 3 staat de respons per GGD-regio weergegeven. De respons op de vragenlijst naar GGD-regio varieert van 20% in GGD-regio Utrecht (n= 5) tot 67% in GGD-regio Rivierenland (n=8) en Kop van Noord-Holland (n=6).

Op 47% van de schoollocaties werd de vragenlijst door 1 persoon ingevuld, op 46% door 2-4 personen en op 7% door meer dan 4 personen.

2.2.2 Respons per thema en regio

Per thema en regio verschilt de respons en daarmee het aantal locaties waar de resultaten op gebaseerd zijn. Omdat op basis van de ingezonden vragenlijsten van de eerste mailing al een goed beeld was verkregen van het onderwerp 'Gezondheidseducatie' (thema 6) is dit deel weggelaten uit de lijst van de tweede mailing. De resultaten over de gezondheidseducatie zijn dus gebaseerd op 359 vragenlijsten. In de non-respons kaart zijn vijf kernvragen uit de vragenlijst opgenomen (binnen de thema's automaten, schoolterrein en beleid). Voor de resultaten van deze vragen wordt daarom uitgegaan van de totale respons (n=703).

Ondanks de keuze om alleen vmbo, havo en vwo locaties te includeren, bleken 29 locaties alleen praktijkonderwijs aan te bieden en 1 locatie alleen mbo. Een mogelijke oorzaak hiervoor kan zijn dat de gebruikte lijst van schoollocaties niet de meest recente informatie weergaf over het onderwijstype. Voor een aantal indicatoren, waarvoor het schooltype niet uitmaakt (zoals aanwezigheid van voorzieningen in de buurt), zijn de data van deze praktijkonderwijs locaties meegenomen.

2.2.3 Non-responsanalyse

12 % van de totale doelgroep heeft gereageerd via de non respons kaart (n=148). Ongeveer 72% van deze groep geeft als belangrijkste reden voor non respons dat het voor hen niet mogelijk is om aan alle studies die zich op het voortgezet onderwijs richten deel te nemen. Een derde van de locaties geeft aan dat het invullen van de lijst teveel tijd kost. Andere redenen die worden genoemd zijn dat dit onderzoek geen prioriteit heeft of dat overgewicht geen probleem is.

Wanneer de kernvragen die zowel in de antwoordkaart als de vragenlijst zijn gesteld met elkaar vergeleken worden, blijkt dat de locaties die via de antwoordkaart reageerden vaker aangeven beleid op het gebied van overgewicht te voeren (namelijk 30% vs 14% voor de vragenlijsten). Een reden voor dit verschil kan zijn, dat er in de antwoordkaart geen vragen worden gesteld over voeding- en bewegingbeleid. Zodoende schaat een deel van de antwoordkaart respondenten deze vormen van beleid wellicht onder overgewichtbeleid. In ieder geval blijkt hieruit geen indicatie dat juist de actieve scholen rondom overgewichtbeleid de vragenlijst zouden hebben ingevuld. Bijlage 4 presenteert de vergelijking voor de overige vragen waarbij in het algemeen slechts kleine verschillen optraden.

2.3 Datacontrole en -analyse

Om de data afkomstig uit de geretourneerde vragenlijsten te verwerken is een invoerprogramma ontwikkeld in Access. Dubbele reacties van de eerste en tweede mailing

werden er uitgehaald. Na het invoeren van alle vragenlijsten en non-responskaarten is de dataset getransporteerd naar het statistische programma SPSS. Om de consistentie en validiteit van de data te verhogen, is de dataset onderworpen aan een grondige controle. In de eerste controlestep is de dataset consistent gemaakt en zijn foutieve invulwaarden verbeterd. In de tweede controlestep is nagegaan of er invoerfouten zijn gemaakt door de ingevoerde data van 100 vragenlijsten te vergelijken met de ingevulde lijsten. De data zijn geanalyseerd met het statistische programma SPSS, waarbij alleen beschrijvende statistiek is toegepast (frequentie- en kruistabellen).

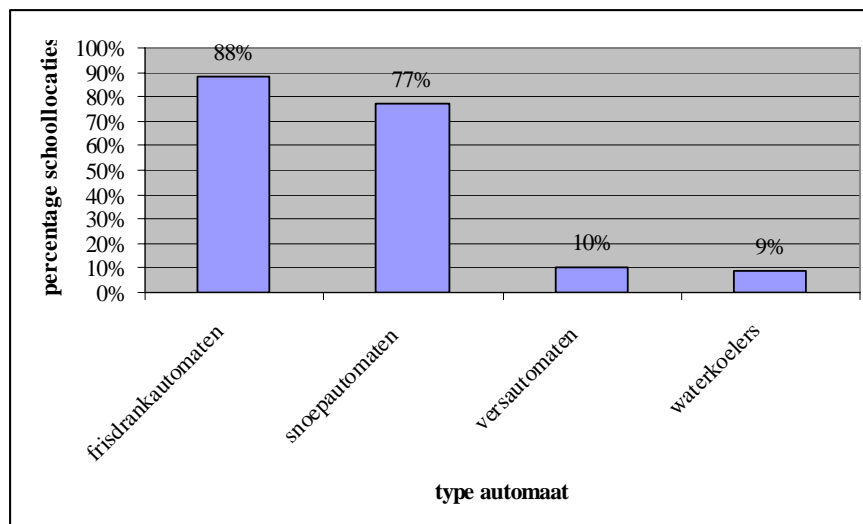
3. Resultaten deel 1 – het landelijke beeld

Per thema wordt de landelijke situatie beschreven rond de stand van zaken. Voor de thema's, automaten, kantine en mogelijkheden tot beweging en bewegingsonderwijs wordt tevens de situatie beschreven per schooltype. Aan het eind van elk thema staan de belangrijkste zaken samengevat.

3.1 Thema 1 – Automaten

3.1.1 Stand van zaken

Ongeveer negen van de tien schoollocaties geeft aan één of meerdere frisdrankautomaten te hebben. Op ruim driekwart van de locaties zijn snoepautomaten aanwezig. Slechts 10% van de locaties beschikt over een versautomaat en 9% heeft een waterkoeler (zie Figuur 3.1).

Figuur 3.1 Percentage schoollocaties per type automaat.

Gemiddeld is er ongeveer één frisdrankautomaat per 396 leerlingen en staan er op iedere locatie gemiddeld twee (minimum één, maximum tien). Het gemiddelde aantal snoepautomaten per schoollocatie is ongeveer twee (minimum één, maximum tien). Dat is ongeveer één snoepautomaat voor 449 leerlingen.

3.1.2 Aanbod in frisdrankautomaten

Op 94% van de schoollocaties wordt via de frisdrankautomaat suikerhoudende frisdranken (zoals cola, fanta) aangeboden. Light frisdranken maken op 79% van de schoollocaties onderdeel uit van het assortiment. Ook vruchtensappen/dranken met suikers en bronwater worden op het merendeel van de locaties aangeboden (respectievelijk 64 en 61%). Vruchtensappen/dranken zonder suikers worden op beduidend minder locaties (39%) aangeboden via de automaat. Dit geldt tevens voor melk/karnemelk en melk/yoghurtdranken met suikers. Beide producten worden op ongeveer één van de vijf schoollocaties aangeboden.

Wanneer de schoollocaties zelf een inschatting maken van de verhouding tussen calorierijke en caloriearme dranken in de automaat, blijkt dat 58% het assortiment als meer calorierijk dan caloriearm beschouwd. Ongeveer 30% geeft aan dat de verhouding evenredig is en de overige 12% beschouwt het drankenaanbod als meer caloriearm.

3.1.3 Aanbod in snoepautomaten

Van de schoollocaties geeft 64% aan dat het aanbod in de snoepautomaat bijna alleen maar uit minder gezonde producten, zoals candybars, chips en zakjes snoep bestaat. Daarnaast zegt 35% van de locaties een goede afstemming tussen gezonde en minder gezonde producten aan te bieden. Slechts 1% heeft een aanbod van bijna alleen maar gezonde producten.

3.1.4 Maatregelen verleden en toekomst

Van de locaties treft 34% maatregelen om een evenwichtig voeding- en drankenaanbod aan te bieden en 40% geeft aan de inhoud van de automaten te hebben aangepast door ook gezonde producten toe te voegen. Daarnaast rapporteert 5% van de locaties dat alle of enkele frisdrankautomaten zijn verwijderd en 7% dat de snoepautomaten zijn verwijderd. Wat betreft mogelijke maatregelen in de toekomst rapporteert ruim 60% van de schoollocaties dat zij de mogelijkheid hebben om het aanbod in de automaten aan te passen. Ongeveer 25% van de locaties ziet geen mogelijkheid tot aanpassen en bij 21% (frisdrankautomaten) en 22% (snoepautomaten) is de reden daarvoor dat de inhoud contractueel is vastgelegd. Voor het komende half jaar verwacht 28% van de locaties dat de inhoud van de frisdrankautomaten op zal schuiven in de richting van meer caloriearm. Daarnaast denkt 57% dat de inhoud niet zal veranderen en de rest weet het niet.

3.1.5 Schooltype en automaten

Voor de verschillende schooltypen (vmbo, gemengd, havo/vwo) lijkt er vrijwel geen verschil tussen de percentages voor aanwezigheid van een snoepautomaat (namelijk 90, 91 en 95%). Met betrekking tot de omschrijving van de inhoud lijken de verschillen groter. Ongeveer 62% van de vmbo-locaties beschrijft de inhoud als meer of bijna alleen maar calorierijk, tegenover 58% van de gemengde locaties en 44% van de havo/vwo-locaties.

Havo/vwo-scholen geven vaker aan de mogelijkheid te hebben het assortiment aan te passen dan vmbo-scholen (namelijk 72% tegen 60%). Een lager percentage havo/vwo- dan vmbo-scholen verwacht dat de verhouding calorierijk/caloriearm het komende halfjaar op zal schuiven naar meer caloriearm (25% tegen 34%).

De percentages die in deze paragraaf genoemd worden geven een indicatie. De resultaten zijn niet gecorrigeerd voor mogelijke verschillen in kenmerken van de scholen, zoals bijvoorbeeld de schoolgrootte. Voor definitieve conclusies over verschillen tussen schooltypes zijn multi-level-analyses nodig. De planning van het huidige onderzoek liet dat niet toe, maar in vervolgonderzoek kan eventueel verder ingegaan worden op verschillen tussen schooltypes. Dit geldt tevens voor de percentages die genoemd worden in paragraaf 3.2.4 en 3.3.2.

Thema 1 - automaten

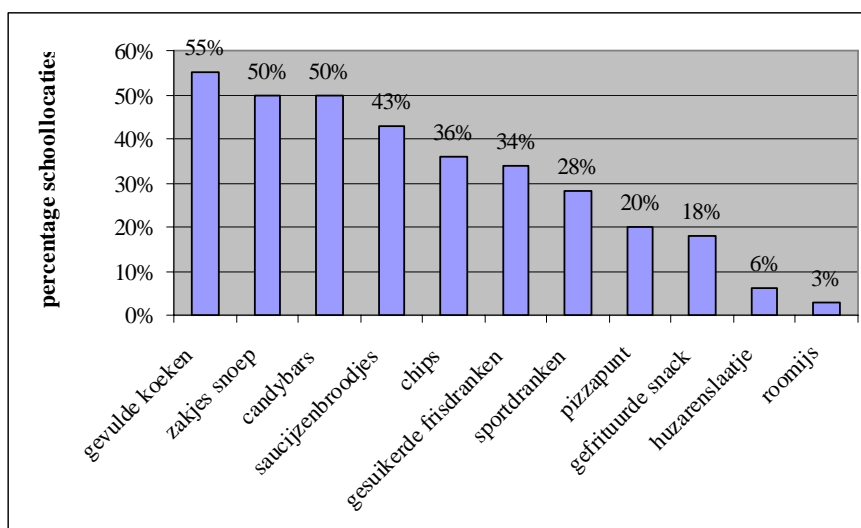
- Van de schoollocaties heeft 88% een frisdrankautomaat, 77% een snoepautomaat, 10% een versautomaat en 9% een waterkoeler.
- Ongeveer 60% van de schoollocaties omschrijft het aanbod via frisdrank- en snoepautomaten als overwegend calorierijk.
- Ruim 60% van de schoollocaties geeft aan de mogelijkheid te hebben om het aanbod via de automaten aan te passen en 28% verwacht het komende half jaar een verschuiving richting een caloriearmer aanbod.
- Havo/vwo-scholen beschrijven de inhoud van de snoepautomaten minder vaak als calorierijk dan vmbo-scholen en rapporteren vaker de mogelijkheid te hebben het assortiment aan te passen.

3.2 Thema 2 – Kantine

Onder kantine wordt in dit onderzoek ook een uitgiftebalie of een counter verstaan. Van het totale aantal schoollocaties heeft 87% een kantine. Op 1% van de locaties wordt een warme maaltijd aangeboden

3.2.1 Aanbod van ongezonde producten

Ongeveer de helft van de scholen met een kantine biedt gevulde koeken, candybars en zakjes snoep aan. Van de locaties verkoopt 43% saucijzenbroodjes en eenderde van de schoollocaties heeft chips en gesuikerde frisdranken in het assortiment. Daarnaast worden in ongeveer één op de vijf schoolkantines pizzapunten en gefrituurde snacks geserveerd (zie Figuur 3.2).

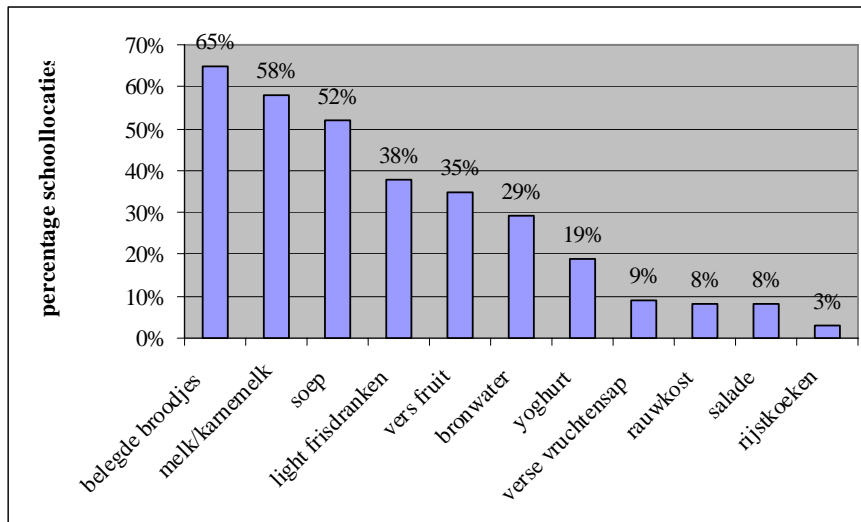
Figuur 3.2 Percentage schoollocaties dat genoemde 'minder gezonde' producten aanbiedt in de schoolkantine.

3.2.2 Aanbod van gezonde producten

Een ruime meerderheid van de locaties biedt belegde broodjes (65%) en melk/karnemelk (58%) aan. Ongeveer de helft van de locaties verkoopt soep in de kantine.

Vers fruit wordt op een derde deel van de scholen aangeboden. Bronwater en light frisdranken worden in respectievelijk, 29% en 38% van de schoolkantines aangeboden. Op minder dan 10% van de locaties worden producten, zoals verse vruchtensap, rauwkost en salade aangeboden.

Bijna de helft van de locaties geeft aan een overwegend minder gezond assortiment aan te bieden. Daarnaast zegt 29% evenveel 'gezonde' als 'minder gezonde' producten aan te bieden en 7% geeft aan bijna alleen maar 'gezonde' producten te verkopen (zie Figuur 3.3).

Figuur 3.3 Percentage schoollocaties dat genoemde 'gezonde' producten aanbiedt in de schoolkantine.

3.2.3 Maatregelen verleden en toekomst

Van de locaties treft 74% maatregelen om het eten van gezonde producten te stimuleren. Zo stimuleert 28% van de locaties de consumptie van gezonde voeding door gezonde producten goedkoper aan te bieden. Van de locaties treft 86% maatregelen om het eten van minder gezonde producten tegen te gaan. Een voorbeeld hiervan is dat 34% van de locaties het aanbieden van bepaalde minder gezonde producten in de kantine verbiedt.

De kantine wordt bij 68% van de locaties intern beheerd en bij 27% extern. Los van het interne of externe beheer van de catering, heeft 80% van de schooldirecties invloed op het kantineaanbod. Bij ongeveer de helft van de locaties hebben de kantinebeheerder en de leerlingen invloed op het assortiment. Eenderde van de locaties neemt ook de mening van de ouders mee en op één van de vier locaties heeft de cateraar invloed op het aanbod.

3.2.4 Schooltype en kantine

Op 87% van de vmbo- en gemengde scholen en op 91% van de havo/vwo-scholen is een kantine aanwezig. Respectievelijk 24% van de vmbo-scholen en 20% van de gemengde en havo/vwo-scholen geeft aan het eigen kantineaanbod als meer of bijna alleen maar ongezond te beschouwen.

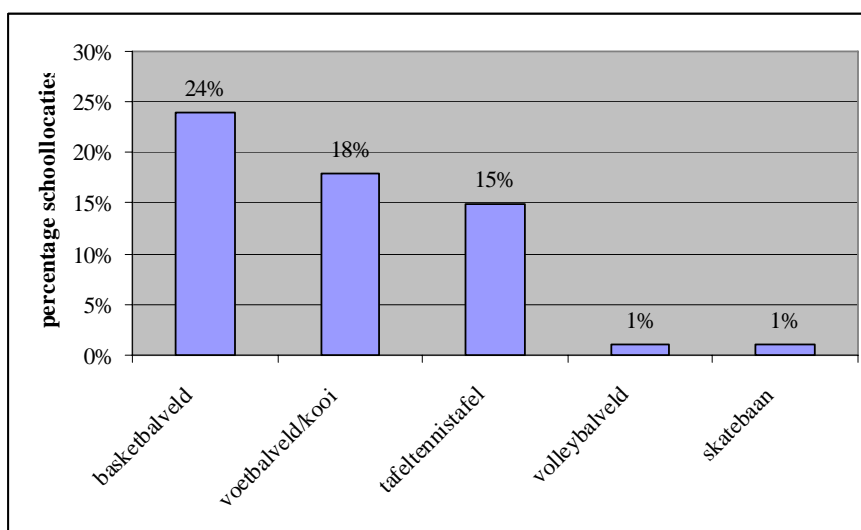
Thema 2 - kantine

- Op 87% van de schoollocaties is een kantine aanwezig.
- Van de locaties rapporteert 28% dat de school evenveel 'gezonde' als 'minder gezonde' producten aanbiedt en ongeveer de helft omschrijft het kantineaanbod als meer ongezond.
- Op tweederde van de locaties wordt de kantine intern beheerd en op 80% van de locaties heeft de directie invloed op wat er aangeboden wordt.

3.3 Thema 3 – Beweegmogelijkheden op het schoolterrein

3.3.1 Sportvoorzieningen en wandelen

Ruim 40% van de locaties geeft aan over een of meerdere sportvoorzieningen op het schoolplein te beschikken. Het gaat dan met name om een basketbalveld (24%), een voetbalveld/-kooi (18%) en/of een tafeltennistafel (15%). Op acht van de tien locaties is het mogelijk om op het schoolterrein te wandelen. Van de schoollocaties geeft 12% aan dat er op hun schoolterrein geen sportvoorzieningen zijn en er geen mogelijkheid is tot wandelen. Een op de zes schoollocaties rapporteert dat hun schoolterrein mogelijkheden biedt voor intensieve beweging (zie Figuur 3.4).

Figuur 3.4 Bewegvoorzieningen op het schoolterrein.

3.3.2 Schooltype en beweegmogelijkheden

Op 38% van de vmbo-scholen, 45% van de gemengde scholen en 49% van de havo/vwo-scholen bevinden zich sportvoorzieningen op het schoolterrein. Verder is het op 76% van de vmbo-scholen, 84% van de gemengde scholen en 88% van de havo/vwo-scholen mogelijk om te wandelen op het schoolterrein.

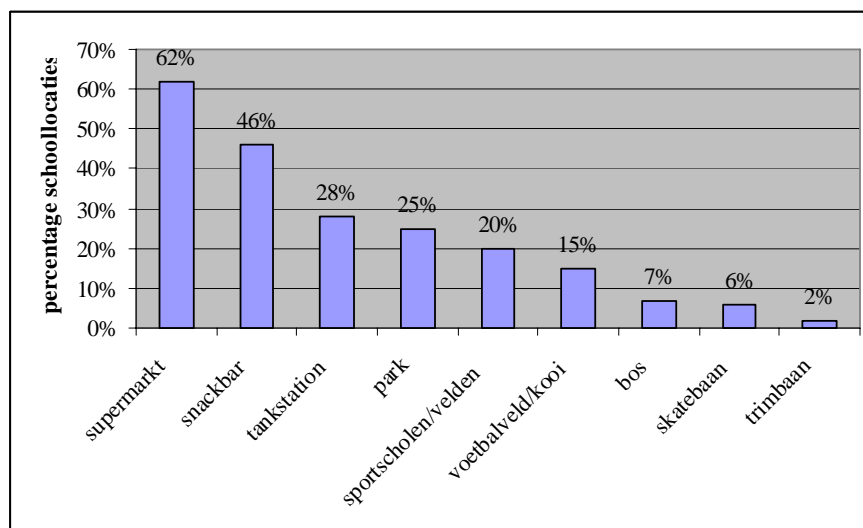
Thema 3 – beweegmogelijkheden op schoolterrein

- Op acht van de tien schoolterreinen is het mogelijk om te wandelen.
- Ruim 40% van de locaties geeft aan dat er op het schoolterrein een of meer sportvoorzieningen zijn.
- Het lijkt erop dat er op vmbo-scholen minder beweegmogelijkheden zijn dan op scholen voor havo en vwo.

3.4 Thema 4 – Omgeving van de school

3.4.1 Voorzieningen in de buurt

Van de locaties geeft 13% aan dat er binnen een straal van 1 km rond het gebouw géén voedsel- en/of beweegvoorzieningen te vinden zijn. Ongeveer 75% van de locaties rapporteert een of meer voedselvoorzieningen in de buurt van de locatie te hebben. Bij 62% van de locaties is dat een supermarkt, bij 46% een snackbar en bij 28% een tankstation. Ongeveer een kwart van de scholen heeft een park in de buurt en een vijfde een sportschool/veld. Een voetbalveld/-kooi is bij 15% van de locaties in de buurt te vinden (zie Figuur 3.5).

Figuur 3.5 Voedsel- en beweegvoorziening in de omgeving van de school.

3.4.2 Schoolbeleid verlaten terrein

Ruim 40% van de schoollocaties geeft aan dat de leerlingen het schoolterrein zowel tijdens pauzes als tussenuren niet mogen verlaten. Op veel scholen wordt er voor dit beleid onderscheid gemaakt tussen onderbouw- en bovenbouwleerlingen. Van de locaties met een voedselvoorziening in de buurt rapporteert 34% dat de leerlingen niet van het schoolterrein af mogen. Dat betekent dat er tijdens schooluren geen gebruik gemaakt kan worden van de voorzieningen in de schoolomgeving.

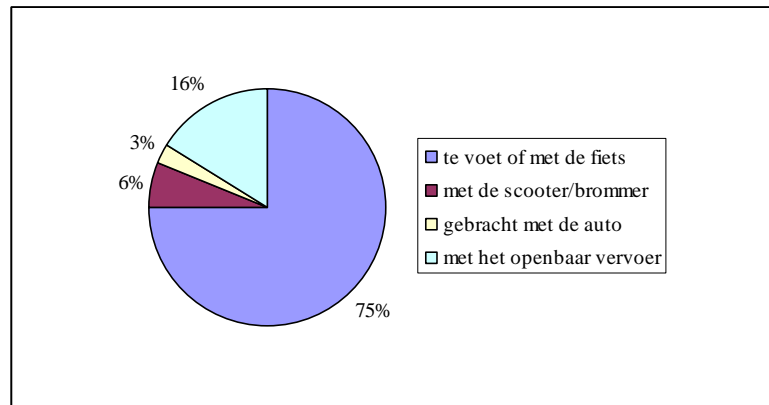
Thema 4 – Omgeving van de school

- De drie meest gerapporteerde voorzieningen in de buurt van de school zijn: een supermarkt (62%), een snackbar (46%) en een tankstation (28%).
- Op 40% van de locaties kan echter tijdens schooluren geen gebruikgemaakt worden van deze voorzieningen, aangezien het niet toegestaan is het schoolterrein te verlaten.

3.5 Thema 5 – Vervoer naar school en verkeersveiligheid

3.5.1 Vervoer naar school

Gemiddeld komt driekwart van de leerlingen te voet of met de fiets naar school. Daarnaast komt 16% van de leerlingen met het openbaar vervoer, 6% met de brommer/scooter en 3% wordt gebracht met de auto (zie Figuur 3.6). Voor 85% van de locaties voorziet de capaciteit van de fietsenstalling in de behoefte van de school.

Figuur 3.6 Vervoer naar school.

3.5.2 Verkeersveiligheid in de schoolomgeving

De verkeersveiligheid is belangrijk voor de mate van bewegingsvrijheid in de schoolomgeving. Van de locaties beoordeelt 46% de verkeersveiligheid als gemiddeld en 43% als veilig tot zeer veilig. Volgens 11% van de scholen laat de verkeersveiligheid in de omgeving van de school te wensen over.

Thema 5 – Vervoer naar school en verkeersveiligheid

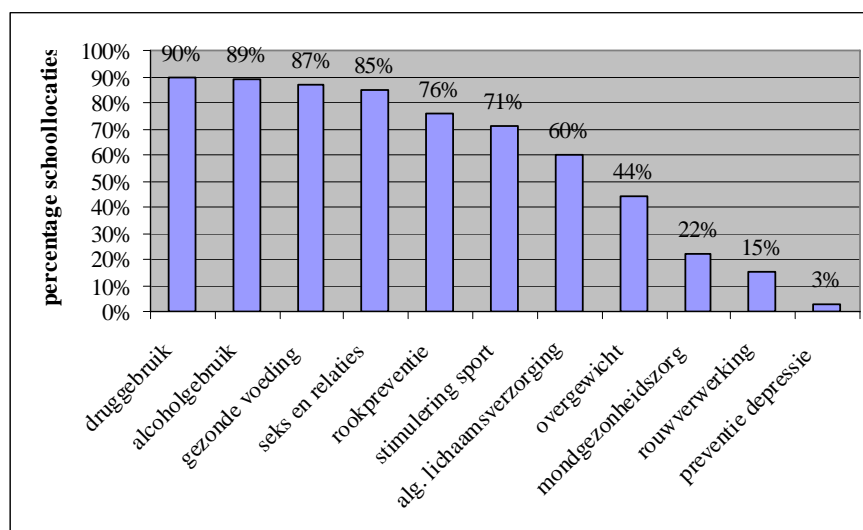
- Van de leerlingen komt 75% te voet of met de fiets naar school.
- Van de schoollocaties ervaart 85% de capaciteit van de fietsenstalling als toereikend.
- De verkeersveiligheid wordt door 89% van de locaties beoordeeld als gemiddeld tot zeer veilig.

3.6 Thema 6 – Educatie

Het thema gezondheidseducatie is alleen in de eerste mailing nagevraagd. In totaal reageerden 359 locaties op de eerste mailing. Daarvan gaven 29 locaties aan alleen praktijkonderwijs te geven en één locatie bleek een mbo-school te zijn. Deze locaties zijn voor dit thema buiten beschouwing gelaten. Onderstaande resultaten zijn dus gebaseerd op 329 ingevulde vragenlijsten.

3.6.1 Onderwerpen binnen curriculum

Er is nagevraagd welke onderwerpen binnen het reguliere lesprogramma de prioriteit krijgen (zie Figuur 3.7). De thema's die op veel scholen prioriteit krijgen binnen het reguliere onderwijsprogramma zijn: druggebruik (90% van de locaties), alcoholgebruik (89%), gezonde voeding (87%), en seksualiteit/relaties (85%). Ook aan rookpreventie en stimulering van sport en beweging wordt op een groot deel van de schoollocaties (respectievelijk 76% en 71%) aandacht besteed. Aan het thema overgewicht wordt op 44% van de scholen prioriteit gegeven binnen het lesprogramma. Gemiddeld krijgen zes van de elf in de vragenlijst genoemde gezondheidsthema's de prioriteit binnen het reguliere lesprogramma.

Figuur 3.7 Percentage schoollocaties dat prioriteit geeft aan genoemde gezondheidsthema's.

3.6.2 Aandacht binnen de vakken biologie en verzorging

Tijdens verzorging wordt op 96% van de locaties aandacht gegeven aan het thema voeding, op 80% aan het thema beweging en op 83% aan het thema overgewicht. De meest gebruikte lesmethode voor verzorging is: 'Verzorging voor jou'.

Voor biologie liggen de cijfers gemiddeld wat lager. Tijdens die lessen wordt aan de thema's voeding, beweging en overgewicht op respectievelijk 71, 60 en 62% van de locaties aandacht besteed. De meest gebruikte lesmethode is: 'Biologie voor jou'.

Ruim 95% van de locaties geeft aan dat de leerlingen tijdens deze lessen worden gewezen op de consequenties van minder gezond voeding, onvoldoende beweging en overgewicht.

Voor de 2^e klas is nagevraagd hoeveel aandacht aan voeding, beweging en/of overgewicht wordt gegeven binnen de vakken biologie en verzorging. Deze vragen konden ingevuld worden voor een bepaald schooltype. De vragen zijn 241 keer beantwoord voor vmbo, 111 keer voor havo en 83 keer voor vwo. Tabel 3.1 laat voor verzorging het aantal lesuren zien en in hoeveel lesuren aandacht wordt besteed aan voeding, beweging of overgewicht.

Tabel 3.1 Aantal lesuren verzorging en aandacht voor voeding, beweging en overgewicht per schooltype.

	VMBO	HAVO	VWO
totaal	n=241	n=111	n=83
Aantal locaties dat verzorging geeft	161 (67%)	61 (57%)	42 (53%)
Aantal locaties dat verzorging in combinatievak geeft ¹	33	11	12
Aantal uren verzorging per week	1.9	1.6	1.6
Aantal uren verzorging per jaar ²	76	64	64
Aantal uren per jaar aandacht voor voeding ³	10 (13%)	10 (15%)	10 (15%)
Aantal uren per jaar aandacht voor beweging ³	5 (7%)	4 (6%)	2 (3%)
Aantal uren per jaar aandacht voor overgewicht ³	4 (5%)	2 (3%)	2 (3%)

¹ Combinatievak: de vakken verzorging en biologie worden gecombineerd in één vak gegeven.

² Op basis van een schooljaar met 40 lesweken.

³ Mediaan.

Het vak verzorging wordt als zodanig minder vaak gegeven op havo- en vwo-locaties (ongeveer 55% tegen 69% bij vmbo). Het aantal lesuren per jaar dat besteed wordt aan voeding, beweging en overgewicht binnen het vak verzorging is vergelijkbaar voor de schooltypes.

In Tabel 3.2 worden de cijfers voor het vak biologie gepresenteerd.

Tabel 3.2 Aantal lesuren biologie en aandacht voor voeding, beweging en overgewicht per schooltype.

	VMBO	HAVO	VWO
totaal	n=241	n=111	n=83
Aantal locaties dat biologie geeft	186 (79%)	84 (78%)	61 (74%)
Aantal locaties dat biologie in combinatievak geeft ¹	33	11	12
Aantal uren biologie per week	2	2	2.1
Aantal uren biologie per jaar ²	80	80	84
Aantal uren per jaar aandacht voor voeding ³	8 (10%)	6 (7%)	8 (8%)
Aantal uren per jaar aandacht voor beweging ³	5 (6%)	4 (5%)	4 (5%)
Aantal uren per jaar aandacht voor overgewicht ³	3 (4%)	2 (2%)	3 (4%)

¹ Combinatievak: de vakken verzorging en biologie worden gecombineerd in één vak gegeven.

² Op basis van een schooljaar met 40 lesweken.

³ Mediaan.

Het vak biologie wordt op ongeveer 77% van de locaties gegeven (nauwelijks verschil naar schooltype) en ongeveer twee uur per week. Het aantal lesuren per jaar dat besteed wordt aan voeding, beweging en overgewicht is vergelijkbaar voor de schooltypes.

3.6.3 Lichamelijke opvoeding

Bijna 70% van de locaties geeft aan dat het aantal uren lichamelijke opvoeding in de onderbouw drie à vier per week is. Dat percentage varieert per schooltype, namelijk 77% voor vmbo-scholen, 71% voor gemengde scholen en 54% voor havo/vwo-scholen.

In de bovenbouw ligt het aantal uren lichamelijke opvoeding lager; 81% van de locaties rapporteert één à twee uren lichamelijke opvoeding per week te geven. Wederom varieert het percentage voor de verschillende schooltypen; voor vmbo-scholen is dat 76%, voor gemengde scholen 81% en voor havo/vwo-scholen 93%.

Een kwart van de locaties vindt de capaciteit van de sportzalen onvoldoende. Van de locaties geeft 80% aan dat er naast lichamelijke opvoeding mogelijkheden zijn voor de leerlingen om bezig te zijn met beweging. Op meer dan de helft van de locaties is dat in de vorm van toernooien (56%) en/of sportieve buitenschoolse activiteiten (53%) en 89% van de locaties organiseert jaarlijks een sportdag.

3.6.4 Kookles

Op 67% van de locaties wordt (een vorm van) kookles gegeven aan de leerlingen. Kookles wordt met name op het vmbo aangeboden.

Van de locaties die kookles geven vindt 90% dat deze les bijdraagt aan de bewustwording van gezonde voeding en gezonde bereidingswijzen. Op 22% van de locaties worden de producten die tijdens de kookles zijn bereid verkocht in de kantine.

Thema 6 – educatie

- Van de locaties geeft 96% aan tijdens de uren verzorging aandacht te besteden aan voeding, 80% aan beweging en 83% aan overgewicht.
- Van de locaties geeft 71% van de locaties aan tijdens de uren biologie aandacht te besteden aan voeding, 60% aan beweging en 63% aan overgewicht.
- De meeste locaties verzorgen wekelijks drie à vier uren lichamelijke opvoeding in de onderbouw en één à twee uren in de bovenbouw. Daarnaast biedt ruim de helft van de locaties de mogelijkheid tot bewegen tijdens sportieve buitenschoolse activiteiten en toernooien.
- Het aantal uren dat per jaar tijdens verzorging en biologie besteed wordt aan voeding, beweging en overgewicht lijkt vergelijkbaar voor de verschillende schooltypen.

3.7 Thema 7 – Projecten

3.7.1. Stand van zaken

Op ruim de helft van de locaties (59%) wordt ook buiten het reguliere onderwijsprogramma aandacht besteed aan de thema's voeding (43% van de locaties), beweging (53% van de locaties) en/of overgewicht (29% van de locaties). Bij 55% van de locaties werd aandacht besteed aan de thema's door middel van het uitvoeren van concrete projecten (zie 3.7.2). Ongeveer 80% van de locaties die aandacht besteden aan de thema's deed dat op eigen initiatief. Bij 38% kwam het initiatief (mede) van externe partijen, namelijk de GGD (25%) en de gemeente (10%).

3.7.2. Deelname aan projecten

Van de locaties nam 17% in de afgelopen twee jaar deel aan een of meer landelijke projecten (bijvoorbeeld Mission Olympic). Tevens werd op 17% van de locaties via regionale projecten aandacht besteed aan voeding, beweging en overgewicht.

Bijna 40% van de locaties geeft aan op eigen initiatief activiteiten/projecten ten aanzien van voeding, beweging en overgewicht op te zetten en uit te voeren.

Door 45% van de locaties wordt gerapporteerd dat ze geen enkele aandacht besteden aan voeding, beweging en overgewicht in de vorm van deelname aan een nationaal/regionaal project of een project op eigen initiatief.

3.7.2 Ervaringen met projecten

Van de scholen die regionale projecten uitvoeren, geeft 59% aan hierbij ondersteund te worden door de GGD, 42% door de gemeente, 35% door organisaties op het gebied van sport en beweging, 20% door externe voorlichters/deskundigen en 8% door landelijke organisaties. De helft van de locaties ervaart belemmeringen bij het uitvoeren van de regionale projecten. Het gaat dan voornamelijk om te weinig tijd en te weinig financiële middelen. Ook bij de uitvoering van de landelijke projecten ervaart de helft van de locaties belemmeringen bij het uitvoeren van de projecten. Ook hier zijn dat te weinig tijd en te weinig financiële middelen.

3.7.3 Mening over aanbod

De hoeveelheid extern aangeboden projecten wordt door 46% van de locaties als voldoende beschouwd, 11% vindt het aanbod veel en 18% weinig. Door 22% van de locaties wordt aangegeven dat het aanbod van projecten matig tot slecht is afgestemd op de behoefte van de school. De vraag naar de behoefte die scholen hebben met betrekking tot (extern aangeboden) projecten, wees uit dat 35% van de locaties behoefte heeft aan projecten die beter aansluiten op de belevingswereld van de leerlingen en 27% aan projecten die beter aansluiten op het reguliere onderwijsaanbod. Ongeveer een vijfde van de locaties heeft behoefte aan meer informatie over de projecten, ondersteuning bij de uitvoering van de projecten en aan projecten die minder inzet vergen van de leerkrachten.

Thema 7 – Projecten

- Buiten het reguliere onderwijsprogramma wordt op ongeveer de helft van de locaties aandacht besteed aan voeding en beweging. Voor overgewicht is dat op een van de drie locaties.
- Bijna 40% van de locaties voert op eigen initiatief activiteiten/projecten uit op het gebied van voeding, beweging en overgewicht. Hiervan doet 17% dit via landelijke projecten en 17% via regionale projecten.
- Van de locaties rapporteert 45% geen enkele aandacht te besteden in de vorm van een project.
- De voornaamste belemmeringen bij het uitvoeren van landelijke/regionale projecten zijn gebrek aan tijd en te weinig financiële middelen. Daarnaast geeft ongeveer eenderde van de schoollocaties aan dat de projecten beter zouden moeten aansluiten op de belevingswereld van leerlingen en op het reguliere onderwijsaanbod.

3.8 Thema 8 – Beleid

3.8.1 Gezondheidsbeleid en beleid ten aanzien van voeding, beweging en overgewicht

Ongeveer 16% van de locaties geeft aan een schriftelijk gezondheidsbeleid te hebben. Een kwart van de locaties geeft aan dat een gezondheidsbeleid bij hen in ontwikkeling is. Binnen dit beleid wordt voornamelijk prioriteit gegeven aan alcoholgebruik (91% van de locaties), druggebruik (87%), rookpreventie (82%) en gezonde voeding (53%). Van de locaties geeft 22% aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij het opzetten en/of uitvoeren van gezondheidsbeleid.

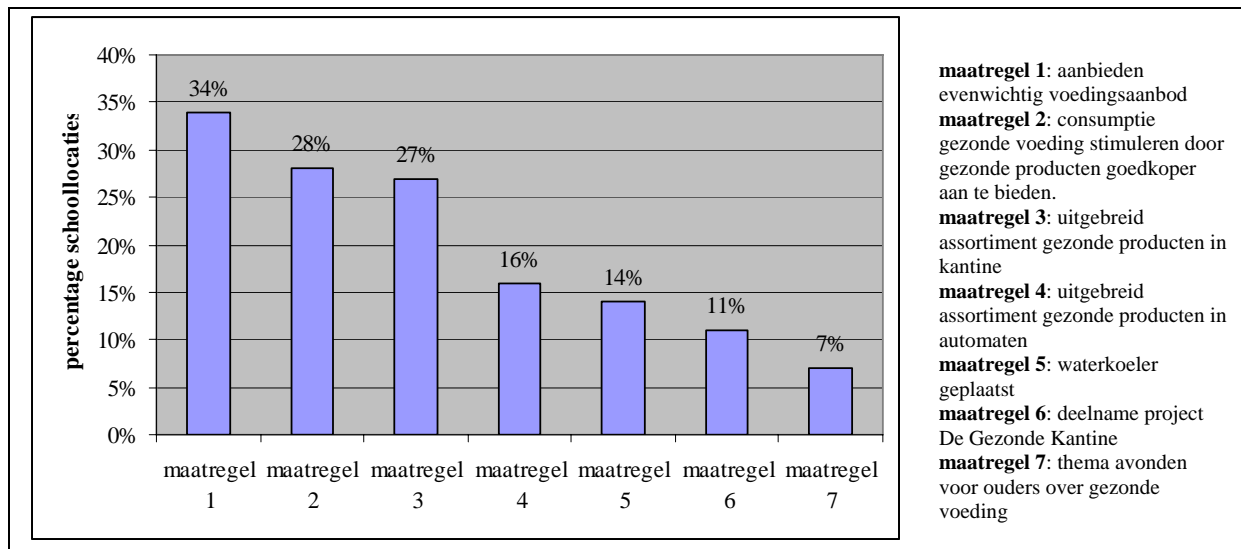
Specifiek beleid op het gebied van gezonde voeding, beweging en overgewicht wordt respectievelijk op 45, 58 en 17% van de locaties gevoerd. Het gaat bij deze percentages voornamelijk om mondeling beleid (afspraken en maatregelen die niet op papier staan). De helft van de scholen vindt dat het beleid op het gebied van voeding, beweging en overgewicht voldoende tot zeer goed wordt nageleefd, 40% geeft aan belemmeringen te ervaren bij het uitvoeren van het beleid. Het gaat dan bijvoorbeeld om te weinig geld en/of te weinig middelen.

Tabel 3.3 *Beleid op het gebied van voeding, beweging en overgewicht.*

	Voedingsbeleid	Bewegingsbeleid	Overgewichtbeleid
Totaal	45%	58%	17%
Ja, schriftelijk	11%	29%	3%
Ja, mondeling	31%	22%	13%
Ja, niet nader gespecificeerd	3%	7%	1%

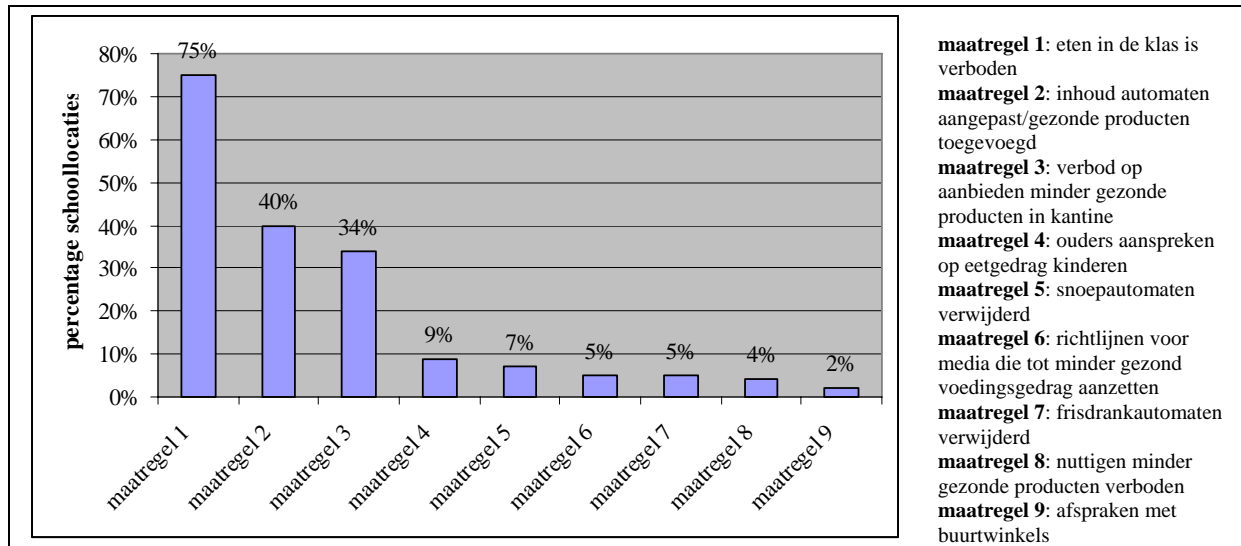
3.8.2 Maatregelen gezonde voeding

Van de locaties treft 74% een of meerdere maatregelen om het eten van gezonde producten te stimuleren. Zo streeft 34% van de locaties naar een evenwichtig voeding- en drankenaanbod en stimuleert 28% van de locaties de consumptie van gezonde voeding door gezonde producten goedkoper aan te bieden. Daarnaast geeft 11% van de locaties aan deel te nemen aan het project ‘De Gezonde Kantine’ (zie Figuur 3.8).

Figuur 3.8 Maatregelen om eten van gezonde producten te stimuleren.

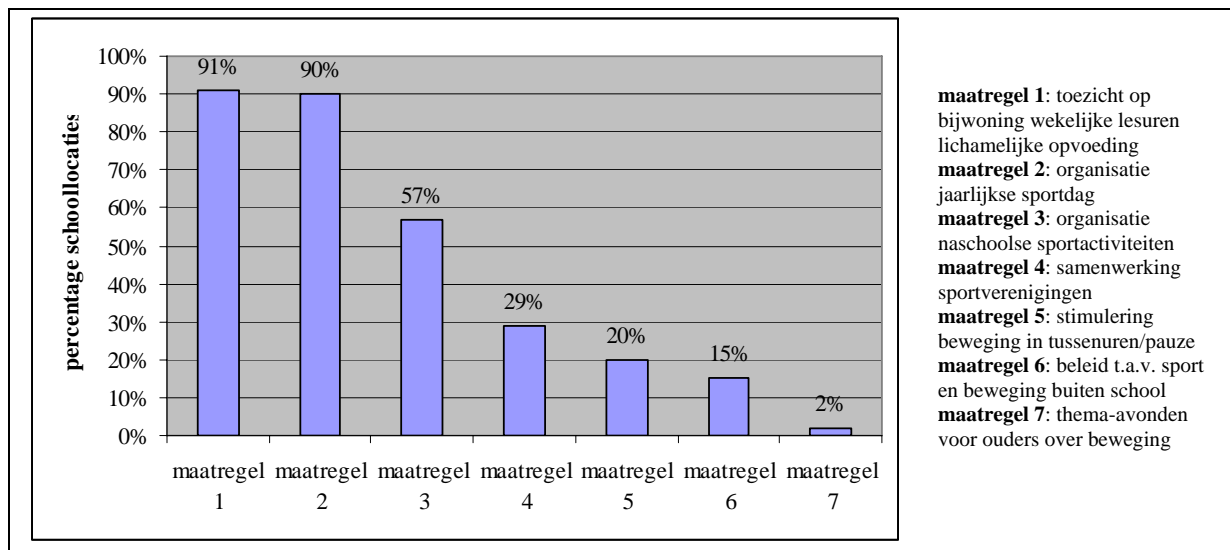
Van de locaties treft 86% maatregelen om het eten van minder gezonde producten tegen te gaan. Zo heeft 40% van de locaties de inhoud van de automaten aangepast door ook gezonde producten toe te voegen. Op 34% van de locaties geldt een verbod op het aanbieden van bepaalde minder gezonde producten in de kantine. Daarnaast zijn er op 5% van de locaties richtlijnen om media-invloeden die aanzetten tot ongezond voedingsgedrag tegen te gaan (zie Figuur 3.9).

Figuur 3.9 Maatregelen om eten ongezonde producten tegen te gaan.

3.8.3 Maatregelen bewegen

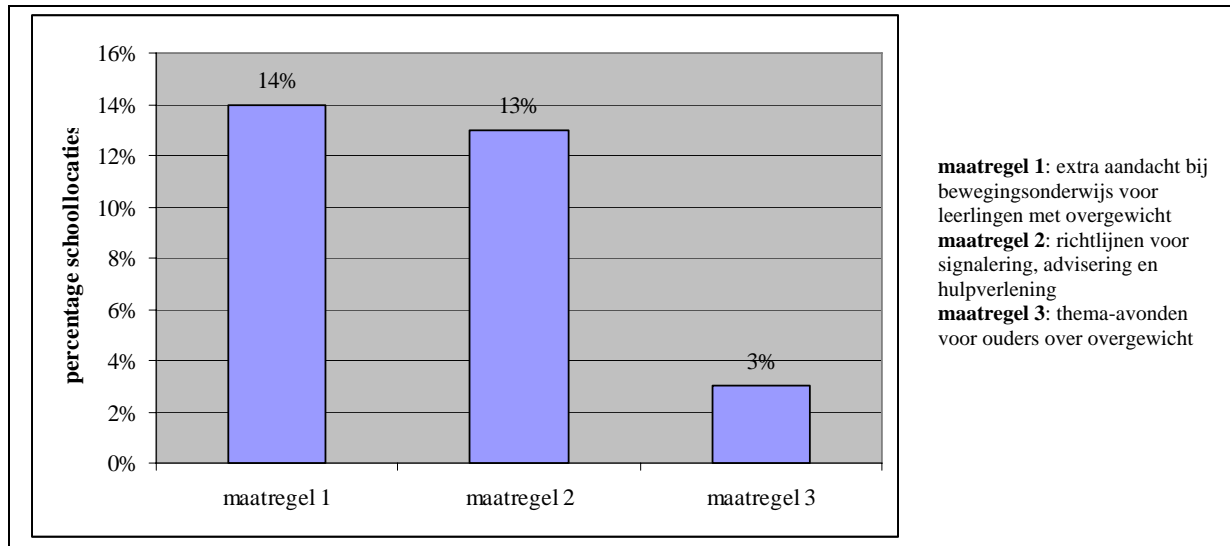
Maatregelen ter bevordering van beweging worden op 98% van de scholen getroffen. Op 90% van de locaties wordt er bijvoorbeeld jaarlijks een sportdag georganiseerd. Een op de vijf scholen probeert de leerlingen te stimuleren om in de pauze/tussenuren te bewegen. En 29% van de locaties geeft aan samen te werken met sportverenigingen om tijdens of buiten schooltijd het sporten en bewegen onder de leerlingen te stimuleren (zie Figuur 3.10).

Figuur 3.10 Maatregelen om beweging te bevorderen.

3.8.4 Maatregelen overgewicht

Op 36% van de locaties worden maatregelen getroffen op het gebied van overgewicht. Van de locaties zegt 14% dat leerlingen met overgewicht bij bewegingsonderwijs extra aandacht of opdrachten krijgen. Op 13% van de scholen zijn er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor kinderen met overgewicht (zie Figuur 3.11).

Figuur 3.11 Maatregelen op het gebied van overgewicht.

3.8.5 Mening over verantwoordelijke partijen bij overgewicht

Eenderde van de locaties signaleert een toename van het aantal leerlingen met overgewicht. Van de locaties denkt 8% dat overgewicht op hun school meer voorkomt dan in de algemene bevolking van 12-18-jarigen. Bijna alle locaties (98%) achten de ouders verantwoordelijk voor preventie van overgewicht bij de leerlingen, 84% ziet de leerling zelf als verantwoordelijk, 46% van de locaties voelt zichzelf verantwoordelijk en 22% vindt de

overheid verantwoordelijk. In de toekomst verwacht 59% meer aandacht te gaan geven aan het thema overgewicht.

Thema 8 – beleid

- Van de locaties heeft 16% een schriftelijk (algemeen) gezondheidsbeleid.
- Qua specifiek beleid en maatregelen op het gebied van voeding, beweging en overgewicht, zijn de schoollocaties het meest actief op het gebied van beweging (58% beleid en 96% maatregelen) en het minst actief op het gebied van overgewicht (17% beleid en 36% maatregelen). Het beleid is meestal mondeling afgesproken.
- De schoollocaties achten voornamelijk de ouders en de leerling verantwoordelijk voor de preventie van overgewicht. Bijna de helft van de locaties vindt dat de school ook zelf een verantwoordelijkheid heeft.
- Meer dan de helft van de locaties verwacht in de toekomst meer aandacht te geven aan overgewicht.

4. Resultaten deel 2 – Regionale verschillen

In dit deel wordt per thema (behalve voor thema 5 ‘Vervoer naar school en verkeersveiligheid’) voor een aantal indicatoren bekeken hoe de situatie is op regionaal niveau. Per indicator wordt via een kaartje weergegeven hoe de stand van zaken per GGD-regio is. In het totaal kent Nederland 33 GGD-regio’s (zie Figuur 4.1). Na ieder kaartje volgt een kader waarin per thema wordt aangegeven welke GGD’s het hoogst en laagst scoren op de gemeten indicatoren. In principe wordt hierbij uitgegaan van een top 5. Wanneer GGD-regio’s gelijk scoren, komt het voor dat meer dan vijf GGD-regio’s genoemd worden.

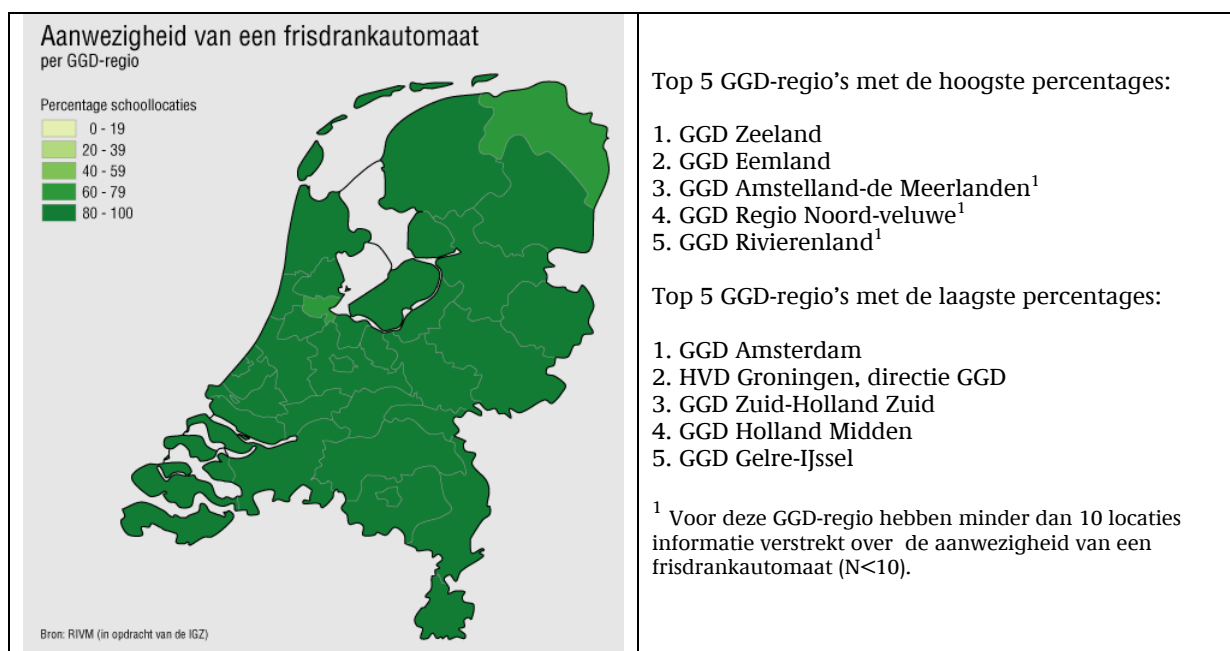
Bij het lezen en interpreteren van onderstaande resultaten moet in acht genomen worden dat per GGD-regio het responscijfer en het aantal VO-locaties dat informatie heeft verstrekt over de indicator variëren. Informatie op basis van een lage respons maakt het regionale percentage minder betrouwbaar (dit is aangegeven in de bijschriften naast de kaartjes). In Bijlage 3 zijn per GGD-regio de responscijfers na te lezen en in Bijlage 5 worden de exacte percentages gegeven voor de verschillende indicatoren.

Figuur 4.1 GGD-regio's 2007 (bron: GGD-Nederland; www.zorgatlas.nl).

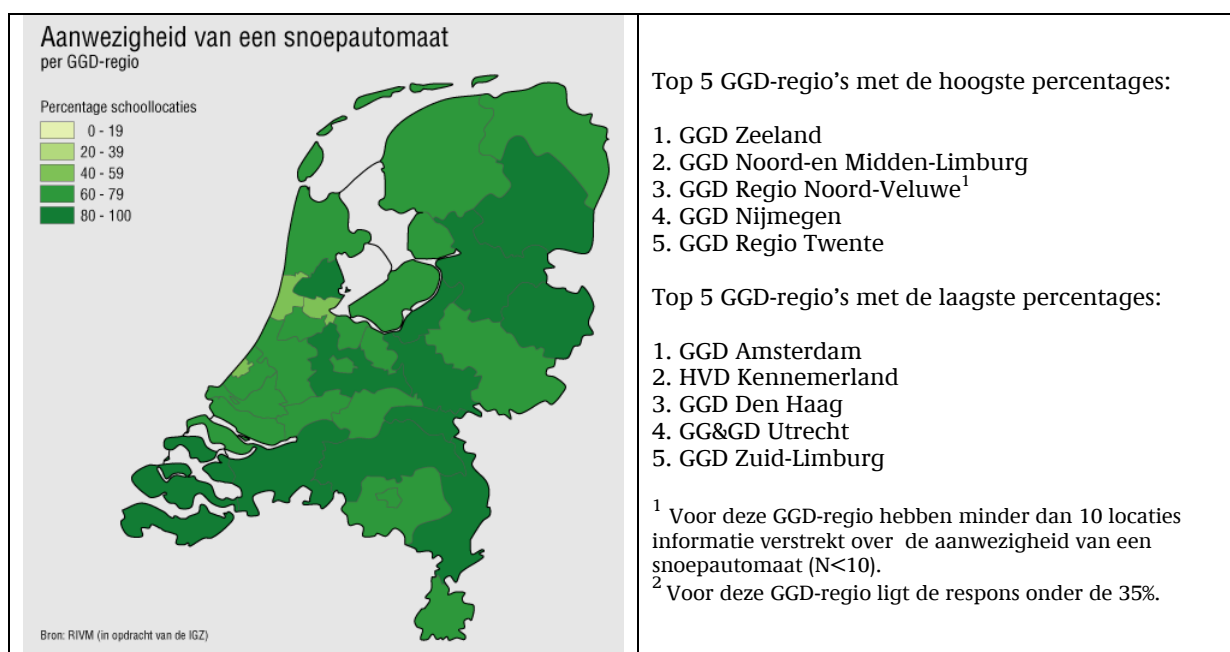
Thema 1 – Automaten

4.1.1 Aanwezigheid van automaten

Figuur 4.2 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met een frisdrankautomaat.

Figuur 4.2 geeft de aanwezigheid van frisdrankautomaten naar GGD-regio weer. Landelijk ligt dat percentage op 88%. De spreiding varieert van 68% in GGD-regio Amsterdam tot 100% in GGD-regio Zeeland, Eemland, Amstelland-de Meerlanden, Noord-Veluwe en Rivierenland. Op schoollocaties in GGD-regio Amsterdam en GGD-regio Groningen staat het minst vaak een frisdrankautomaat.

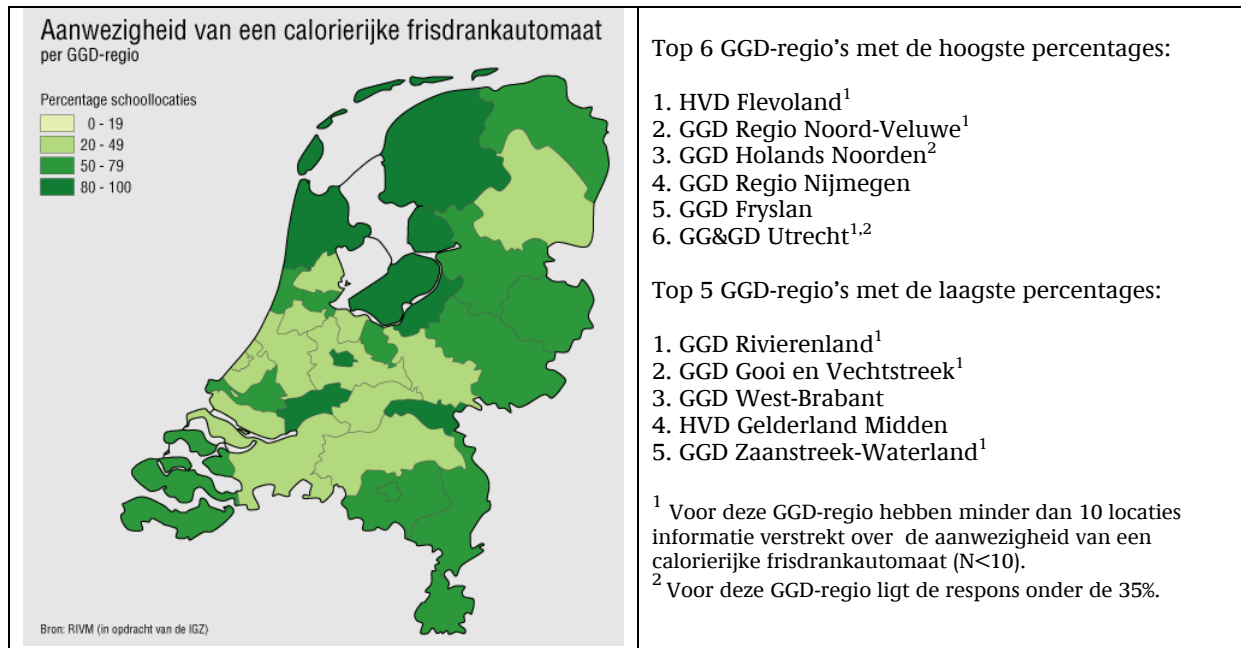

Figuur 4.3 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met een snoepautomaat.

Landelijk ligt het percentage locaties met een snoepautomaat op 77%. De spreiding varieert van 52% in GGD-regio Amsterdam tot 100% in GGD-regio Zeeland, Noord-en Midden-Limburg en Noord-Veluwe.

GGD-regio Amsterdam, GGD-regio HVD Kennemerland en GGD-regio Den Haag komen in Figuur 4.3 naar voren als regio's met de laagste percentages schoollocaties met een snoepautomaat.

4.1.2 Aanwezigheid van een calorierijke frisdrankautomaat

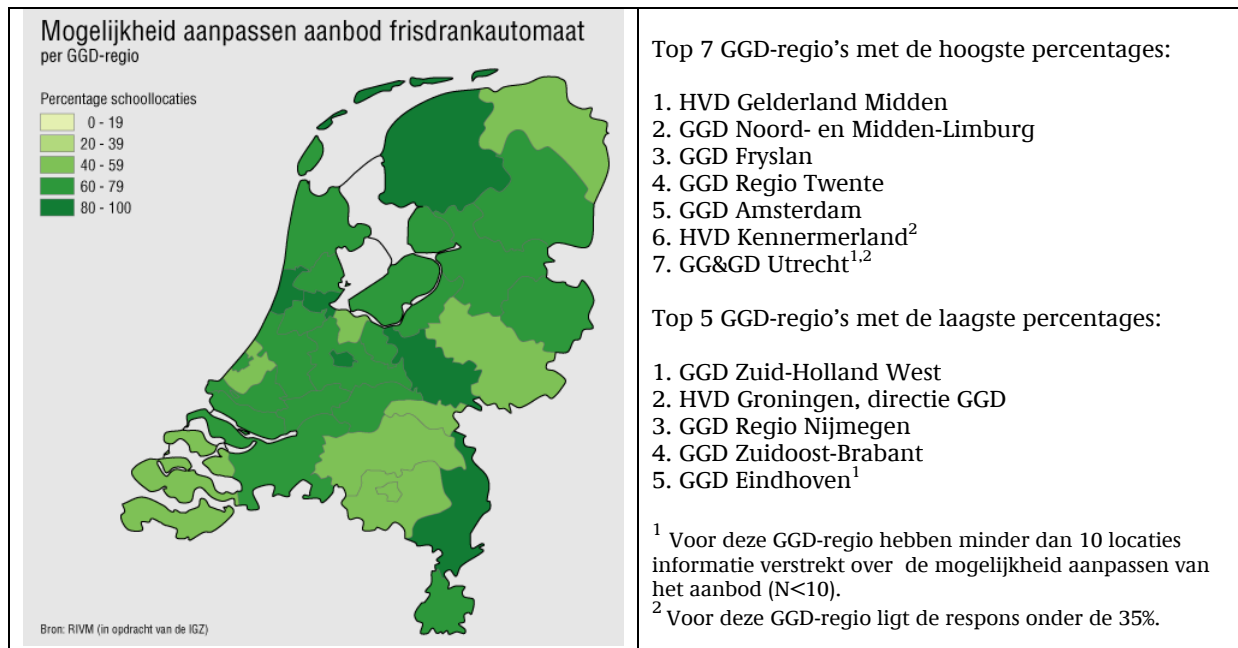

Figuur 4.4 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met een calorierijke frisdrankautomaat.

Figuur 4.4 geeft inzicht in de aanwezigheid van calorierijke frisdrankautomaten per GGD-regio. Het gaat hier om frisdrankautomaten waarvan de inhoud door de scholen zelf als meer calorierijk wordt omschreven. Landelijk geeft 58% van de schoollocaties aan een of meerdere calorierijke frisdrankautomaten te hebben. De regionale spreiding varieert van 25% (in GGD Rivierenland) tot 88% (in HVD Flevoland).

De schoollocaties in de GGD-regio's Rivierenland, Gooi en Vechtstreek, West-Brabant, Gelderland Midden en Zaanstreek-Waterland omschrijven hun frisdrankautomaat het minst vaak als calorierijk.

4.1.3 Mogelijkheid aanpassen aanbod

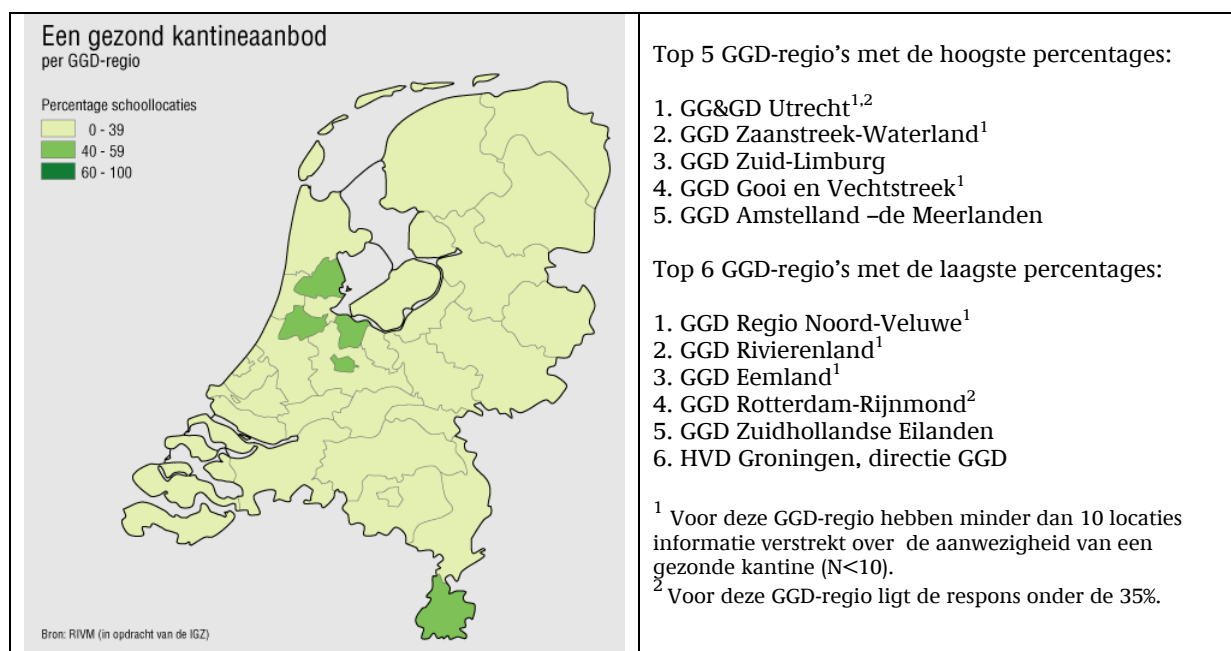
Figuur 4.5 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met de mogelijkheid aanbod in frisdrankautomaten aan te passen.

In Figuur 4.5 wordt per GGD-regio het percentage locaties dat de mogelijkheid heeft het aanbod in de frisdrankautomaat aan te passen weergegeven. Landelijk heeft 67% de mogelijkheid het aanbod aan te passen, regionaal verschilt dat van 41% in GGD-regio Zuid-Holland West tot 93% in HVD Gelderland Midden.

Uit deze regionale indeling wordt duidelijk dat schoollocaties in de GGD-regio's Gelderland Midden, Noord- en Midden-Limburg, Fryslan, Twente, Amsterdam, Utrecht en HVD Kennemerland vaker de mogelijkheid hebben om het aanbod in de frisdrankautomaat aan te passen.

4.2 Thema 2 – Kantine

4.2.1 Aanwezigheid van een ‘gezonde’ kantine

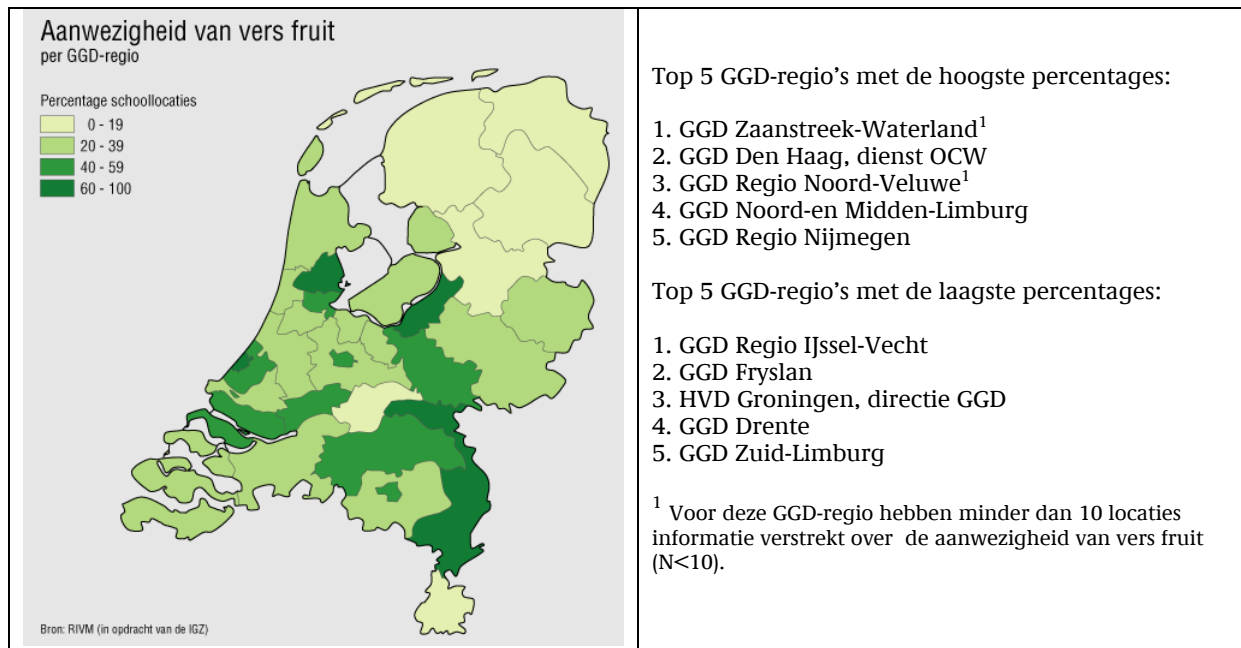
Figuur 4.6 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met een gezond kantineaanbod.

Figuur 4.6 geeft op GGD-niveau inzicht in het percentage schoollocaties met een ‘gezonde’ kantine. Een kantine wordt hier als ‘gezond’ beschouwd als de locatie zelf aangeeft dat de kantine meer minder gezonde dan gezonde producten aanbiedt.

Landelijk rapporteert 22% van de locaties het assortiment in de kantine meer gezond dan ongezond te vinden.

Per regio varieert dit percentage van 0% in GGD-regio Noord-Veluwe tot 50% in GGD-regio Utrecht. GGD-regio's waar geen enkele locatie aangeeft een ‘gezonde’ kantine te hebben zijn Noord-Veluwe, Rivierenland en Eemland.

4.2.2 Aanbod van vers fruit

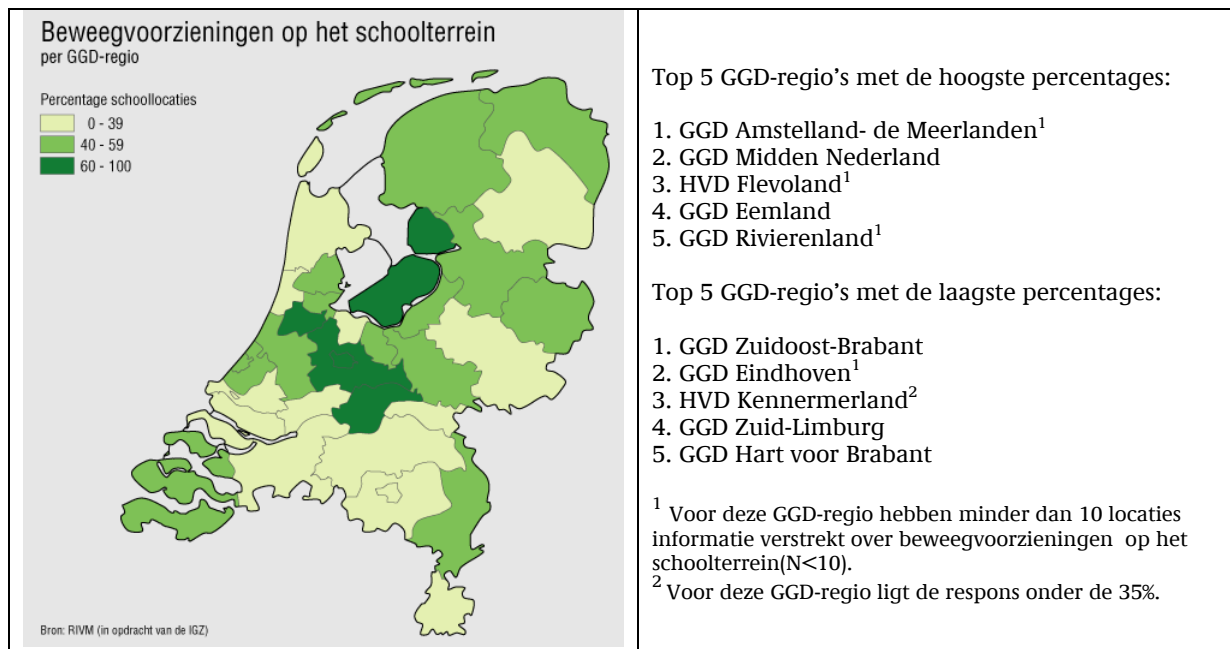
Figuur 4.7 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat vers fruit aanbiedt via de kantine.

Het landelijke percentage scholen dat via de kantine vers fruit aanbiedt is 35%. De regionale spreiding varieert van 5% in GGD-regio IJssel-Vecht tot 78% in GGD-regio Zaanstreek-Waterland.

Het aanbod van vers fruit in de kantine is het laagst in GGD-regio Zuid-Limburg, GGD-regio Rivierenland en de GGD-regio's in het noorden van Nederland (zie Figuur 4.7).

4.3 Thema 3 – Beweegmogelijkheden op het schoolterrein

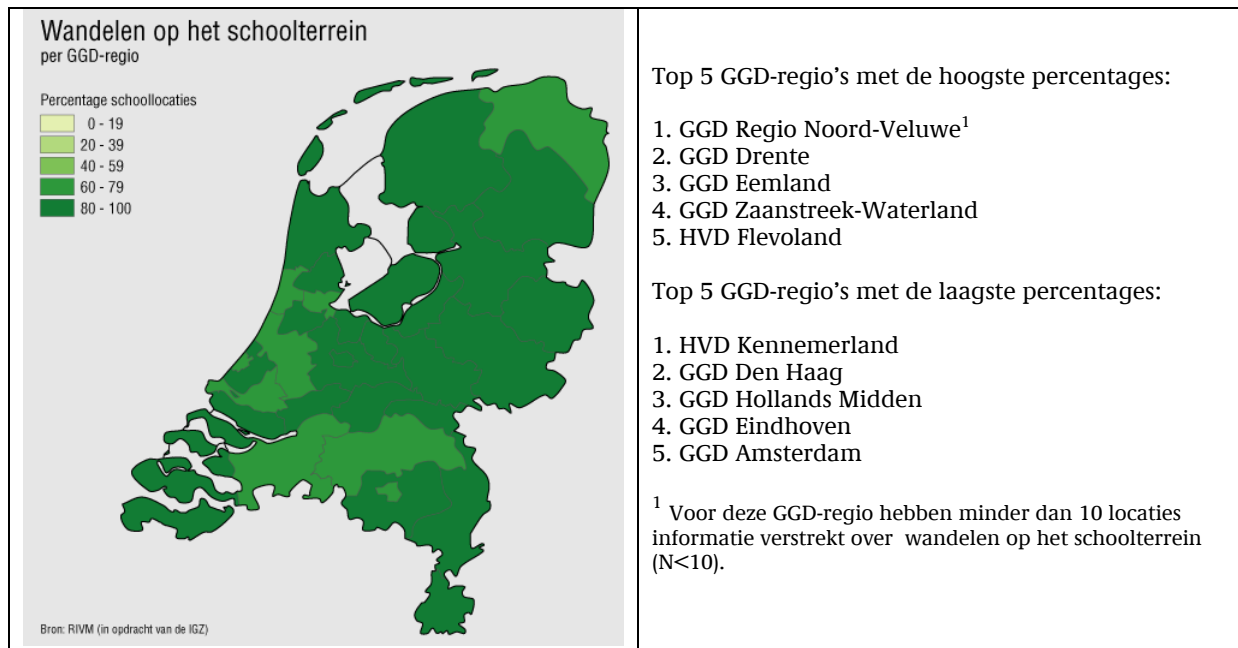
4.3.1 Bewegvoorzieningen op het schoolterrein

Figuur 4.8 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met beweegvoorzieningen op het schoolterrein.

In Figuur 4.8 wordt per GGD-regio het percentage scholen met een of meerdere beweegvoorzieningen op het schoolterrein weergegeven. Onder beweegvoorziening wordt hier bijvoorbeeld verstaan een basketbalveld, voetbalveld of tafeltennistafel. Landelijk is dat percentage 40%. Regionaal varieert het percentage schoolterreinen met beweegvoorzieningen van 0% in GGD-regio Zuidoost-Brabant tot 100% in GGD-regio Amstelland-de Meerlanden. Dit kaartje maakt inzichtelijk dat er meer sportvoorzieningen zijn op de schoolterreinen van de GGD-regio's in het midden van Nederland en HVD Flevoland.

4.3.2 Mogelijkheid om te wandelen op schoolterrein

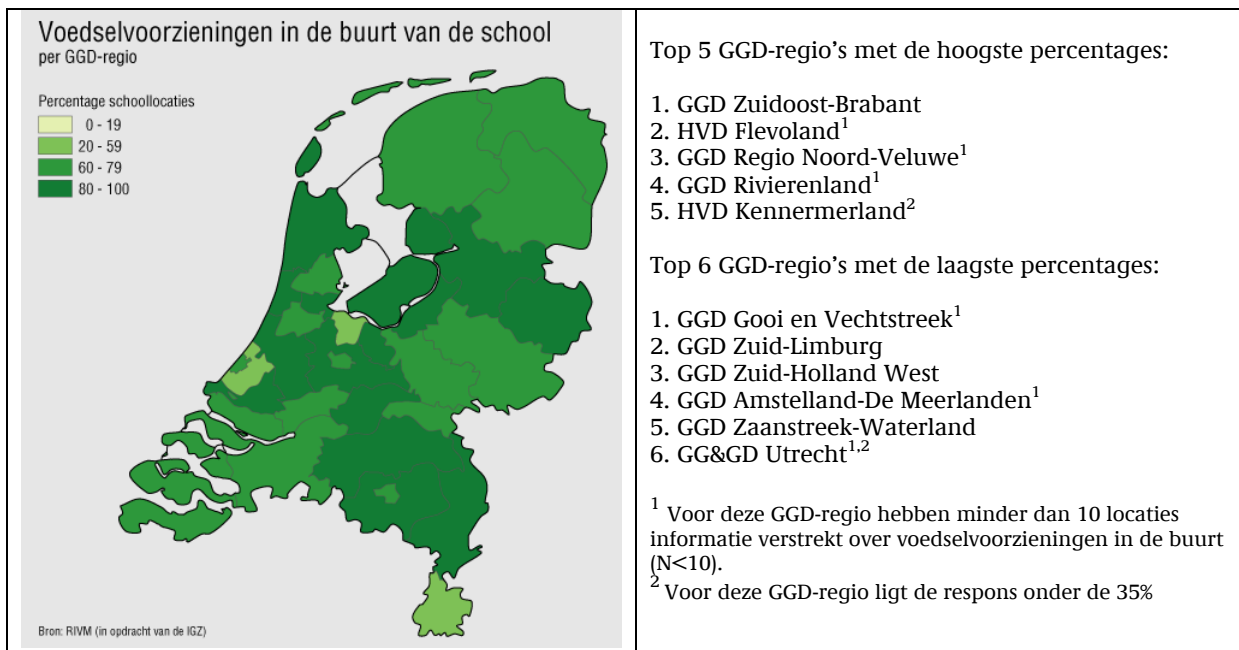
Figuur 4.9 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met de mogelijkheid om te wandelen op schoolterrein.

Landelijk is het op 82% van de schoolterreinen mogelijk om te wandelen. Figuur 4.9 geeft een indruk van hoe het percentage scholen waar wandelen op het schoolterrein mogelijk is, verschilt per regio. Het laagste percentage is 60% in GGD-regio HVD Kennemerland en het hoogste percentage is 100% in GGD-regio Noord-Veluwe.

Er is minder mogelijkheid om te wandelen op de schoolterreinen van de GGD-regio's in Brabant, een groot deel van de Randstad en HVD Groningen.

4.4 Thema 4 – Omgeving van de school

4.4.1 Voedselvoorzieningen in de buurt

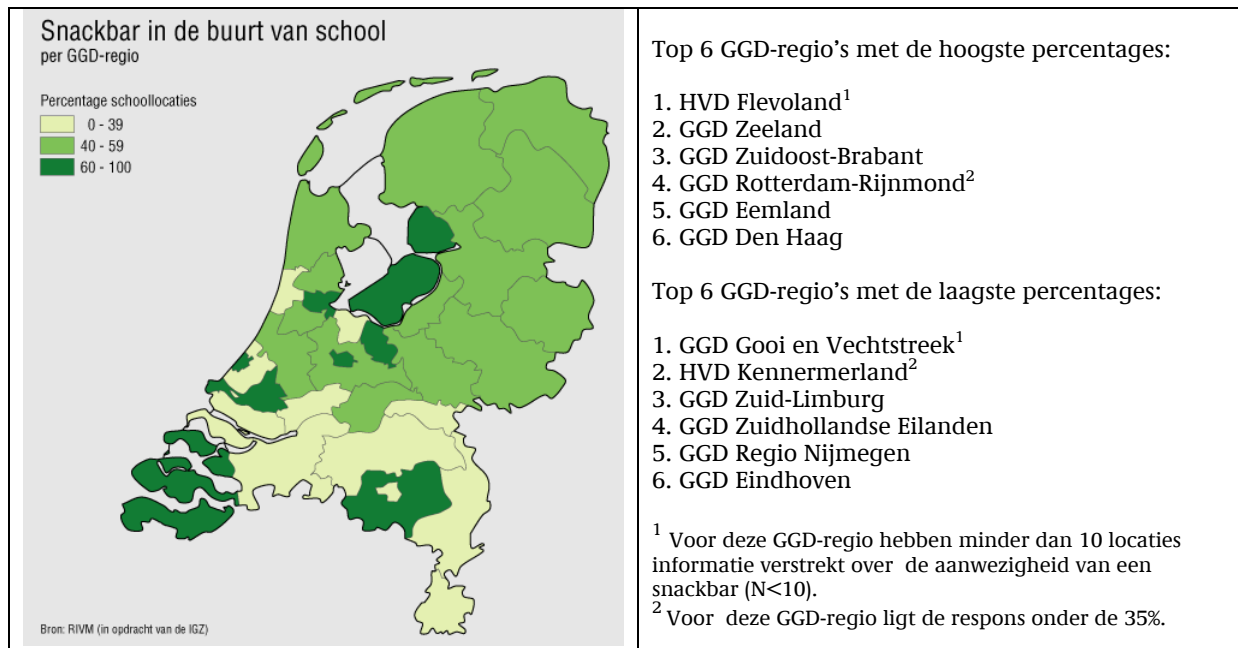

Figuur 4.10 Per GGD-regio het percentage schoollocatie met een voedselvoorziening in de buurt van de school.

Landelijk is het percentage schoollocaties waar binnen een straal van 1 km een of meer voedselvoorzieningen in de buurt aanwezig zijn 77%. Onder voedselvoorziening wordt hier verstaan een snackbar en/of supermarkt en/of tankstation.

In Figuur 4.10 wordt de regionale spreiding weergegeven. Deze varieert van 37% in GGD-regio Gooi en Vechtstreek tot 100% in GGD-regio Zuidoost-Brabant, Flevoland, Noord-Veluwe, Rivierenland en Kennemerland. De GGD-regio's waar zich het minst vaak voedselvoorzieningen in de buurt van de schoollocaties bevinden zijn Gooi en Vechtstreek, Zuid-Limburg en Zuid-Holland West.

4.4.2 Snackbar in de buurt

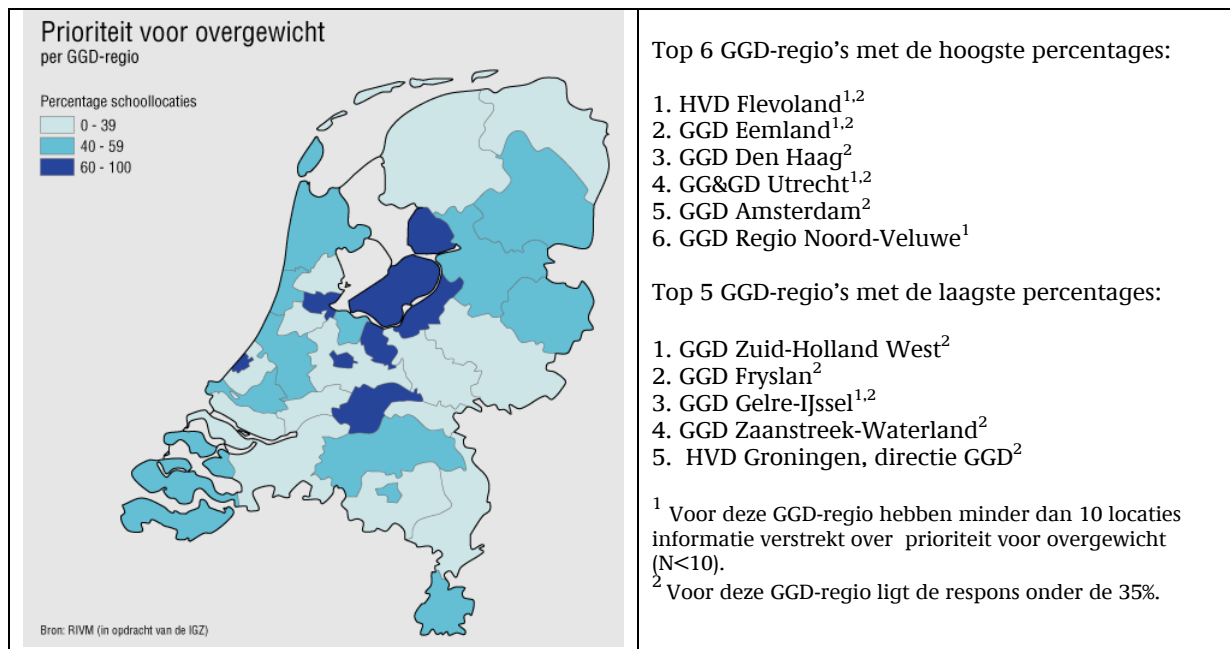
Figuur 4.11 Per GGD-regio het percentage schoollocaties met een snackbar in de buurt van de school.

Landelijk heeft 46% van de schoollocaties een snackbar in de buurt (binnen een straal van 1 km). Tussen de regio's varieert dat van 13% in GGD-regio Gooi en Vechtstreek tot 75% in HVD Flevoland.

Figuur 4.11 maakt inzichtelijk dat schoollocaties in de GGD-regio's in het zuiden van het land, met uitzondering van GGD-regio Zeeland en Zuidoost-Brabant, gemiddeld minder vaak in de buurt van een snackbar gesitueerd zijn.

4.5 Thema 6 – Educatie

4.5.1 Prioriteit voor overgewicht binnen reguliere onderwijsprogramma

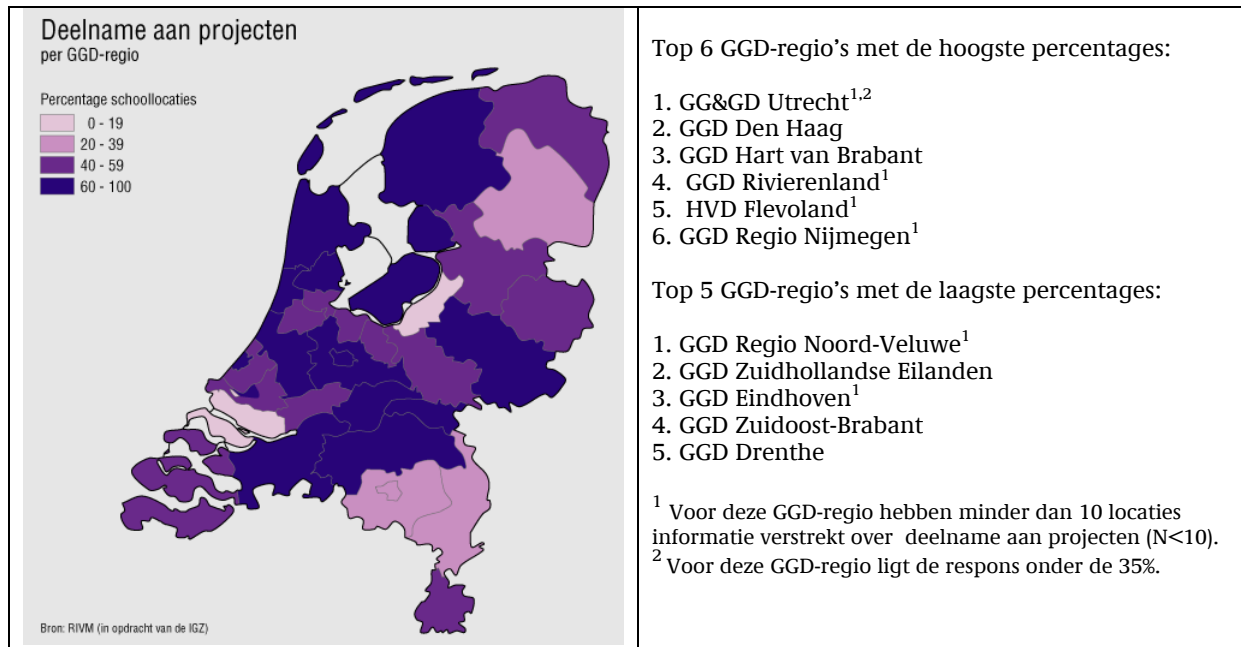

Figuur 4.12 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat prioriteit geeft aan overgewicht.

Figuur 4.12 geeft per GGD-regio weer hoeveel procent van de schoollocaties tijdens het reguliere onderwijsprogramma aangeeft prioriteit te geven aan het thema overgewicht. Landelijk is dat gemiddeld op 44% van de locaties. Per GGD-regio varieert dat van 10% in GGD-regio Zuid-Holland West tot 100% in GGD-regio Flevoland en Eemland. In de GGD-regio's Flevoland, Eemland, Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Noord-Veluwe heeft het thema overgewicht gemiddeld op een hoger percentage schoollocaties de prioriteit dan in andere regio's.

4.6 Thema 7 – Projecten

4.6.1 Aandacht in de vorm van projecten voor voeding, beweging en overgewicht

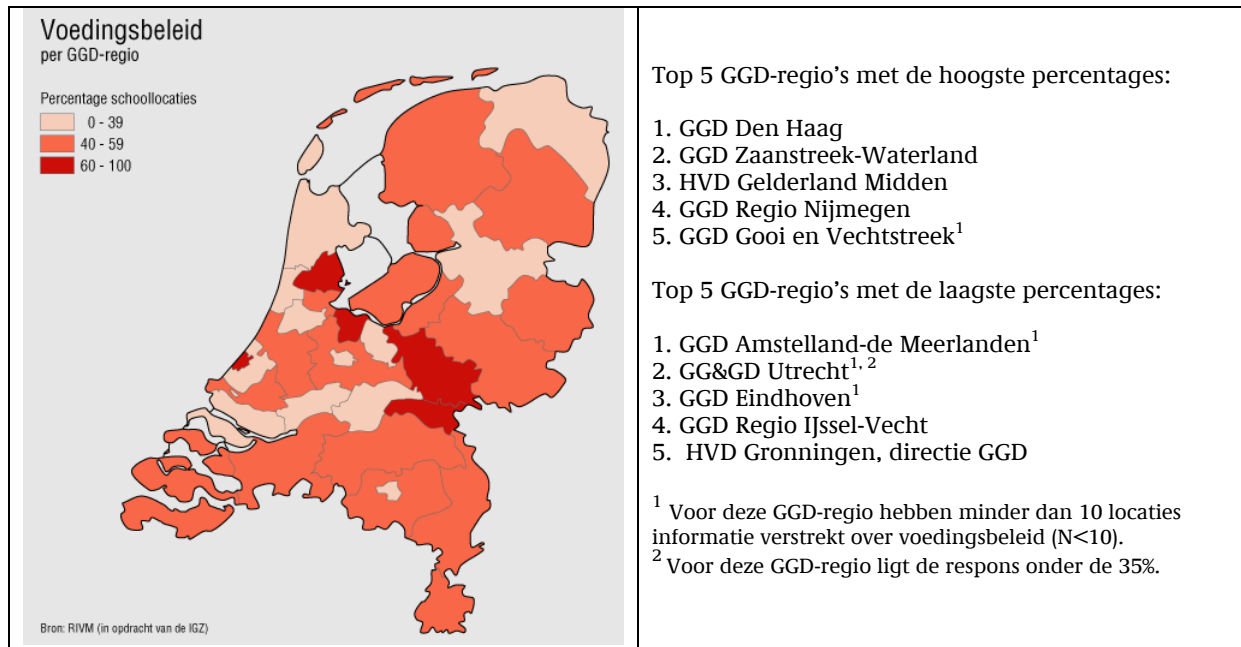
Figuur 4.13 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat deelneemt aan projecten.

Figuur 4.13 geeft aan hoeveel aandacht er per regio in de vorm van projecten (landelijk/regionaal of op eigen initiatief) aan voeding, beweging en overgewicht wordt gegeven. De percentages variëren van 0% in GGD-regio Noord-Veluwe tot 80% in GG&GD Utrecht. Landelijk ligt dat percentage op 55%.

Schoollocaties in de GGD-regio's Noord-Veluwe en Zuidhollandse Eilanden nemen het minst vaak deel aan een project op het gebied van voeding, beweging en overgewicht.

4.7 Thema 8 – Beleid

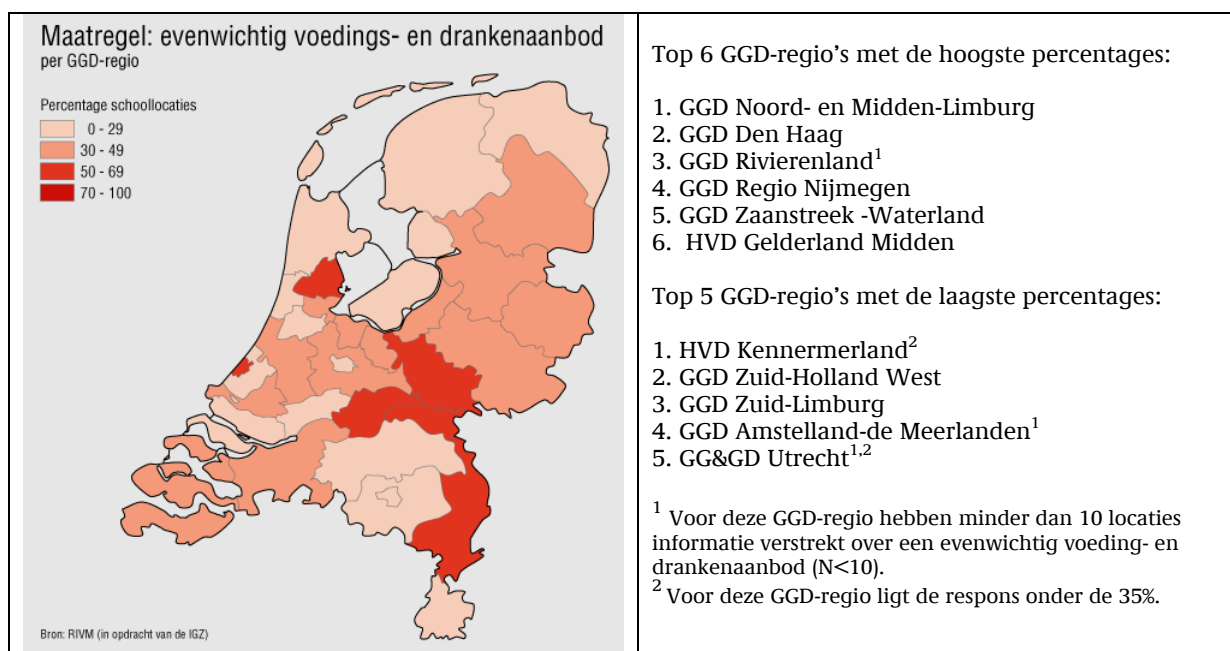
4.7.1 Beleid op het gebied van voeding

Figuur 4.14 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat een voedingsbeleid voert.

Landelijk voert ongeveer 45% van de schoollocaties beleid op het gebied van voeding. Over de regio's varieert dat van 20% in GGD-regio Amstelland-de Meerlanden en Utrecht tot 79% in GGD Den Haag. Er wordt vaker een voedingsbeleid gevoerd op schoollocaties in de GGD-regio's Den Haag, Zaanstreek-Waterland, Gelderland Midden, Nijmegen en Gooi en Vechtstreek (zie Figuur 4.14).

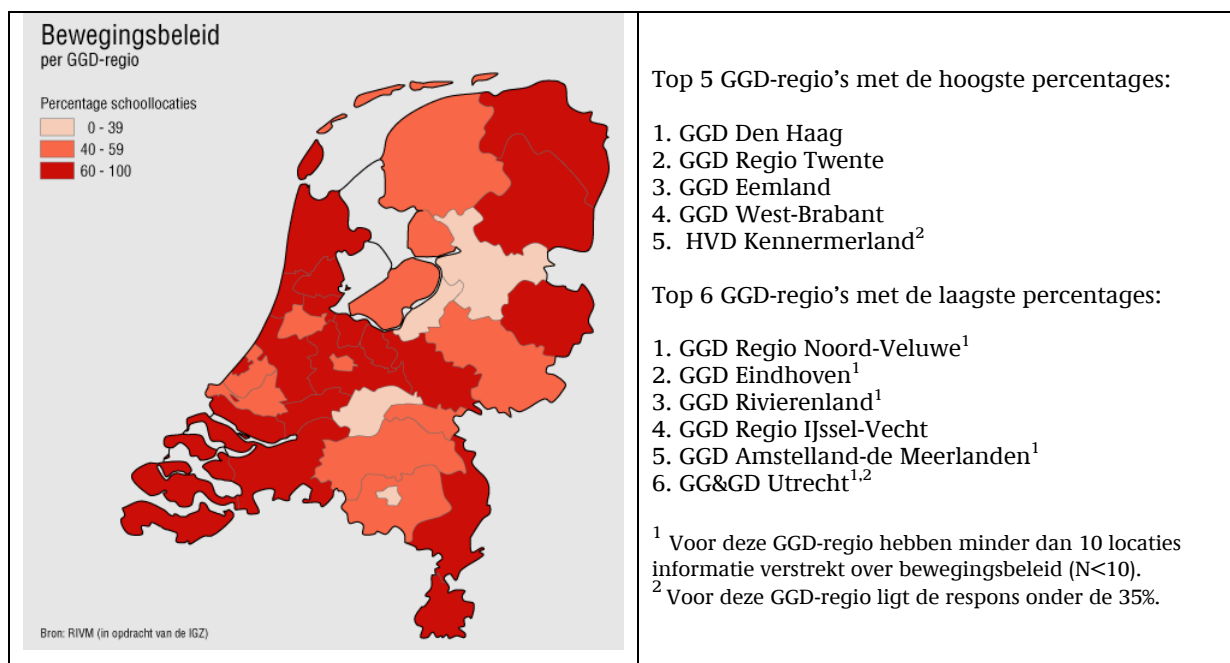
4.7.2 Maatregel voeding: aanbieden evenwichtig voedings- en drankenaanbod

Figuur 4.15 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat een evenwichtig voedings- en dranken aanbod aanbiedt.

Landelijk treft 34% van de schoollocaties maatregelen om een evenwichtig voedings- en drankenaanbod aan te bieden. Regionaal varieert dat percentage van 9% in HVD Kennemerland tot 62% in GGD-regio Noord- en Midden-Limburg. Regio's waar deze maatregel vaker op schoollocaties wordt uitgevoerd zijn Noord- en Midden-Limburg, Den Haag, Rivierenland, Nijmegen en Zaanstreek-Waterland (zie Figuur 4.15).

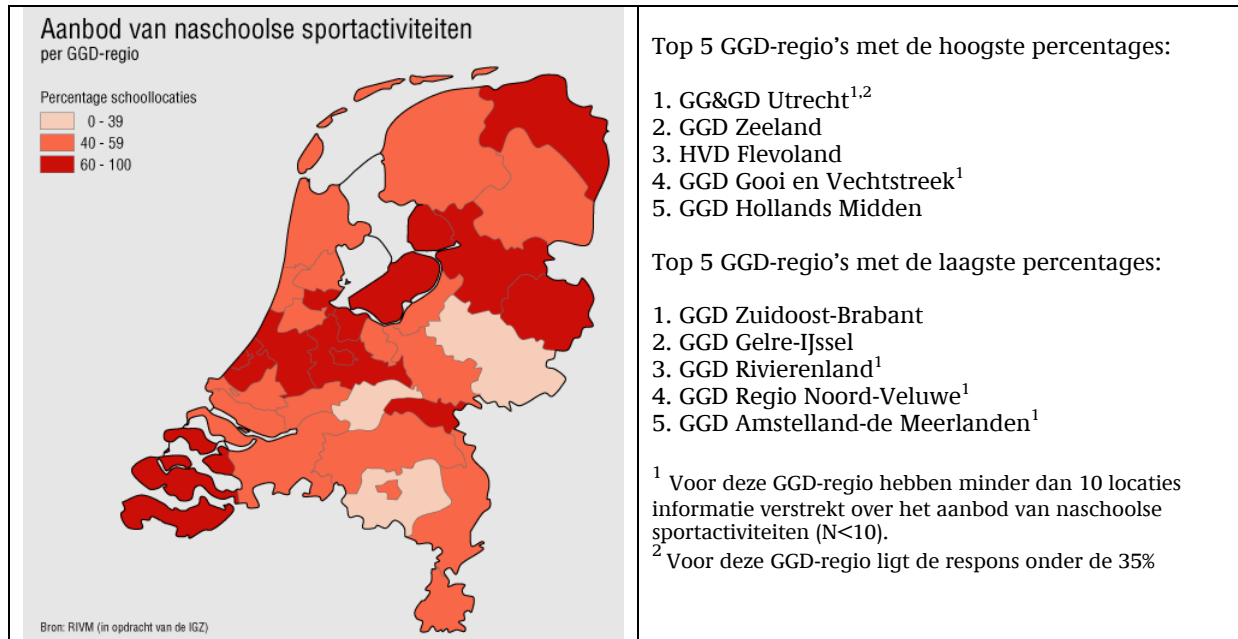
4.7.3 Beleid op het gebied van sport en beweging

Figuur 4.16 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat een bewegingsbeleid voert.

Landelijk geeft 59% van de schoollocaties aan een bewegingsbeleid te hebben. Dat varieert van 0% in GGD-regio Noord-Veluwe tot 85% in GGD-regio Den Haag, dienst OCW. De GGD-regio's waar volgens dit kaartje (Figuur 4.16) het minst vaak beleid wordt gevoerd zijn Noord-Veluwe, Eindhoven, Rivierenland en IJssel-Vecht.

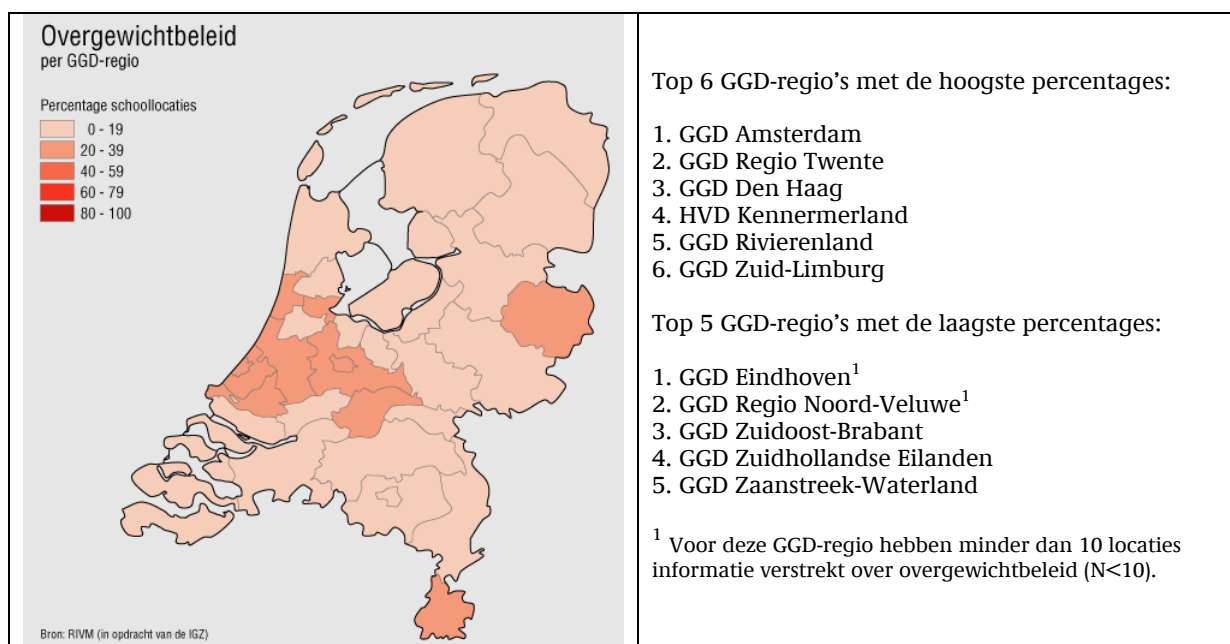
4.7.4 Maatregel beweging: aanbod naschoolse activiteiten

Figuur 4.17 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat naschoolse sportactiviteiten aanbiedt.

Landelijk geeft 57% van de schoollocaties aan regelmatig naschoolse sportactiviteiten aan te bieden. De regionale spreiding loopt van 29% in GGD-regio Zuidoost-Brabant tot 80% in GG&GD Utrecht. De GGD-regio's waar het minst vaak naschoolse sportactiviteiten worden geboden zijn Zuidoost-Brabant., Rivierenland en Gelre-IJssel (zie Figuur 4.17).

4.7.5 Beleid op het gebied van overgewicht

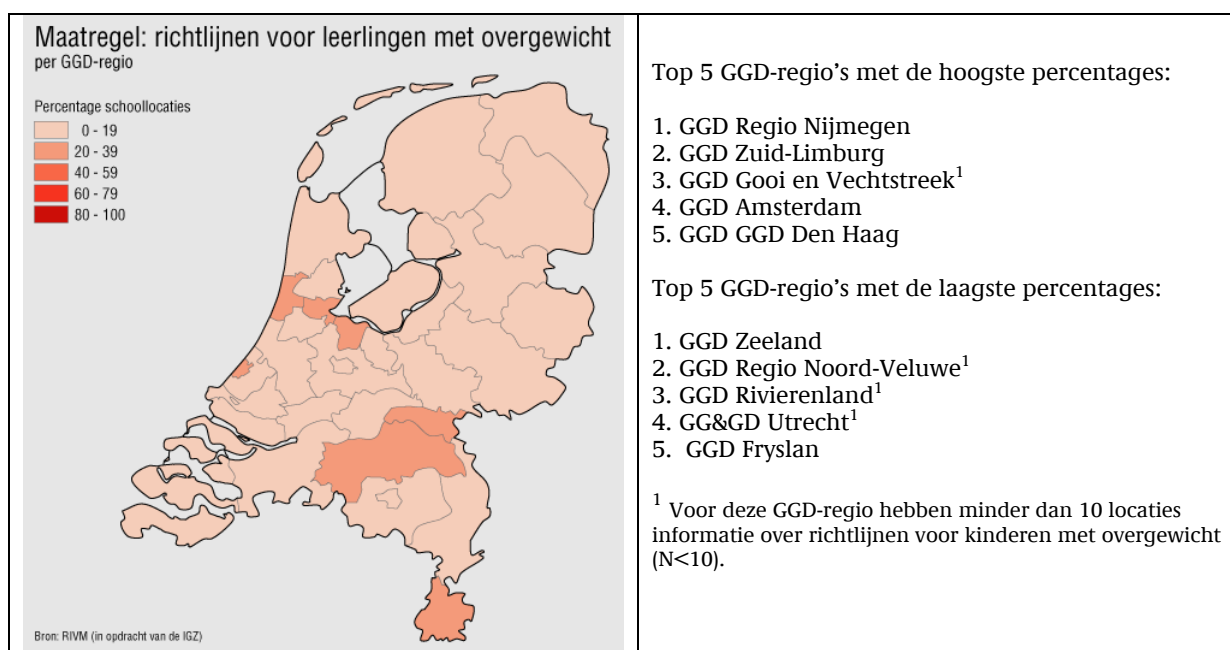

Figuur 4.18 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat beleid op het gebied van overgewicht voert.

Landelijk voert ongeveer 17% van de locaties met name mondeling beleid op het gebied van overgewicht. Regionaal is dat percentage het laagste in GGD-regio Eindhoven (0%) en het hoogst in GGD-regio Amsterdam (32%).

Figuur 4.18 laat zien dat er vaker beleid op het gebied van overgewicht wordt gevoerd in GGD-regio Zuid-Limburg, GGD-regio Twente en de GGD-regio's in de Randstad.

4.7.6 Maatregel overgewicht: voeren van richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen

Figuur 4.19 Per GGD-regio het percentage schoollocaties dat richtlijnen heeft voor leerlingen met overgewicht.

Landelijk voert 13% van de schoollocaties richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht. De spreiding varieert van 0% in GGD-regio Zeeland tot 33% in GGD-regio Nijmegen. Figuur 4.19 geeft weer dat er vaker specifieke richtlijnen worden gevoerd in GGD-regio's Nijmegen, Zuid-Limburg, Gooi en Vechtstreek Amsterdam en GGD Den Haag.

Resultaten deel 2- regionale verschillen

De kaartjes presenteren voor verschillende indicatoren een regionaal beeld op GGD-niveau. Voor sommige regio's is er een lage respons en/of een klein aantal locaties dat heeft gereageerd. Daarom moeten de kaartjes voorzichtig worden geïnterpreteerd.

In het algemeen zijn de regionale verschillen klein en zijn er weinig duidelijke patronen. Voor de volgende indicatoren lijkt een bepaald patroon herkend te worden:

- Aanbod van vers fruit: minder in de noordelijke regio's, Rivierenland en Zuid-Limburg
- Bewegvoorzieningen op het schoolterrein: meer in het midden van het land.
- Aanwezigheid van een snackbar in de buurt van de school: minder in de zuidelijke regio's van Nederland.
- Voeren van signaleringsrichtlijnen voor kinderen met overgewicht: meer in GGD-regio's Nijmegen, Zuid-Limburg, Gooi en Vechtstreek/Amsterdam en Den Haag.

5. Discussie en conclusie

5.1 Discussie

In dit rapport is de Nederlandse situatie rondom overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs in kaart gebracht. Het eerste deel van de resultaten presenteert het landelijke beeld en het tweede deel gaat in op de regionale verschillen.

Het landelijke beeld laat zien dat het voedingsaanbod in de kantine en uit de automaten overwegend ongezond en calorierijk is. Slechts een kwart van de scholen geeft aan dit in het komende half jaar te gaan verbeteren. Hoewel het aanbod van ongezonde voeding op school niet rechtstreeks een maat is voor het daadwerkelijke gebruik, wordt wel verondersteld dat dit aan elkaar gerelateerd is. Wanneer iets gemakkelijk voorhanden is en lekker, wordt het aantrekkelijk. Daarom is het ook zo belangrijk dat de gemakkelijke keuze ook de gezonde keuze wordt. De meeste scholen geven aan dat zij het aanbod via de kantine en de automaten kunnen veranderen. Dit biedt een goed aangrijpingspunt voor interventies waarbij de GGD's en/of gemeenten de scholen kunnen ondersteunen.

Bij het aanpassen van het assortiment is het van belang dat de gezondere producten minstens zo aantrekkelijk zijn als de ongezonde wat betreft de prijs, de smaak en het gemak. Hoewel de scholen zelf geen invloed kunnen uitoefenen op het voedingsaanbod in de omgeving van de school, kunnen ze wel scholieren verbieden tijdens schooluren van het terrein te gaan, zodat ze niet naar de snackbar of supermarkt in de buurt kunnen gaan. Het is overigens niet bekend of scholieren in een supermarkt overwegend de ongezonde voedingsmiddelen kopen. Op dit moment verbiedt ongeveer de helft van de scholen het verlaten van het terrein tijdens lesuren. Een mogelijk nadeel hiervan is dat mogelijkheden om te wandelen of fietsen minder worden. Een ruime meerderheid rapporteert echter dat het schoolterrein zélf voldoende ruimte biedt om te wandelen.

Het beweegaanbod op de scholen in het voortgezet onderwijs lijkt redelijk in orde. Veel scholen bieden naschoolse sportactiviteiten aan, hebben extra sportfaciliteiten op het schoolterrein en voeren projecten op het terrein van beweging. Het huidig onderzoek biedt echter geen goed inzicht in de intensiteit en kwaliteit daarvan.

De scholen lijken voldoende lesuren lichamelijke opvoeding te geven. Echter, de lessentabel (wettelijke urenbescherming) voor lichamelijke opvoeding is komen te vervallen.¹⁶ Dit kan de hoeveelheid van het beweegonderwijs in het voortgezet onderwijs doen afnemen en de preventie van overgewicht ondermijnen. Voor de toekomst zou het stimuleren van sport en bewegen op scholen verder geoptimaliseerd moeten worden.¹⁷

De meeste scholen in het voortgezet onderwijs hebben geen specifiek beleid gericht op preventie van overgewicht. Wel hebben de meeste scholen beleid ten aanzien van bewegen en voeding. Dit is echter meestal mondeling en niet schriftelijk vastgelegd. Het is daarom ook

heel moeilijk om inzicht te krijgen in de precieze inhoud van het beleid. Daarnaast is het aannemelijk dat de uitvoering van het mondelinge beleid niet eenduidig is. Dat geldt ook voor de maatregelen die genomen worden. Er is vervolgonderzoek nodig om meer zicht te krijgen op de precieze inhoud van beleid en maatregelen die scholen nemen rond preventie van overgewicht en de ervaringen daarmee.

De scholen geven aan dat de primaire verantwoordelijkheid van overgewichtpreventie bij de ouders ligt. Ongeveer de helft van de scholen vindt het tevens hun eigen verantwoordelijkheid. Scholen kunnen ook baat hebben bij een gericht overgewichtbeleid. Gezond eten en meer bewegen leidt namelijk tot betere schoolprestaties, verbeterde gezondheid, verminderde vermoeidheid en minder depressieve symptomen.¹⁸ Uit de literatuur blijkt ook dat schoolinterventies gericht op preventie van overgewicht effectief kunnen zijn.¹⁹

Driekwart van de aangeschreven Nederlandse scholen heeft meegedaan aan het onderzoek. Hiervan heeft het merendeel de hele vragenlijst ingevuld en een kleiner deel alleen een antwoordkaart met enkele vragen. De belangrijkste reden om niet mee te doen is dat scholen aangeven dat het voor hen niet mogelijk is om aan alle studies die zich op het voortgezet onderwijs richten deel te nemen.

Het zou kunnen zijn dat de scholen die niet hebben meegedaan minder of minder intensief beleid voeren ten aanzien van voeding, beweging en overgewicht en dat de resultaten iets gunstiger zijn dan de werkelijkheid. Maar dat blijkt niet uit een vergelijking tussen vragenlijst en antwoordkaarten.

In deel 2 van dit rapport worden ook regionale verschillen beschreven voor de diverse verschillen in aanbod van voeding en beweging en het beleid. Over het algemeen constateren we dat er geen duidelijke verschillen zijn, noch kunnen er bepaalde of eenduidige patronen herkend worden. De resultaten moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden vanwege het soms kleine aantal scholen in een regio en/of een lage regionale respons.

Er lijkt een patroon te herkennen voor het aanbod van vers fruit op scholen (minder in het noorden, Zuid-Limburg en Rivierenland), voor de beweegfaciliteiten op het schoolplein (meer in Midden-Nederland en Flevoland), voor de aanwezigheid van een snackbar in de buurt van de school (minder in de zuidelijke regio's) en voor het voeren van signaleringsrichtlijnen voor kinderen met overgewicht (meer in Nijmegen, Zuid-Limburg, Gooi en Vechtstreek/Amsterdam en Den Haag).

5.2 Conclusie

De fysieke omgeving van de meeste middelbare scholen in Nederland verleidt tot een ongezonde keuze in het voedingsgedrag. Daarentegen lijken de schoolterreinen voldoende ruimte te bieden om te bewegen. Hoewel ongeveer de helft van de schooldirecties zich medeverantwoordelijk voelt voor de preventie van overgewicht bij de leerlingen, voeren de meeste scholen geen actiefpreventiebeleid. De meeste scholen geven aan dat ze in de

toekomst meer aandacht willen geven aan het thema overgewicht. Hiermee kan het voortgezet onderwijs een actieve bijdrage leveren om een verdere stijging van overgewicht bij de jeugd tegen te gaan. Het huidige onderzoek biedt daarvoor verschillende aangrijpingspunten en kan gezien worden als een beschrijving van de stand van zaken op dit moment. De lokale GGD kan de scholen ondersteunen bij het inzetten van effectieve interventies en het creëren van een gezonde schoolomgeving. Daarnaast kunnen gemeenten de scholen stimuleren om preventie op het gebied van overgewicht actiever op te pakken.

6. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de aanbevelingen gepresenteerd die kunnen bijdragen aan de preventie van overgewicht in het voortgezet onderwijs. Paragraaf 6.1 begint met een aantal algemene aanbevelingen. Vervolgens worden in paragraaf 6.2 aanbevelingen gedaan voor de school. Deze aanbevelingen zijn voornamelijk gebaseerd op bestaande consensus onder nationale en internationale deskundigen over de beste manier om overgewicht tegen te gaan. Paragraaf 6.3 presenteert ten slotte aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

6.1 Algemeen

Om overgewicht in het voortgezet onderwijs aan te pakken wordt een integrale aanpak en een integraal beleid geadviseerd. Hierbij kan het Gezonde School Model als uitgangspunt dienen. Deze schoolgerichte benadering richt zich zowel op de leerling als op de omgeving en de bredere context van de leerling. Het Gezonde School Model gaat uit van een centrale rol van de school, een planmatige aanpak, collectieve preventie, individuele zorg en lokale samenwerking.^{20, 21}

In het Verenigd Koninkrijk heeft het National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE) in 2006 richtlijnen voor onder andere lokale overheden, artsen en scholen opgesteld op basis van beschikbare kennis op het terrein van (kosten) effectiviteit.²² Onlangs zijn binnen het NHS-NRG onderzoeksprogramma ook dergelijke richtlijnen voor de preventie van gewichtsstijging ontwikkeld. Deze richtlijnen en daarbij genoemde sleutelfiguren, methoden en strategieën bieden een goed kader voor landelijke en lokale partijen.²³

Het Voedingscentrum heeft recentelijk een handleiding ('De Leeflijn') voor de aanpak van overgewicht ontwikkeld. Hierin wordt onder meer voor de doelgroep 12-19-jarigen het totaalaanbod van landelijk beschikbaar materiaal omschreven.¹³ Landelijke en lokale partijen wordt aanbevolen dit overzicht van onder andere campagnes, lesprogramma's en ondersteunend beleid te gebruiken bij het vormgeven van de preventie van overgewicht. Ook de Toolkit Overgewicht (NIGZ, 2006) biedt een actueel overzicht van programma's, projecten en materialen om overgewicht aan te pakken binnen de setting school.¹¹

6.2 Algemene aanbevelingen op basis van de literatuur

Op basis van de literatuur kunnen een aantal algemene aanbevelingen worden gedaan. Dit zijn de volgende^{22, 23, 24}:

- Maak gebruik van een multidisciplinaire aanpak.
- Ontwikkel interventies planmatig en richt ze op voeding en lichamelijke activiteit.
- Maak bewustwording onderdeel van de interventie en geef advies op maat.
- Verander de omgeving zo, dat het gemakkelijk is om je gezond te gedragen.
- Stel realistische doelen en zorg voor langdurige inbedding.

Met betrekking tot adolescenten gaat het vooral om:

- Richt de interventie vooral op het tegengaan van stilzitten (tv kijken, computeren) en op regelmatig gestructureerd sporten.
- Richt de interventie op terugdringen van suikerhoudende dranken en vette en suikerrijke snacks.

Uit de literatuur²⁴ blijkt dat het effect van een schoolinterventie wordt vergroot door het betrekken van de ouders. Tevens komt uit de literatuur naar voren dat het aanpassen van het voedingsaanbod een gedrags- of leefstijlinterventie kan ondersteunen (door bijvoorbeeld het vergroten van het aanbod van gezonde keuzes en het aantrekkelijker maken van de gezonde keuze door middel van het verlagen van de prijs of andere beloningssystemen).

6.3 Aanbevelingen voor scholen op basis van dit onderzoek

Op basis van de resultaten van het onderzoek en uitgaande van de algemene aanbevelingen zijn per thema onderstaande concrete aanbevelingen geformuleerd voor de scholen. Ook staat aangegeven waar scholen terecht kunnen voor meer informatie. De GGD's en de gemeenten kunnen scholen adviseren en ondersteunen bij het uitvoeren van deze aanbevelingen. De Inspectie voor de Gezondheidszorg kan de resultaten van dit rapport en onderstaande aanbevelingen gebruiken als directe aanknopingspunten om via hun toezichhoudende rol de preventie van overgewicht door GGD's en gemeenten te optimaliseren. Op basis van dit onderzoek lijken er regionale verschillen te zijn in de aandacht die er is voor de preventie van overgewicht op scholen voor voortgezet onderwijs. In die regio's waar overgewicht een groot probleem is en/of waar de aandacht voor het probleem laag is, dienen gemeenten en GGD's het initiatief te nemen om het probleem actiever aan te pakken.

Thema 1: automaten

Het aanbod op scholen is grotendeels ongezond. Scholen wordt daarom aanbevolen het aanbod van gezonde en minder calorierijke producten via frisdrankautomaten en snoepautomaten te vergroten. Hierbij kan worden uitgegaan van de richtlijnen Goede Voeding van de Gezondheidsraad en van de adviezen van het Voedingscentrum.^{25,26} Afstemming en overleg met aanbieders (cateraars, beheerders en dergelijke) is hierbij van belang.

Tevens wordt aanbevolen de mogelijkheden op school om water te tappen sterk uit te breiden. Dit kan door het plaatsen van extra voorzieningen en door het belang van water drinken te benadrukken.

Thema 2: kantine

Ook het aanbod in de kantine kan worden verbeterd. Scholen wordt aanbevolen het aanbod van gezonde en minder calorierijke producten via de schoolkantine sterk uit te breiden. Het uitgangspunt is de indeling van het voedingscentrum in drie groepen; de beste groep (waaronder vers fruit, karnemelk, soep, ontbijtkoek en light frisdranken), de middengroep (waaronder halfvolle melk, honing, eierkoek en sinaasappelsap) en de minst gezonde groep (waaronder gedroogd fruit, volle melk, donut, cola en thee/koffie met suiker).²⁶ Een gezonde kantine bevat bij voorkeur 75% producten uit de beste- en middengroep en 25% uit de minst gezonde groep. Een geschikt instrument om scholen hierbij te ondersteunen is de methode ‘de gezonde schoolkantine’ van het Voedingscentrum.²⁷ Afstemming en overleg met aanbieders (cateraars, leveranciers, kantinebeheerder) is van groot belang. Ook wordt aanbevolen dat de scholen de gezonde keuze stimuleren, door bijvoorbeeld de gezonde producten goedkoper te maken.

Thema 3: beweegmogelijkheden op schoolterrein

Scholen wordt aanbevolen de aanwezige ruimte op het schoolterrein zo beweegvriendelijk mogelijk in te richten. Dit kan door het aanbieden van extra sportfaciliteiten en het beschikbaar stellen van materialen (voetbal, rackets, net).

Thema 4: omgeving van de school

Scholen wordt aanbevolen het kopen van calorierijke producten in de directe omgeving van de school te ontmoedigen. Hierbij kan gedacht worden aan het opstellen van afspraken over het verlaten van het schoolterrein tijdens tussenuren en pauzes.

Thema 5: vervoer naar school en verkeersveiligheid

Scholen wordt aanbevolen de mogelijkheden om veilig lopend of fietsend naar school te komen in kaart te brengen en waar mogelijk te verbeteren. Tevens wordt geadviseerd de verkeersveiligheid rond de school te handhaven en voldoende veilige fietsenstallingen te hebben.

Thema 6: educatie

Scholen wordt aanbevolen in het reguliere onderwijsprogramma structureel aandacht te besteden aan bewustwording van gezond gedrag, in het bijzonder kennis en vaardigheden van gezonde voeding en voldoende lichaamsbeweging. Tevens wordt aanbevolen de lessentabel rond lichamelijke opvoeding te handhaven en waar mogelijk uit te breiden.

Thema 7: projecten

Scholen wordt aanbevolen om naast het reguliere onderwijsprogramma meer aandacht te besteden aan projecten rond de thema's voeding, beweging en preventie van overgewicht. Als hulpmiddel wordt scholen geadviseerd uit te gaan van het Gezonde School Model, Toolkit Overgewicht en De Leeflijn van het Voedingscentrum. Tevens wordt scholen geadviseerd gebruik te maken van de ondersteuningsmogelijkheden door de GGD en andere regionale schoolondersteunende organisaties. GGD's en gezondheidsbevorderende

instellingen wordt aanbevolen om activiteiten te ontwikkelen die goed aansluiten op de belevingswereld van leerlingen en op het reguliere onderwijsaanbod.

Thema 8: beleid

Scholen wordt aanbevolen om een planmatig en structureel beleid en maatregelen ter preventie van overgewicht te ontwikkelen en in te voeren.

Tevens is het tijdig signaleren van leerlingen met beginnend overgewicht van belang. Sportdocenten en schoolartsen en -verpleegkundigen kunnen hierbij een rol spelen. Nadat overgewicht bij leerlingen is gesignaleerd is het van belang dat de leerlingen ondersteuning krijgen bij het aanpakken van hun overgewicht. De jeugdgezondheidszorg kan leerlingen hierbij ondersteunen en hen verwijzen naar passende hulpverlening.

Relevante websites voor scholen naar aanleiding van deze aanbevelingen:

- De Gezonde School/ Het Gezonde School Model	www.gezondeschool.nl
- Het Voedingscentrum	www.voedingscentrum.nl
- Toolkit Overgewicht	www.nigz.nl
- Richtlijnen Goede Voeding	www.gezondheidsraad.nl
- NHS-NRG Richtlijnen	www.hartstichting.nl/research
- NICE Richtlijnen	www.nice.org.uk

6.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Ten slotte nog een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoek:

- Kwalitatief en verdiepend onderzoek naar precieze inhoud van de preventieactiviteiten en het beleid en maatregelen met betrekking tot overgewicht.
- Onderzoek naar wat er daadwerkelijk wordt gekocht uit de automaten en de kantine.
- Onderzoek naar stand van zaken in het basisonderwijs en mbo.
- Follow-up onderzoek over een aantal jaren om verandering te monitoren.

Lijst van Afkortingen

GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
havo	Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs
HVD	Hulpverleningsdienst
IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
NICE	National Institute for Health and Clinical Excellence
NIGZ	Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie
NHS-NRG	Nederlandse Hartstichting-Nederlands Researchprogramma Gewichtsbeheersing
PRO	Praktijkonderwijs
PZO	Preventie- en Zorgonderzoek
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
vmbo	Vorbereidend Middelbaar Beroeponderwijs
VO	Voortgezet Onderwijs
vwo	Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport
VTV	Volksgezondheid Toekomstverkenning
WHO	World Health Organisation

Literatuur

1. VWS. Preventienota Kiezen voor Gezond Leven. Den Haag: VWS, 2006.
2. Centraal Bureau voor de Statistiek. Persbericht PB07-021. Leefstijl Nederlander niet verbeterd. Den Haag: 2007.
3. Hurk, K. van den, Dommelen, P. van, Wilde, J.A. de, Verkerk, P.H., Buuren, S. van, Hirasing, R.A. Prevalentie van overgewicht en obesitas bij jeugdigen 4-15 jaar in de periode 2002-2004. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven, 2006. Rapport KvL/JPB/2006.010.
4. Blokstra, A., Schuit, A.J. Factsheet overgewicht: prevalentie en trend. Bilthoven: RIVM, 2003. RIVM Rapport 260301/f1/2003.
5. Gezondheidsraad. Overgewicht en obesitas. Den Haag: Gezondheidsraad, 2003. GR Publicatienr. 2003/07.
6. Must, A., Strauss, R.S. Risks and consequences of childhood and adolescent obesity. *International Journal of Obesity and related Metabolic Disorders* 1999. 23 (2). 2-11.
7. Convenant Overgewicht; een balans tussen eten en bewegen. 27 januari 2007.
8. EU Platform on Diet, Physical Activity and Health,. Diet, Physical activity and Health: a European platform for action. 15 maart 2005.
9. White paper on a strategy for Europe on Nutrition, Overweight and Obesity related issues. Brussel: 30 mei 2007
10. European charter on counteracting obesity. WHO. Istanbul: 16 november 2006.
11. Intensieve en integrale aanpak bij gezondheidsbevordering veelbelovend. In: VTV-2006. Bilthoven: RIVM, www.vtv2006.nl, 28 juni 2006.
12. Bessems, K., Ruiters, S. de, Buijs, G. Toolkit Overgewicht: preventie van overgewicht binnen de setting school. Woerden: NIGZ, 2006.
13. Voedingscentrum. Handleiding preventie van overgewicht. Den Haag, 2007.
14. Staat van de Gezondheidszorg 2005. Openbare gezondheidszorg; hoe houden we het volk gezond. Den Haag: IGZ, 2005.

15. Storm, I., Nijboer, C., Wendel-Vos, G.C.W., Visscher, T.L.S., Schuit, A.J. Een gezonde leefomgeving ter preventie van gewichtsstijging: nationale en lokale mogelijkheden. Bilthoven: RIVM, 2006. RIVM Rapport 270061002.
16. KVLO. Nieuwsbulletin Voortgezet Onderwijs: over de urenhandhaving in het voortgezet onderwijs. 2006./ Nieuwsarchief: regels lichamelijke opvoeding. www.onderbouw-vo.nl. 11-05- 2006.
17. The Guide to Community Preventive Services. Enhanced physical education classes are recommended to increase physical activity among young people. American Journal of Preventive Medicine 2002. 22(4). 73-102.
18. Koplan, J.P., Liverman, C.T., Kraak, V.A. Preventing Childhood Obesity: health in the balance. Washington: IOM Committee on Prevention of Obesity in Children and Youth, 2004.
19. Doak, C.M., Visscher, T.L., Renders, C.M., Seidell, J.C. The prevention of overweight and obesity in children and adolescents: a review of interventions and programs. Obesity Reviews 2006: 7 (1). 111-136.
20. Leurs, M., Jansen, M., Ruiter, M. Coordinated School Health Program: het 'Gezonde School Model' van de toekomst? Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen 2002. 80(7). 471-473.
21. Leurs, M., Vries, N. de. Samen planmatig aan de slag met preventie. Zorgbreed 2005. 2(8). 32-40.
22. National Institute for Health and Clinical Excellence. Obesity: guidance on the prevention, identification, assessment and management of overweight and obesity in adults and children. NICE clinical guideline. 2006.
23. Visscher, T., Kremers, S., Kromhout, D. Preventie van gewichtsstijging en richtlijnen voor gewichtsbeheersing. NHS-NRG-groep. 2007.
24. Brown, T., Kelly, S., Summerbell, C. Prevention of obesity: a review of interventions. Obesity reviews 2007. 8(1). 127-130.
25. Gezondheidsraad. Richtlijnen goede voeding. Den Haag: Gezondheidsraad, 2006.
26. Voedingscentrum. Naar een gezond en lekker kantineaanbod; informatie voor schoolkantinebeheerders. Den Haag: Voedingscentrum. 2000.

27. Voedingscentrum. Op weg naar een gezonde schoolkantine: stappenplan voor schoolleiders. Den Haag:Voedingscentrum. 2000.

Bijlage 1. Vragenlijst

1. Algemene kenmerken school

Toelichting bij de vragenlijst

Voor u ligt de vragenlijst Overgewichtpreventie in het voortgezet onderwijs. Deze vragenlijst is bedoeld om in kaart te brengen hoe in het voortgezet onderwijs wordt omgegaan met het thema 'preventie van overgewicht'.

De vragen zijn alleen van toepassing op de locatie of vestiging die op de adressticker en op de voorzijde van de vragenlijst vermeld staat.

De meest geschikte persoon voor het invullen van deze lijst is de (locatie/vestigings) directeur.

De vragenlijst bestaat uit tachtig vragen, verspreid over zes hoofdstukken. De eerste twee hoofdstukken bevatten algemene vragen over uw school en vragen over de schoolomgeving. Daarna volgen twee hoofdstukken met vragen over de aandacht die erbinnen het reëliere onderwijsprogramma is voor voeding, bewegen en overgewicht en over mogelijke projecten van de school op deze gebieden. Ten slotte worden er enkele vragen gesteld over het beleid met betrekking tot deze thema's.

Bij de meeste vragen zijn meerdere antwoordmogelijkheden gegeven. Wij verzoeken u om het antwoord aan te kruisen dat het meest op uw school van toepassing is. Er zijn echter ook een aantal open vragen. Bij deze vragen kunt u uw antwoord in de daarvoor bestemde ruimte invullen.

Omdat het thema 'preventie van overgewicht' veel gebieden omvat, kan het voorkomen dat u een deel van de vragen moeilijk zelf kunt beantwoorden. In dat geval verzoeken wij u deze vragen voor te leggen aan de daarvoor meest geschikte persoon binnen uw school, bijvoorbeeld een vakdocent of de kantinebeheerder.

Het invullen van de vragenlijst neemt ongeveer 25 minuten van uw tijd. Zou u de lijst zo volledig mogelijk willen invullen en vóór **8 december** willen retourneren in de bijgevoegde antwoordenvolp?

Hartelijk dank voor uw medewerking en succes bij het invullen!

Voor al uw vragen kunt u terecht bij:

Lidke Middelbeek
lidke.middelbeek@rivm.nl
030-2743243

RIVM
Postbus 1
3720 BA Bilthoven

LET OP:

In deze vragenlijst worden de volgende begrippen gehanteerd:
locatie/vestiging = zoals vermeld op voorkant van de vragenlijst
hoofdgebouw = gebouw met de meeste leerlingen binnen de locatie/vestiging
overige gebouwen = de andere gebouwen binnen de locatie/vestiging

1. Wat is de naam van uw locatie/vestiging?

2a. Hoeveel gebouwen heeft uw locatie/vestiging?

- 1 → *ga door naar vraag 3*
 2
 3
 4
 5
 meer, namelijk

2b. Staan deze gebouwen op hetzelfde terrein of loopafstand van uw locatie/vestiging?

- Ja
 Nee

LET OP:

Indien uw locatie/vestiging maar uit één gebouw bestaat dan is dit automatisch het hoofdgebouw

3. In welke plaats staat het hoofdgebouw van uw locatie/vestiging?

4. Hoeveel leerlingen telt uw locatie/vestiging?

Hoofdgebouw leerlingen
 Overige gebouwen leerlingen

2. Schoolomgeving

5. Welke van de volgende vormen van voortgezet onderwijs worden op uw locatie/vestiging aangeboden?
(meer antwoorden mogelijk)

- VMBO
- Theoretische leerweg
- Kaderberoepsgerichte leerweg
- Basisberoepsgerichte leerweg
- Gemengde leerweg
- Leerwegondersteunend onderwijs
- HAVO
- VWO
- Atheneum
- Gymnasium
- Anders, namelijk

- De schoolomgeving kan van invloed zijn op het beweeg- en eetgedrag van uw leerlingen, en daarmee op hun lichaamsgewicht. De volgende vragen hebben betrekking op de schoolomgeving.

LET OP:

In deze vragenlijst worden de volgende begrippen gehanteerd:

locatie/vestiging = zoals vermeld op voorkant van de vragenlijst

hoofdgebouw = gebouw met de meeste leerlingen binnen de locatie/vestiging

overige gebouwen = de andere gebouwen binnen de locatie/vestiging

In het schoolgebouw

6. Zijn er op de locatie/vestiging frisdrankautomaten aanwezig voor uw leerlingen?

- Ja.

Aantal in hoofdgebouw

Aantal in overige gebouwen

- Nee → *ga door naar vraag 11*

7. Welke van onderstaande dranken worden via de automaat aangeboden?

(meer antwoorden mogelijk of de categorie 'wee ik niet')

Aanbod "calorierijke" dranken:

- Gesuikerde frisdranken
- Vruchtensappen/dranken met toegevoegde suikers
- Sportdranken
- Melk/yoghurt dranken met toegevoegde suikers
- Anders, namelijk

- Aanbod "caloriearme/gezonde" dranken:
- Light frisdranken
 - Melk/karnemelk
 - Bronwater
 - Vruchtensappen/dranken zonder toegevoegde suikers
 - Anders, namelijk
-
- Weet ik niet
8. Hoe zou u de verhouding tussen "calorierijke" en "caloriearme/gezonde" dranken in de automaat willen omschrijven?
- Bijna alleen maar calorierijke dranken
 - Meer calorierijke dan caloriearme/gezonde dranken.
 - Eevenveel calorierijke als caloriearme/gezonde dranken.
 - Meer caloriearme/gezonde dan calorierijke dranken.
 - Bijna alleen maar caloriearme/gezonde dranken
9. Heeft de school de mogelijkheid om het aanbod in de frisdrankautomaten aan te passen?
- Ja
 - Nee, de inhoud is contractueel vastgelegd
 - Nee, vanwege een andere reden, namelijk
-
- Weet ik niet
10. Verwacht u dat de verhouding tussen "calorierijke" en "caloriearme/gezonde" dranken in de automaat binnen een half jaar zal veranderen?
- Ja, het zal opschuiven in de richting van méér calorierijke dranken
 - Ja, het zal opschuiven in de richting van méér caloriearme/gezonde dranken
 - Nee, deze verhouding zal het komende half jaar niet gaan wijzigen
 - Weet ik niet
11. Zijn er op de locatie/vestiging snoepautomaten aanwezig voor uw leerlingen?
- Ja.
- Aantal in hoofdgebouw
- Aantal in overige gebouwen
- Nee → *ga door naar vraag 14*
12. Hoe zou u het aanbod in uw snoepautomaat willen omschrijven?
- Bijna alleen maar minder gezonde producten, zoals candybars, chips en zakjes snoep
 - Een goede afstemming tussen minder gezonde producten en gezonde producten, zoals sultana en ontbijtkoek
 - Bijna alleen maar gezond producten
 - Weet ik niet
13. Heeft de school de mogelijkheid om het aanbod in de snoepautomaten aan te passen?
- Ja
 - Nee, de inhoud is contractueel vastgelegd
 - Nee, vanwege een andere reden, namelijk
-
- Weet ik niet
14. Is er op de locatie/vestiging een waterkoeler aanwezig voor uw leerlingen?
- Ja.
- Aantal in hoofdgebouw
- Aantal in overige gebouwen
- Nee → *ga door naar vraag 17*
15. Is deze waterkoeler geplaatst door de Stichting Waterwijs?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet

16. Wordt het water uit deze waterkoeler gratis verstrekt aan uw leerlingen?

- Ja Nee, Het water kost per beker

17. Is er op de locatie/vestiging een versautomat aanwezig voor de leerlingen, met daarin producten als belegde broodjes, fruit, melk en rauwkost?

- Ja,
- Aantal in hoofdgebouw
- Aantal in overige gebouwen
- Nee

In de Kantine

Onder kantine wordt in deze vragenlijst ook een uitgiftebaai of een counter verstaan.

18. Is er op uw locatie/vestiging een kantine aanwezig?

- Ja Nee → *ga door naar vraag 26*

19. Wordt deze kantine ook gebruikt door de leerlingen van de andere gebouwen?

- Ja Nee Niet van toepassing

20. Door wie wordt de kantine op uw locatie/vestiging beheerd?

- Intern, door de school zelf Extern, door een cateraar Anders, namelijk

21. Welke van onderstaande producten worden dagelijks in de kantine aangeboden? *(meer antwoorden mogelijk of de categorie 'weet ik niet')*

- Aanbod "minder gezonde" producten:
- Candybars Saucijzenbroodjes (Gevulde) koeken
- Zakjes snoep Huzarenslaatjes Pizzapunt
- Gefrituurde snacks Gesuikerde frisdranken Roomijs
- Sportdranken Chips Anders, namelijk

Aanbod "gezonde" producten:

- Vers fruit Light frisdranken Soep
- Melk/karnemelk Bronwater Salade
- Belegde broodjes Rauwkost Yoghurt
- Verse vruchtensap Rijstkoeken Anders, namelijk

- Weet ik niet

22. Hoe zou u de verhouding van het aanbod "gezonde" en "minder gezonde" producten in de kantine willen omschrijven?

- Bijna alleen maar minder gezonde producten
- Meer minder gezonde dan gezonde producten
- Evenveel minder gezonde als gezonde producten
- Meer gezonde dan minder gezonde producten
- Bijna alleen maar gezonde producten

23. Wie heeft er invloed op wat er in de kantine aangeboden wordt? *(meer antwoorden mogelijk)*

- De directie De kantinebeheerder De cateraar De leerlingen (raad) Ouders/ouderraad Docenten Anders, namelijk

- Weet ik niet

24. Kunnen de leerlingen in de kantine een warme maaltijd krijgen?

- Ja, ze kunnen kiezen uit twee of meer maaltijden.
- Ja, maar ze hebben geen keuze tussen maaltijden
- Nee → *ga door naar vraag 26*

25. Indien leerlingen een warme maaltijd kunnen krijgen, aan welke aspecten geeft de school dan voorrang bij de keuze voor het aanbod van de maaltijd?

- Kostprijs van de maaltijd
- Gezonde samenstelling van de maaltijd
- Combinatie van kostprijs en gezonde samenstelling
- Weet ik niet, beslist cateraar
- Anders, namelijk

Op en rond het schoolterrein

LET OP:

Onderstaande vragen alleen invullen voor het hoofdgebouw van de locatie/vestiging, indien uw locatie/vestiging maar uit één gebouw bestaat is dit automatisch het hoofdgebouw.

26. Mogen leerlingen tijdens tussenuren en pauzes het schoolterrein verlaten?

- Ja
- alleen tijdens de pauze
- alleen tijdens tussenuren
- zowel tijdens pauzes als tussenuren
- Nee
- Anders, namelijk

27. Is het mogelijk voor leerlingen om tijdens tussenuren/pauzes op het schoolterrein te wandelen?

- Ja, ons schoolterrein is zo groot dat er op het terrein gewandeld kan worden en/of het is mogelijk om een rondje te lopen om het schoolgebouw
- Nee, wandelen is niet mogelijk
- Anders, namelijk

28. Welke voorzieningen zijn er op het schoolplein die regelmatig bezocht worden door uw leerlingen? *(meer antwoorden mogelijk)*

- Basketbalveld
- Skatebaan
- Volleybalnet
- Voetbalveld/kooi
- Geen voorzieningen
- Anders, namelijk

29. Welke voorzieningen zijn er binnen een straal van 1 kilometer rond de locatie/vestiging die regelmatig bezocht worden door uw leerlingen? *(meer antwoorden mogelijk)*

- Snackbar
- Voetbalveld/kooi
- Park
- Supermarkt
- Tankstation
- Trimbaan
- Geen voorzieningen
- Anders, namelijk
- Bos
- Skatebaan
- Sportscholen/ sportvelden

30. Zou u globaal in percentages kunnen aangeven hoe uw leerlingen naar school komen?

- % Te voet of met de fiets
- % Met de scooter/brommer
- % Gebracht met de auto
- % Met het openbaar vervoer

100 % Totaal

3. Gezondheidseducatie

31. Wat is de capaciteit van de fietsenstalling?

fietsen

- Weet ik niet

32. Voorziet de capaciteit van de fietsenstalling in de behoefte van de school?

- Ja
 Nee
 Weet ik niet

33. Hoe beoordeelt u de verkeersveiligheid van de schoolomgeving?

(denk aan: fietspaden, druk kruispunt, spoorwegaanpak)

- Zeer veilig
 Veilig
 Gemiddeld
 Onveilig
 Zeer onveilig

Onder gezondheidseducatie wordt de aandacht voor gezondheidsthema's binnen het reguliere onderwijsprogramma verstaan.

34. Welke thema's krijgen binnen het reguliere onderwijsprogramma op uw locatie/vestiging de prioriteit? (meer antwoorden mogelijk)

- Gezonde voeding
 Alcoholgebruik
 Druggebruik
 seksualiteit en relaties
 Rouwverwerking
 Preventie van depressie
 Anders, namelijk

Biologie en Verzorging

LET OP:

Kies s.v.p. een willekeurige 2de klas en vul hiervoor, in overleg met uw collega's biologie en verzorging de vragen 35 t/m 41 in.

35. Kruis aan voor welk onderwijstype de vragen 36 t/m 41 worden ingevuld.

- VMBO
 HAVO
 VWO

36. Hoeveel lesuren verzorging en biologie krijgen de leerlingen in deze klas per week?

lesuren verzorging per week

lesuren biologie per week

37a. Wordt er tijdens de lesuren **verzorging** aandacht besteed aan de volgende thema's en zou u een schatting kunnen geven van het aantal lesuren per jaar?
(meer antwoorden mogelijk)

- Ja, voeding lesuren gemiddeld per schooljaar
- Ja, beweging lesuren gemiddeld per schooljaar
- Ja, overgewicht lesuren gemiddeld per schooljaar
- Geen van deze thema's

37b. Wordt er tijdens de lesuren **biologie** aandacht besteed aan de volgende thema's en zou u een schatting kunnen geven van het aantal lesuren per jaar?
(meer antwoorden mogelijk)

- Ja, voeding lesuren gemiddeld per schooljaar
- Ja, beweging lesuren gemiddeld per schooljaar
- Ja, overgewicht lesuren gemiddeld per schooljaar
- Geen van deze thema's

LET OP:

Indien u zowel bij 37a als 37b 'geen van deze thema's' heeft ingevuld, ga dan door naar vraag 41.

40. Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van overgewicht?

- Ja
- Nee

41. Welke lesmethode wordt gebruikt voor de vakken biologie en verzorging?
(meer antwoorden mogelijk)

- Goed verzorgd
- Verzorging overal
- Zorgactief
- Wijs!
- Biologie voor jou
- Biologie actief
- Levendig
- Prikkel
- Anders, namelijk

LET OP:

Vanaf hier gelden de vragen weer voor de hele locatie/vestiging.

38. Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van minder gezonde voeding?

- Ja
- Nee

39. Worden de leerlingen tijdens deze lesuren gewezen op de consequenties van onvoldoende beweging?

- Ja
- Nee

Lichamelijk Opvoeding/gymnastiek

42. Hoeveel lesuren lichamelijke opvoeding/gymnastiek krijgen de leerlingen op uw school gemiddeld per week?

- Onderbouw
- 0 lesuren
 - 1 - 2 lesuren
 - 3 - 4 lesuren
 - meer lesuren, namelijk

- Bovenbouw
- 0 lesuren
 - 1 - 2 lesuren
 - 3 - 4 lesuren
 - meer lesuren, namelijk

43. Voorziet de capaciteit van de sportzalen en sportvelden in de behoefte van de school?

- Ja, ruim voldoende
- Ja, voldoende
- Nee, te weinig
- Nee, veel te weinig

44. Hoe is de bezetting van deze sportzalen/sportvelden?

- Minder dan 25 % van de schooltijd in gebruik
- Tussen de 25 en 50% van de schooltijd in gebruik
- Tussen de 50 en 75 % van de schooltijd in gebruik
- Meer dan 75 % van de schooltijd in gebruik
- Weet ik niet

45. Zijn er mogelijkheden voor de leerlingen op uw locatie/vestiging om naast de uren lichamelijke opvoeding bezig te zijn met beweging?

(meer antwoorden mogelijk)

- Ja, namelijk:
 - sportieve buiten schoolse activiteiten (BSA)
 - vrij gebruik van de sportzaal/sportvelden tijdens tussenuren/pauzes
 - schoolsportteam
 - intensieve beweging op het schoolterrein is mogelijk
 - toemoelen
 - anders namelijk,

Nee

Kookkles

46. Hoeveel lesuren kookkles krijgen de leerlingen op uw locatie/vestiging gemiddeld per jaar?

(meer antwoorden mogelijk)

Onderbouw

- VMBO lesuren per jaar
- HAVO lesuren per jaar
- VWO lesuren per jaar

Bovenbouw

- VMBO lesuren per jaar
- HAVO lesuren per jaar
- VWO lesuren per jaar

Er wordt geen kookkles gegeven → ga door naar vraag 49

47. Vindt u dat de kookkles bijdraagt aan de bewustwording van gezonde voeding en gezonde bereidingswijzen?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

48. Worden de producten die bereid zijn tijdens de kookkles verkocht in de kantine?

- Ja, voornamelijk gefrituurde/minder gezonde producten
- Ja, voornamelijk gezonde producten
- Ja, zowel gezonde als minder gezonde producten
- Nee
- Weet ik niet

4. Deelname aan projecten

49. Heeft u de afgelopen twee jaar op school buiten het reguliere onderwijsprogramma aandacht besteed aan de thema's:

- Voeding ja Nee Weet ik niet
- Beweging ja Nee Weet ik niet
- Overgewicht ja Nee Weet ik niet

51. Op wiens initiatief was dat? *(meer antwoorden mogelijk)*

- Eigen initiatief, vanuit de school
- Initiatief kwam van buiten de school, we werden benaderd door:
 - de gemeente
 - de GGD
 - de universiteit
 - andere organisatie/instelling, namelijk

- Weet ik niet
- Niet van toepassing

52. Heeft uw school de afgelopen twee jaar deelgenomen aan één of meer van de onderstaande **landelijke** projecten? *(meerere antwoorden mogelijk)*

- 1. Alliantie School en Sport
- 2. Mission Olympic, school final
- 3. Heart Dance Award
- 4. Who2next
- 5. Anders, namelijk

→ ga door naar vraag 54

53. Indien u heeft deelgenomen aan een of meer van bovenstaande projecten, wilt u dan de vragen per project in de tabel op de volgende pagina invullen?

LET OP:
Graag de naam/het nummer van het project overnemen in de eerste rij van de tabel.

Naam/nummer project:

In welke studierichting(en) werd/worcht het project uitgevoerd?

- VMBO
- HAVO
- VWO
- VMBO
- HAVO
- VWO

In welk studiejaar werd/worcht het project uitgevoerd?

- 1e jaar
- 2e jaar
- 3e jaar
- 4e jaar
- 5e jaar
- 6e jaar
- 1e jaar
- 2e jaar
- 3e jaar
- 4e jaar
- 5e jaar
- 6e jaar

Hoeveel leerlingen nemen/hamen deel aan het project?

In welke periode wordt/wercht het project uitgevoerd?

- gedurende een afgebakende periode, namelijk
- gedurende een afgebakende periode, namelijk
- gedurende een afgebakende periode, namelijk
- gedurende het hele schooljaar
- gedurende het hele schooljaar
- gedurende het hele schooljaar

Zal het project structureel worden uitgevoerd?

- nee, het was eenmalig
- ja, ieder jaar gedurende een bepaalde periode
- ja, structureel, gedurende het hele schooljaar
- nee, het was eenmalig
- ja, ieder jaar gedurende een bepaalde periode
- ja, structureel, gedurende het hele schooljaar

Wat vond u van de inhoud van dit project?

- heel goed
- redelijk goed
- matig
- slecht
- heel goed
- redelijk goed
- matig
- slecht

Heeft het project volgens uw inschatting effect gehad?

- ja
- nee
- kan ik niet aangeven, het project loopt nog
- weet ik niet
- ja
- nee
- kan ik niet aangeven, het project loopt nog
- weet ik niet

53. Worden er bij het uitvoeren van **landelijke** projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren?
(meer antwoorden mogelijk)
- Ja,
 er is te weinig tijd
 er is/zijn te weinig kennis/vaardigheden bij leraren
 er zijn te weinig financiële middelen
 er is te weinig ondersteuning vanuit andere organisaties
 er is te weinig geschikt materiaal
 de school beschikt niet over de juiste faciliteiten
 anders, namelijk
- Nee, er worden geen belemmeringen ervaren
 Weet ik niet
54. Heeft uw school de afgelopen twee jaar deelgenomen aan een **regionaal/lokaal** project op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht?
(meer antwoorden mogelijk)
- Ja, namelijk
 1
 2
 3
- Nee
 → ga door naar vraag 57
55. Welke organisaties waren betrokken bij de **ondersteuning** van de **regionale/lokale** projecten gericht op voeding, beweging en/of overgewicht op uw school?
(meer antwoorden mogelijk)
- GGD'en
 Gemeenten
 Organisaties op het gebied van sport en beweging
 Landelijke organisaties zoals het Voedingscentrum, het NIGZ en de Hartstichting
 Externe deskundigen/voorlichters
 Anders, namelijk
- Geen betrokkenheid van andere organisaties
56. Worden er bij het uitvoeren van **regionale/lokale** projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren?
(meer antwoorden mogelijk)
- Ja,
 er is te weinig tijd
 er is/zijn te weinig kennis/vaardigheden bij leraren
 er zijn te weinig financiële middelen
 er is te weinig ondersteuning vanuit andere organisaties
 er is te weinig geschikt materiaal
 de school beschikt niet over de juiste faciliteiten
 anders, namelijk
- Nee, er worden geen belemmeringen ervaren
 Weet ik niet
57. Wat vindt u van de **hoeveelheid** aangeboden projecten/ materialen gericht op voeding, beweging en/of overgewicht?
- Erg veel
 Veel
 Voldoende
 Weinig
 Erg weinig
 Weet ik niet
58. Vindt u het aanbod van projecten/materialen gericht op voeding, beweging en /of overgewicht goed afgestemd op de **behoefte** van uw school?
- Ja, goed
 Ja, redelijk
 Ja, neutraal
 Nee, matig
 Nee, slecht
 Weet ik niet

5. Beleid

Schoolgezondheidsbeleid is het beleid dat een school voert om de gezondheid en veiligheid te bewaken en te bevorderen van iedereen die op school werkzaam is.

59. Waar heeft uw school behoefte aan met betrekking tot projecten?
(meer antwoorden mogelijk)

- Meer informatie over de (kwaliteit van) de projecten zodat een betere keuze gemaakt kan worden
- Ondersteuning bij het uitvoeren van de projecten
- Projecten die minder intensief zijn
- Projecten die minder inzet van eigen leerkrachten vergen
- Projecten die beter aansluiten op de belevingswereld van de leerlingen
- Projecten die beter aansluiten op het reguliere onderwijsaanbod
- Anders, namelijk

- Geen behoefte

60. Heeft uw school op eigen initiatief activiteiten/projecten op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht opgezet en uitgevoerd?
(het gaat hierbij niet om maatregelen die getroffen zijn, deze komen in hoofdstuk 5 over beleid terug)

- Ja, namelijk

1

2

3

- Nee

Algemeen

61. Is er op uw school een algemeen gezondheidsbeleid?

- Ja, schriftelijk vastgesteld
- Ja, schriftelijk vastgesteld en opgenomen in het schoolreglement
- Nee, maar is in ontwikkeling, → ga door naar vraag 64
- Nee → ga door naar vraag 64

62. Welke thema's krijgen binnen het huidige gezondheidsbeleid de prioriteit?
(meer antwoorden mogelijk)

- Gezonde voeding
- Alcoholgebruik
- Druggebruik
- Seksualiteit en relaties
- Rouwverwerking
- Preventie van depressie
- Anders, namelijk
- Stimulering van sport en beweging
- Rookpreventie
- Mondgezondheid
- Overgewicht
- Algemene lichaamsverzorging/hygiëne

63. Welke van de onderstaande partijen hebben inspraak op het gezondheidsbeleid?
(meer antwoorden mogelijk)

- Leerlingen
- Leraren/personneelsleden
- Ouders
- Directie
- GGD
- Anders, namelijk

- Weet ik niet

64. Heeft uw school behoefte aan ondersteuning bij het opzetten of het uitvoeren van het gezondheidsbeleid?
(meer antwoorden mogelijk)

- Ja
- bij het opzetten
- bij het uitvoeren
- Nee
- Weet ik niet

Beleid op het gebied van voeding, beweging en overgewicht.

Voeding

65. Voert uw school beleid op het gebied van (gezonde) voeding?

- Ja.
- schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- mondeling
- Nee
- Weet ik niet

66. Welke van onderstaande maatregelen worden er op uw school getroffen om het eten van gezonde producten te stimuleren?
(meer antwoorden mogelijk)

- Op onze school wordt de consumptie van gezonde voeding gestimuleerd door gezonde producten goedkoper aan te bieden dan minder gezonde producten
- Onze school heeft waterkoeler(s) geplaatst
- Onze school doet mee aan het project De Gezonde Kantine
- In onze kantine wordt een uitgebreid assortiment gezonde producten aangeboden
- In onze automaten wordt een uitgebreid assortiment gezonde producten aangeboden
- Onze school tref maatregelen om een evenwichtig voedings- en drankenaanbod aan te bieden
- Op onze school worden voor ouders thema-avonden georganiseerd over gezonde voeding
- Een andere maatregel, namelijk

- Geen maatregelen

67. Welke van onderstaande maatregelen worden er op uw school getroffen om het eten van minder gezonde producten tegen te gaan?
(meer antwoorden mogelijk)

- Op onze school geldt een verbod op het aanbieden van bepaalde minder gezonde producten (zoals gefrituurde snacks) in de kantine
- Op onze school worden ouders aangesproken op het eet- en/of snoepgedrag van hun kinderen
- Op onze school is het regel dat er in de klas niet gegeten mag worden
- Op onze school is het nuttigen van bepaalde minder gezonde producten, zoals candybars of chips verboden
- Op onze school hebben wij de frisdrankautomaten verwijderd
- Op onze school hebben wij de snoepautomaten verwijderd
- Op onze school hebben wij afspraken gemaakt met buurtwinkels als leerlingen snoep of snacks willen kopen
- Op onze school hebben wij/de inhoud van de automaat aangepast en ook gezonde producten toegevoegd
- Op onze school zijn er richtlijnen om media die tot minder gezond voedingsgedrag aanzetten te reguleren en beperken
- Een andere maatregel, namelijk

- Geen maatregelen.

Sport en beweging

68. Voert uw school beleid op het gebied van sport en beweging?

- Ja.
- schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
- mondeling
- Nee
- Weet ik niet

69. Welke van de onderstaande **maatregelen** worden op uw school getroffen om **beweging** te bevorderen?
(meer antwoorden mogelijk)
- De school stimuleert de leerlingen om in de pauze/tussenuren te bewegen (wandelen, voetballen)
 - Onze school werkt samen met sportverenigingen om tijdens of buiten schooltijd het sporten en bewegen onder de leerlingen te stimuleren
 - Onze school ziet er in haar beleid op toe dat de leerlingen de wettelijke lesuren lichamelijke opvoeding bijwonen
 - Op onze school worden jaarlijks sportdagen georganiseerd
 - Op onze school zijn regelmatig naschoolse sportactiviteiten
 - Op onze school is er een beleid ten aanzien van sport en beweging buiten schooltijd
 - Op onze school worden voor ouders thema-avonden georganiseerd over beweging
 - Een andere maatregel, namelijk
-
- Geen maatregelen
- Overgewicht**
70. Voert uw school beleid op het gebied van overgewicht?
- Ja.
 - schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 - schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 - mondeling
 - Nee
 - Weet ik niet
71. Welke van de onderstaande **maatregelen** worden op uw school getroffen op het gebied van overgewicht?
(meer antwoorden mogelijk)
- Op onze school worden voor ouders thema-avonden georganiseerd over overgewicht
 - Op onze school zijn er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht
 - Op onze school krijgen leerlingen met overgewicht bij bewegingsonderwijs extra aandacht of opdrachten
 - Een andere maatregel, namelijk
-
- Geen maatregelen

72. Signaleert u een toename van het aantal leerlingen met overgewicht op uw school?
- Ja
 - Nee
 - Weet ik niet
73. Denkt u dat overgewicht op uw school vaker voorkomt dan in de algemene bevolking van 12-18-jarigen?
- Ja
 - Nee
 - Even veel
74. Wie zijn er volgens u verantwoordelijk voor de preventie van overgewicht bij uw leerlingen?
(meer antwoorden mogelijk)
- De school
 - De ouders
 - De leerling zelf
 - De overheid
 - Geen mening
 - Anders, namelijk
-
75. Verwacht u dat er in de toekomst op uw school meer aandacht zal worden gegeven aan het thema overgewicht?
- Ja, meer aandacht
 - Nee, evenveel aandacht
 - Nee, minder aandacht
76. Vindt u dat het beleid op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht goed wordt nageleefd?
- Zeer goed
 - Goed
 - Voldoende
 - Onvoldoende
 - Slecht
 - Niet van toepassing

6. Overige vragen

77. Worden er bij het uitvoeren van het beleid op het gebied van voeding, beweging en/of overgewicht belemmeringen ervaren?
(meer antwoorden mogelijk)
- Ja
 er is te weinig tijd
 er zijn te weinig financiële middelen
 er is te weinig draagvlak in het schoolteam
 er is onduidelijkheid over de taakverdeling
 de school beschikt niet over de juiste faciliteiten
 anders, namelijk
-
- Nee, er worden geen belemmeringen ervaren
 Weet ik niet
 Niet van toepassing
78. Hoeveel personen hebben meegewerkt aan het invullen van deze enquête?
- 1 persoon
 2-4 personen
 Meer dan 4 personen
79. Wat is/zijn de functies van de personen die hebben meegewerkt aan het invullen van de vragenlijst?
(meer antwoorden mogelijk)
- Rector
 Conrector
 Docent verzorging
 Docent biologie
 Anders, namelijk
- Docent maatschappijleer
 Docent lichamelijke opvoeding
 Kantinebeheerder
 Coördinator leerlingenzorg
-
80. Vond u de vragen en antwoordcategorieën duidelijk en goed te beantwoorden?
- Zeer onduidelijk en/of slecht te beantwoorden
 Onduidelijk en/of slecht te beantwoorden
 Duidelijk en/of goed te beantwoorden
 Zeer duidelijk en/of goed te beantwoorden
 Anders, namelijk
-

Ruimte voor overige opmerkingen:

Bijlage 2. Antwoordkaart

ANTWOORDKAART

NON-RESPONS

(Indien u niet de hele vragenlijst wilt/kunt invullen, zou u dan de volgende vragen willen beantwoorden)

1. Wat is de naam van uw locatie/vestiging?

2. Zou u aan kunnen geven waarom u niet mee wilt/kunt werken aan dit onderzoek?

O geen interesse in het onderwerp van het onderzoek

O het invullen van de vragenlijst kost teveel tijd

O er zijn erg veel onderzoeken die zich richten op het voortgezet onderwijs; we kunnen niet overal aan deelnemen

O anders, namelijk

3. Zijn er op de locatie/vestiging frisdrankautomaten aanwezig voor uw leerlingen?

O Ja, aantal

O Nee

4. Zijn er op de locatie/vestiging snoepautomaten aanwezig voor uw leerlingen?

O Ja, aantal

O Nee

5. Is het mogelijk voor uw leerlingen om tijdens tussenuren/pauzes op het schoolterrein te wandelen?

O Ja, ons schoolterrein is zo groot dat er op het terrein gewandeld kan worden en/of het is mogelijk om een rondje te lopen om het schoolgebouw

O Nee, wandelen is niet mogelijk

O Anders, namelijk

6. Voert uw school beleid op het gebied van overgewicht?

- Ja schriftelijk vastgelegd en onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 schriftelijk vastgelegd, maar geen onderdeel van het algemeen gezondheidsbeleid
 mondeling

Nee

Weet ik niet

7. Welke van de onderstaande **maatregelen** worden op uw school getroffen op het gebied van **overgewicht**? (meer antwoorden mogelijk)

Op onze school worden voor ouders thema-avonden georganiseerd over overgewicht

Op onze school zijn er richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening voor leerlingen met overgewicht

Op onze school krijgen leerlingen met overgewicht bij bewegingsonderwijs extra aandacht of opdrachten

Een andere maatregel, namelijk

Geen maatregelen

Hartelijk dank voor het beantwoorden van de vragen. Zou u dit formulier willen retourneren in bijgevoegde antwoordenvelop?

Bijlage 3. Respons naar GGD-regio

GGD-regio	Respons op vragenlijst (mailing 1)		Respons op vragenlijst (mailing 1+2)		Respons totaal (vragenlijst en antwoordkaart)	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	11/40	27%	14/40	35%	19/40	47%
GG&GD Utrecht	3/25	12%	5/25	20%	10/25	40%
GGD Amstelland-de Meerlanden	3/14	21%	5/14	36%	8/14	57%
GGD Amsterdam	12/57	21%	21/57	37%	31/57	54%
GGD Drenthe	13/34	38%	20/34	59%	21/34	62%
GGD Eemland	3/23	13%	11/23	48%	16/23	70%
GGD Eindhoven	7/22	32%	10/22	45%	10/22	45%
GGD Fryslan	23/74	31%	33/74	45%	40/74	54%
GGD Gelre-IJssel	12/50	24%	27/50	54%	32/50	64%
GGD Gooi en Vechtstreek	5/22	23%	8/22	36%	10/22	45%
GGD Hart voor Brabant	24/71	34%	31/71	44%	44/71	62%
GGD Hollands Midden	26/71	37%	36/71	51%	39/71	55%
GGD Hollands Noorden	8/38	21%	13/38	34%	21/38	55%
GGD Midden-Nederland	11/42	26%	15/42	36%	21/42	50%
GGD Noord- en Midden-Limburg	11/30	37%	13/30	43%	15/30	50%
GGD Regio IJssel-Vecht	13/37	35%	20/37	54%	22/37	59%
GGD Regio Nijmegen	8/23	35%	11/23	48%	16/23	70%
GGD Regio Noord-Veluwe	6/11	54%	6/11	54%	6/11	54%
GGD Regio Twente	18/46	39%	26/46	56%	33/46	72%

GGD-regio	Respons op vragenlijst (mailing 1)		Respons op vragenlijst (mailing 1+2)		Respons totaal (vragenlijst en antwoordkaart)	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rivierenland	5/12	42%	8/12	67%	8/12	67%
GGD Rotterdam-Rijnmond	20/85	23%	27/85	32%	42/85	49%
GGD West-Brabant	14/43	33%	22/43	51%	26/43	60%
GGD Zaanstreek-Waterland	5/23	22%	10/23	43%	13/23	56%
GGD Zeeland	9/24	37%	14/24	58%	16/24	67%
GGD Zuid-Holland West	10/42	24%	19/42	45%	24/42	57%
GGD Zuid-Holland Zuid	12/38	32%	18/38	37%	22/38	58%
GGD Zuidhollandse Eilanden	8/22	36%	14/22	64%	15/22	68%
GGD Zuid-Limburg	11/40	27%	15/40	37%	17/40	42%
GGD Zuidoost-Brabant	8/29	28%	17/29	59%	19/29	65%
HVD Gelderland Midden	12/47	25%	19/47	40%	24/47	51%
HVD Flevoland	5/22	23%	9/22	41%	13/22	59%
HVD Kennermerland	6/34	18%	11/34	32%	15/34	44%
HVD Groningen, directie GGD	15/58	26%	26/58	45%	34/58	59%
Totaal	357/1250	28%	555/1250	44%	703/1250	56%

Bijlage 4. Non-responsanalyse

Reden voor non-respons	
Geen interesse in onderwerp	1%
Invullen kost te veel tijd	36%
We kunnen niet overal aan deelnemen	74%
Andere reden	20%

Vraag	Antwoordkaart	Vragenlijst
Vraag 6: aanwezigheid frisdrankautomaat	88%	88%
Vraag 11: aanwezigheid snoepautomaat	76%	77%
Vraag 27: mogelijkheid wandelen op schoolterrein	86%	80%
Vraag 70: overgewichtbeleid	31%	14%
Vraag 71:		
Maatregel 1: thema-avonden ouders organiseren over overgewicht	4%	3%
Maatregel 2: richtlijnen voor signalering, advisering en hulpverlening	13%	13%
Maatregel 3: extra aandacht/opdrachten voor leerlingen met overgewicht	10%	14%

Bijlage 5. Percentages per indicator per GGD-gebied

GGD-regio	Kaartje 1 Aanwezigheid frisdrankautomaat		Kaartje 2: Aanwezigheid snoepautomaat		Kaartje 3: Aanwezigheid van een calorierijke frisdrankautomaat	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	16/19	84%	11/19	58%	5/11	46%
GG&GD Utrecht	9/10	90%	6/10	60%	4/5	80%
GGD Amstelland-de Meerlanden	8/8	100%	6/8	75%	2/5	40%
GGD Amsterdam	21/31	68%	16/31	52%	8/14	57%
GGD Drenthe	19/21	91%	18/20	90%	8/18	44%
GGD Eemland	16/16	100%	12/16	75%	8/11	73%
GGD Eindhoven	9/10	90%	7/10	70%	5/9	56%
GGD Fryslan	34/40	85%	31/40	78%	20/25	80%
GGD Gelre-IJssel	27/32	84%	23/32	72%	14/22	64%
GGD Gooi en Vechtstreek	9/10	90%	7/10	70%	2/7	29%
GGD Hart voor Brabant	40/43	93%	35/42	83%	14/29	48%
GGD Hollands Midden	32/39	82%	28/39	72%	13/29	45%
GGD Hollands Noorden	19/21	90%	15/21	71%	10/12	83%
GGD Midden Nederland	19/21	91%	19/21	91%	6/13	46%
GGD Noord- en Midden-Limburg	12/13	92%	13/13	100%	6/12	50%
GGD Regio IJssel-Vecht	18/21	86%	18/22	82%	9/15	60%
GGD Regio Nijmegen	15/16	94%	15/16	94%	9/11	82%
GGD Regio Noord-Veluwe	6/6	100%	6/6	100%	5/6	83%

GGD-regio	Kaartje 1 Aanwezigheid frisdrankautomaat		Kaartje 2: Aanwezigheid snoepautomaat		Kaartje 3: Aanwezigheid van een calorierijke frisdrankautomaat	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Regio Twente	31/32	97%	31/33	94%	17/24	71%
GGD Rivierenland	8/8	100%	6/8	75%	2/8	25%
GGD Rotterdam-Rijnmond	36/41	88%	31/41	76%	18/25	72%
GGD West-Brabant	24/26	92%	21/25	84%	7/20	35%
GGD Zaanstreek-Waterland	11/13	85%	11/13	85%	3/8	38%
GGD Zeeland	16/16	100%	16/16	100%	9/14	64%
GGD Zuid-Holland West	22/24	92%	18/24	75%	7/17	41%
GGD Zuid-Holland Zuid	18/22	82%	16/22	73%	12/15	80%
GGD Zuidhollandse Eilanden	14/15	93%	11/15	73%	6/14	43%
GGD Zuid-Limburg	15/16	94%	11/17	65%	9/13	69%
GGD Zuidoost-Brabant	18/19	95%	14/19	74%	10/16	63%
HVD Gelderland Midden	20/22	91%	19/23	83%	6/16	38%
HVD Flevoland	12/13	92%	10/13	77%	7/8	88%
HVD Kennemerland	13/15	87%	8/15	53%	6/10	60%
HVD Groningen, directie GGD	24/33	73%	25/33	74%	13/20	65%
Totaal	612/692	88%	535/692	77%	281/482	58%

GGD-regio	Kaartje 4 aanpassen aanbod		Kaartje 5 aanbod gezonde kantine		Kaartje 6 aanbod vers fruit	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	7/11	64%	4/13	31%	9/13	69%
GG&GD Utrecht	4/5	80%	2/4	50%	2/4	50%
GGD Amstelland-de Meerlanden	3/5	60%	2/5	40%	1/5	20%
GGD Amsterdam	12/15	80%	6/18	33%	9/18	50%
GGD Drenthe	14/18	78%	5/17	29%	2/18	11%
GGD Eemland	8/11	73%	0/8	0%	2/8	25%
GGD Eindhoven	5/9	56%	2/8	25%	4/7	57%
GGD Fryslan	21/26	81%	7/24	29%	2/25	8%
GGD Gelre-IJssel	13/22	59%	6/21	29%	8/22	36%
GGD Gooi en Vechtstreek	4/7	57%	3/7	43%	2/7	29%
GGD Hart voor Brabant	17/29	59%	4/26	15%	12/27	44%
GGD Hollands Midden	22/29	76%	4/31	13%	11/31	35%
GGD Hollands Noorden	9/12	75%	3/12	17%	3/12	25%
GGD Midden-Nederland	9/13	69%	3/14	21%	4/14	29%
GGD Noord- en Midden-Limburg	10/12	83%	2/10	20%	6/10	60%
GGD Regio IJssel-Vecht	11/16	69%	2/19	11%	1/19	5%
GGD Regio Nijmegen	5/11	46%	3/10	30%	6/10	60%
GGD Regio Noord-Veluwe	4/6	67%	0/3	0%	2/3	67%
GGD Regio Twente	17/24	81%	3/19	16%	6/20	30%
GGD Rivierenland	5/8	63%	0/6	0%	1/6	17%

GGD-regio	Kaartje 4 aanpassen aanbod		Kaartje 5 aanbod gezonde kantine		Kaartje 6 aanbod vers fruit	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rotterdam-Rijnmond	15/25	60%	1/24	4%	9/24	37%
GGD West-Brabant	13/20	65%	5/16	31%	7/18	39%
GGD Zaanstreek-Waterland	6/8	75%	4/9	44%	7/9	78%
GGD Zeeland	8/14	57%	1/10	10%	2/10	20%
GGD Zuid-Holland West	7/17	41%	4/19	21%	10/19	53%
GGD Zuid-Holland Zuid	9/15	60%	4/16	25%	8/16	50%
GGD Zuidhollandse Eilanden	9/14	64%	1/12	8%	6/12	50%
GGD Zuid-Limburg	9/13	69%	6/14	43%	2/14	14%
GGD Zuidoost-Brabant	8/15	53%	5/14	36%	5/15	33%
HVD Gelderland Midden	14/15	93%	5/17	29%	9/17	53%
HVD Flevoland	6/8	75%	2/8	25%	3/8	38%
HVD Kennermerland	8/10	80%	1/10	10%	3/10	30%
HVD Groningen, directie GGD	9/20	45%	2/24	8%	2/24	8%
Totaal	322/483	67%	103/468	22%	166/475	35%

GGD-regio	Kaartje 7 beweegvoorzieningen op het schoolterrein		Kaartje 8 wandelen op het schoolterrein		Kaartje 9 Voedselvoorziening in de buurt van de school	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	7/14	50%	13/19	68%	11/14	79%
GG&GD Utrecht	3/5	60%	8/10	80%	3/5	60%
GGD Amstelland-de Meerlanden	5/5	100%	7/8	88%	3/5	60%
GGD Amsterdam	10/19	53%	22/30	73%	17/20	85%
GGD Drenthe	6/20	30%	20/21	95%	13/19	68%
GGD Eemland	7/11	64%	15/16	94%	9/11	82%
GGD Eindhoven	1/9	11%	7/10	70%	7/10	70%
GGD Fryslan	14/33	42%	35/40	88%	22/33	67%
GGD Gelre-IJssel	7/26	27%	26/32	81%	21/27	78%
GGD Gooi en Vechtstreek	3/8	38%	8/10	80%	3/8	38%
GGD Hart voor Brabant	8/31	26%	32/43	74%	24/30	80%
GGD Hollands Midden	15/36	42%	27/39	69%	30/36	83%
GGD Hollands Noorden	4/13	31%	18/21	86%	10/12	83%
GGD Midden-Nederland	12/14	86%	17/20	85%	13/14	93%
GGD Noord- en Midden-Limburg	6/13	46%	11/13	85%	10/12	83%
GGD Regio IJssel-Vecht	11/20	55%	19/22	86%	16/20	80%
GGD Regio Nijmegen	4/11	36%	13/16	81%	7/10	70%
GGD Regio Noord-Veluwe	3/6	50%	6/6	100%	6/6	100%
GGD Regio Twente	11/26	42%	30/33	91%	21/26	81%
GGD Rivierenland	5/8	63%	7/8	88%	8/8	100%

GGD-regio	Kaartje 7 beweegvoorzieningen op het schoolterrein		Kaartje 8 wandelen op het schoolterrein		Kaartje 9 Voedselvoorziening in de buurt van de school	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rotterdam-Rijnmond	7/25	28%	31/41	76%	23/26	88%
GGD West-Brabant	7/21	33%	20/26	77%	15/22	68%
GGD Zaanstreek-Waterland	5/10	50%	12/13	92%	6/10	60%
GGD Zeeland	6/13	46%	14/16	88%	11/14	79%
GGD Zuid-Holland West	9/19	47%	20/24	83%	11/19	58%
GGD Zuid-Holland Zuid	5/18	28%	18/22	82%	14/18	78%
GGD Zuidhollandse Eilanden	5/14	36%	13/15	87%	9/14	64%
GGD Zuid-Limburg	3/14	21%	14/16	88%	7/14	50%
GGD Zuidoost-Brabant	0/16	0%	16/19	84%	16/16	100%
HVD Gelderland Midden	9/19	47%	21/23	91%	12/18	67%
HVD Flevoland	6/9	67%	12/13	92%	8/8	100%
HVD Kennermerland	2/11	18%	9/15	60%	11/11	100%
HVD Groningen, directie GGD	12/26	46%	25/34	74%	19/25	76%
Totaal	218/542	40%	567/694	82%	417/540	77%

GGD-regio	Kaartje 10 Snackbar in de buurt van de school		Kaartje 11 Prioriteit voor overgewicht		Kaartje 12 Deelname aan projecten	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	9/14	64%	10/11	91%	9/12	75%
GG&GD Utrecht	3/5	60%	2/3	67%	4/5	80%
GGD Amstelland-de Meerlanden	2/5	40%	1/3	33%	2/4	50%
GGD Amsterdam	12/20	60%	8/12	67%	10/17	59%
GGD Drenthe	9/19	47%	7/14	50%	7/19	37%
GGD Eemland	7/11	64%	3/3	100%	6/11	55%
GGD Eindhoven	3/10	30%	3/7	43%	3/9	33%
GGD Fryslan	14/32	44%	5/23	22%	16/26	62%
GGD Gelre-IJssel	15/27	56%	3/12	25%	17/25	68%
GGD Gooi en Vechtstreek	1/8	13%	2/5	40%	3/6	50%
GGD Hart voor Brabant	11/30	37%	11/24	46%	20/28	71%
GGD Hollands Midden	17/36	47%	13/25	52%	20/32	63%
GGD Hollands Noorden	7/12	58%	5/9	56%	7/11	64%
GGD Midden-Nederland	7/14	50%	3/10	30%	9/15	60%
GGD Noord- en Midden-Limburg	4/12	33%	4/11	36%	5/13	39%
GGD Regio IJssel-Vecht	9/20	45%	5/12	42%	10/18	56%
GGD Regio Nijmegen	3/10	30%	3/8	38%	6/9	67%
GGD Regio Noord-Veluwe	3/6	50%	4/6	67%	0/5	0%
GGD Regio Twente	11/26	42%	8/18	44%	13/25	52%

GGD-regio	Kaartje 10 Snackbar in de buurt van de school		Kaartje 11 Prioriteit voor overgewicht		Kaartje 12 Deelname aan projecten	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rivierenland	4/8	50%	3/5	60%	5/7	71%
GGD Rotterdam-Rijnmond	17/26	65%	10/20	50%	13/25	52%
GGD West-Brabant	7/22	32%	5/13	39%	13/20	65%
GGD Zaanstreek-Waterland	4/10	40%	1/4	25%	6/10	60%
GGD Zeeland	10/14	71%	4/9	44%	6/14	43%
GGD Zuid-Holland West	7/19	37%	1/10	10%	10/18	56%
GGD Zuid-Holland Zuid	7/18	39%	4/12	33%	8/17	47%
GGD Zuidhollandse Eilanden	4/14	29%	3/8	38%	2/14	14%
GGD Zuid-Limburg	3/14	21%	5/11	46%	7/13	54%
GGD Zuidoost-Brabant	11/16	69%	3/8	38%	5/15	33%
HVD Gelderland Midden	8/18	44%	4/12	33%	9/17	53%
HVD Flevoland	6/8	75%	5/5	100%	6/9	67%
HVD Kennemerland	2/11	18%	3/6	50%	7/11	64%
HVD Groningen, directie GGD	12/25	48%	4/15	27%	11/25	44%
Totaal	249/541	46%	155/354	44%	276/505	55%

GGD-regio	Kaartje 13 Voedingsbeleid		Kaartje 14 Maatregel: aanbieden evenwichtig voedings-en drankenaanbod		Kaartje 15 Bewegingsbeleid	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	11/14	79%	8/14	57%	11/13	85%
GG&GD Utrecht	1/5	20%	1/5	20%	2/5	40%
GGD Amstelland-de Meerlanden	1/5	20%	1/5	20%	2/5	40%
GGD Amsterdam	10/21	48%	8/20	40%	13/20	60%
GGD Drenthe	8/20	40%	9/19	47%	12/19	63%
GGD Eemland	4/11	36%	5/11	46%	8/11	73%
GGD Eindhoven	2/8	25%	2/8	25%	2/8	25%
GGD Fryslan	17/33	52%	8/33	24%	16/33	49%
GGD Gelre-IJssel	13/27	48%	9/26	35%	15/26	58%
GGD Gooi en Vechtstreek	5/8	63%	3/7	43%	5/8	63%
GGD Hart voor Brabant	14/31	45%	7/29	24%	15/31	48%
GGD Hollands Midden	14/34	41%	14/33	42%	19/31	61%
GGD Hollands Noorden	5/13	38%	2/13	15%	9/13	69%
GGD Midden-Nederland	8/15	53%	5/15	33%	10/15	67%
GGD Noord- en Midden-Limburg	6/13	46%	8/13	62%	8/13	62%
GGD Regio IJssel-Vecht	5/19	26%	9/19	47%	7/19	37%
GGD Regio Nijmegen	7/11	64%	6/11	55%	6/11	55%
GGD Regio Noord-Veluwe	3/6	50%	2/6	33%	0/5	0%
GGD Regio Twente	13/26	50%	9/25	36%	19/26	73%

GGD-regio	Kaartje 13 Voedingsbeleid		Kaartje 14 Maatregel: aanbieden van evenwichtig voedings-en drankenaanbod		Kaartje 15 Bewegingsbeleid	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rivierenland	2/6	33%	4/7	57%	2/7	29%
GGD Rotterdam-Rijnmond	11/27	41%	8/27	30%	13/27	48%
GGD West-Brabant	12/22	55%	8/20	40%	16/22	73%
GGD Zaanstreek-Waterland	7/10	70%	5/10	50%	7/10	70%
GGD Zeeland	7/14	50%	5/14	36%	9/14	64%
GGD Zuid-Holland West	6/19	32%	3/19	16%	10/19	53%
GGD Zuid-Holland Zuid	7/18	39%	5/18	28%	11/16	69%
GGD Zuidhollandse Eilanden	5/14	36%	3/13	23%	10/14	71%
GGD Zuid-Limburg	8/15	53%	3/15	20%	9/15	60%
GGD Zuidoost-Brabant	8/17	47%	5/17	29%	8/17	47%
HVD Gelderland Midden	12/18	67%	9/18	50%	11/18	61%
HVD Flevoland	4/9	44%	2/8	25%	4/9	44%
HVD Kennermerland	4/11	36%	1/11	9%	8/11	73%
HVD Groningen, directie GGD	7/25	28%	6/26	23%	17/26	65%
Totaal	248/545	45%	184/535	34%	249/537	59%

GGD-regio	Kaartje 16 Maatregel: aanbod naschoolse sportactiviteiten		Kaartje 17 Overgewichtbeleid		Kaartje 18 Maatregel: richtlijnen voor leerlingen met overgewicht	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Den Haag	8/12	67%	5/18	28%	4/16	25%
GG&GD Utrecht	4/5	80%	2/10	20%	0/8	0%
GGD Amstelland-de Meerlanden	2/5	40%	1/7	14%	1/8	13%
GGD Amsterdam	15/21	71%	10/31	32%	8/29	28%
GGD Drenthe	11/20	55%	3/21	14%	2/20	10%
GGD Eemland	6/11	55%	3/16	19%	1/15	7%
GGD Eindhoven	4/9	44%	0/9	0%	1/8	13%
GGD Fryslan	19/33	58%	5/40	13%	1/38	3%
GGD Gelre-IJssel	10/27	37%	5/32	16%	2/28	7%
GGD Gooi en Vechtstreek	6/8	75%	1/9	11%	2/7	29%
GGD Hart voor Brabant	16/31	52%	5/42	12%	8/41	20%
GGD Hollands Midden	24/33	73%	8/35	23%	2/32	6%
GGD Hollands Noorden	6/13	46%	2/21	9%	11/19	5%
GGD Midden-Nederland	9/15	60%	5/21	24%	3/18	17%
GGD Noord- en Midden-Limburg	7/13	54%	2/13	15%	2/12	17%
GGD Regio IJssel-Vecht	14/20	70%	2/20	10%	3/17	18%
GGD Regio Nijmegen	7/11	64%	3/16	19%	5/15	33%
GGD Regio Noord-Veluwe	2/5	40%	0/6	0%	0/4	0%
GGD Regio Twente	16/26	62%	9/32	28%	3/29	10%

GGD-regio	Kaartje 16 Maatregel: aanbod naschoolse sportactiviteiten		Kaartje 17 Overgewichtbeleid		Kaartje 18 Maatregel: richtlijnen voor leerlingen met overgewicht	
	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%	N/N ^{totaal}	%
GGD Rivierenland	3/8	38%	2/8	25%	0/8	0%
GGD Rotterdam-Rijnmond	15/27	56%	9/41	22%	6/37	16%
GGD West-Brabant	13/22	59%	5/26	19%	2/23	9%
GGD Zaanstreek-Waterland	5/10	50%	1/13	8%	1/11	9%
GGD Zeeland	11/14	79%	3/16	19%	0/15	0%
GGD Zuid-Holland West	13/18	72%	5/24	21%	4/23	17%
GGD Zuid-Holland Zuid	9/17	53%	4/22	18%	2/19	11%
GGD Zuidhollandse Eilanden	6/14	43%	1/15	7%	2/15	13%
GGD Zuid-Limburg	8/15	53%	4/16	25%	5/16	31%
GGD Zuidoost-Brabant	5/17	29%	1/19	5%	1/14	7%
HVD Gelderland Midden	9/18	50%	2/22	9%	2/21	10%
HVD Flevoland	7/9	78%	2/13	15%	1/12	8%
HVD Kennermerland	6/11	55%	4/15	27%	3/15	20%
HVD Groningen, directie GGD	16/26	62%	3/34	9%	3/33	9%
Totaal	313/543	57%	118/683	17%	82/626	13%